

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

KASTAMONU'DA 1960 ASKERİ DARBESİ ÖNCESİ VE SONRASI
GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI
(1960-1965)

Yüksek Lisans Tez

SİNAN BAYIR

AMASYA

Eylül-2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

KASTAMONU'DA 1960 ASKERİ DARBESİ ÖNCESİ VE SONRASI
GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI
(1960-1965)

Hazırlayan
Sinan BAYIR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜRE DOĞAN

AMASYA
Eylül - 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Sinan BAYIR tarafından hazırlanan “KASTAMONU’DA 1960 ASKERÎ DARBESİ ÖNCESİ VE SONRASI GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI (1960-1965)” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 12/09/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

Danışman

: Dr. Öğr. Üyesi Esra Türe Doğan

Üye

: Prof. Dr. Mehmet Evsile

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Yakup Yılmaz

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../.....

Doç. Dr. Hadi Belge

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

12/09/2025

Sinan BAYIR

ÖZET

KASTAMONU'DA 1960 ASKERÎ DARBESİ ÖNCESİ VE SONRASI GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI (1960-1965)

Sinan BAYIR

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans,

Eylül/2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜRE DOĞAN

Bu çalışmada, 1960 askerî darbesi öncesi ve sonrasında Kastamonu'da meydana gelen siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler ele alınmıştır. Türkiye genelinde etkili olan siyasî ve askerî olayların yerel düzeyde nasıl karşılık bulduğu ve bu süreçteki gelişmelerin hangi yönde seyrettiğini incelemeyi amaçlayan araştırma, Kastamonu örneği üzerinden önemli bulgular ortaya koymuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle birlikte şekillenen siyasal atmosfer, uygulanan ekonomik politikalar, basın-siyaset ilişkileri ve toplumsal yaşamda yaşanan dönüşümler analiz edilmiştir. Kastamonu'nun tarihsel arka planı ele alınmış; Demokrat Parti döneminde ulusal ölçekte yaşanan gelişmelerin Kastamonu'daki yansımaları ile şehirdeki siyasal hareketlilik ve yerel düzeydeki dönüşüm dinamikleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 1960 darbesi öncesinde Kastamonu basınında öne çıkan gündem başlıkları analiz edilmiştir. Siyasi gelişmeler, ekonomik sorunlar, dış politika meseleleri ve özellikle Kıbrıs meselesine ilişkin Kastamonu kamuoyunun yaklaşımı, yerel basın üzerinden ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde, 1960 askerî darbesi ve sonrasında Kastamonu'da meydana gelen siyasî, toplumsal ve ekonomik gelişmeler incelenmiştir. Bu çerçevede, darbenin yerel basına yansımaları, Millî Birlik Komitesi üyeleri ile diğer siyasî aktörlerin Kastamonu ziyaretleri, 1961 Anayasası'nın hazırlanış ve halkoylaması süreci, 1961-1965 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimleri ile Mahallî İdareler Genel Seçimi ve bu süreçte Kastamonu'daki siyasal dengelerin Türkiye geneliyle karşılaştırmalı görünümü ele alınmıştır. Ayrıca, darbe sonrasında kentin ekonomik ve sosyal hayatında gözlemlenen dönüşümler, yapılan yatırımlar, sanayi girişimleri ve toplumsal talepler ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Çalışmanın ana kaynaklarını Kastamonu'ya ait Güneğöre, Halk, Tosya, Tosya Postası, Yeni Kastamonu, Yenises ve Yeşil Cide gazeteleri oluşturmaktadır. Bu gazeteler kapsamlı biçimde taranmış; ayrıca Cumhurbaşkanlığı Arşiv Belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri, Resmî Gazete,

çeşitli araştırma ve tetkik eserleri, tezler, makaleler ve resmî web siteleri de çalışmada başvurulan diğer kaynaklar arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: 1960 askerî darbesi, Kastamonu, 1961 anayasa halkoylaması, 1961 milletvekili genel seçimleri, 1965 milletvekili genel seçimleri.

ABSTRACT

REFLECTIONS IN THE PRESS OF DEVELOPMENTS BEFORE AND AFTER THE 1960 MILITARY COUP IN KASTAMONU (1960-1965)

Sinan BAYIR

Amasya University, Institute of Social Sciences, Department of History,

Master's Degree, September/2025

Advisor: Asst. Prof. Esra TÜRE DOĞAN

This study examines the political, social, and economic developments that occurred in Kastamonu before and after the 1960 military coup. The research, which aims to examine how political and military events affecting Turkey in general responded to the local level and the direction of developments during this period, has yielded significant findings through the example of Kastamonu.

The first part of the study analyzes the political atmosphere shaped by the Democrat Party's rise to power, the economic policies implemented, press-politics relations, and the transformations in social life. The historical background of Kastamonu is examined, examining the reflections in Kastamonu of national developments during the Democrat Party's reign, as well as the political activity and local transformation dynamics in the city.

The second part of the study analyzes the prominent headlines in the Kastamonu press before the 1960 coup. The Kastamonu public's approach to political developments, economic problems, foreign policy issues, and, in particular, the Cyprus issue is revealed through the local press.

The third chapter examines the political, social, and economic developments that occurred in Kastamonu after the 1960 military coup. This chapter examines the local press coverage of the coup, the visits of members of the National Unity Committee and other political actors to Kastamonu, the drafting and referendum process of the 1961 Constitution, the parliamentary and local elections held between 1961 and 1965, and the comparative view of the political balances in Kastamonu compared to Turkey. Furthermore, the transformations observed in the city's economic and social life after the coup, investments made, industrial initiatives, and social demands are evaluated in detail.

The main sources of the study consist of Kastamonu's Güneğöre, Halk, Tosya, Tosya Postası, Yeni Kastamonu, Yenises, and Yeşil Cide newspapers. These newspapers were comprehensively scanned. In addition, Presidential Archive Documents, TBMM Minutes,

Official Gazette, various research and examination works, theses, articles and official websites were among the other sources used in the study.

Keywords: 1960 military coup, Kastamonu, 1961 constitutional referendum, 1961 parliamentary general elections, 1965 parliamentary general elections.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, “Kastamonu’da 1960 Askerî Darbesi Öncesi Ve Sonrası Gelişmelerin Basındaki Yansımaları (1960-1965)” başlıklı araştırma kapsamında, daha önce akademik düzeyde ele alınmamış özgün bir konuyu incelemektir. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi, Türkiye tarihinde birçok “ilk”e sahne olmuş bir kırılma noktasıdır. Bu kırılmanın taşra basını özelinde Kastamonu’ya nasıl yansıdığını ortaya koymak hem yerel hem de ulusal düzlemde darbenin etkilerini daha yakından anlamaya katkı sunacaktır. Çalışma sürecinde özellikle Kastamonu’daki yerel basın yayın organları temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bu tercih, darbenin ardından toplumda meydana gelen siyasi gelişmelere Kastamonu halkının nasıl tepki verdiğini doğrudan tespit edebilmek amacıyla yapılmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim sürecinde desteklerini esirgemeyen saygıdeğer Prof. Dr. Mehmet EVSİLE ve Prof. Dr. Serap TAŞDEMİR hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Tez döneminde çalışmama ışık tutan ve yol gösteren sayın Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜRE DOĞAN hocama en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Sinan BAYIR

12.09.2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE VE KASTAMONU’DA SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYAL HAYAT.....	3
1.1. Demokrat Parti Döneminde Türkiye’de Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler.....	3
1.1.1. Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve Siyasal Faaliyetleri.....	3
1.1.2. Demokrat Parti’nin Uyguladığı Ekonomi Politikaları ve Etkileri.....	8
1.1.3. Demokrat Parti İktidarında Basın-Siyaset İlişkisi.....	10
1.1.4. Demokrat Parti Döneminde Sosyal Hayatın Dönüşümü.....	13
1.2. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu’da Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler.....	16
1.2.1. Kastamonu’nun Tarihsel Arka Planı ve Siyasi Yapısı.....	16
1.2.2. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu’da Siyasi Hayat.....	18
1.2.3. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu’da Ekonomik ve Sosyal Hayat.....	29

II. BÖLÜM

2. 1960 ASKERİ DARBEŞİ ÖNCESİNDE KASTAMONU BASININDA ÖNE ÇIKAN TÜRKİYE GÜNDEMİ.....	34
2.1. Siyasi Gelişmeler ve Partiler.....	34
2.2. Ekonomik Gelişmeler ve Sorunlar.....	38
2.3. Dış İlişkilerde Öne Çıkan Konular.....	39
2.4. Kıbrıs Meselesi ve Kastamonu Halkının Yaklaşımı.....	41

III. BÖLÜM

3. 1960 ASKERÎ DARBESİ VE DARBE SONRASINDA KASTAMONU BASININDA SİYASAL VE TOPLUMSAL GELİŞMELERİN YANSIMASI.....	45
3.1. 1960 Askerî Darbesi ve Darbeye Yönelik Yaklaşımlar.....	45
3.2. Darbe Sonrasında Millî Birlik Komitesi Üyelerinin ve Diğer Siyasi Partililerin Kastamonu Ziyaretleri.....	47
3.3. 1961 Anayasası ve Kastamonu’da Halkoylaması.....	49
3.4. 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde Kastamonu	51
3.5. 1961 Seçimlerinden Sonra Kastamonu’da Değişen Siyasi Dengeler ve 1963 Mahalli İdareler Genel Seçimi.....	56
3.6. 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinde Kastamonu.....	64
3.7. Kastamonu’da Millî Bayram ve Tarihî Gün Kutlamaları.....	72
3.8. 1960 Askerî Darbesi Sonrasında Kastamonuluların Beklentileri: Sanayi ve Fabrika Talepleri.....	77
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	89

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1955-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Tarımın Durumu.....	10
Tablo 2. 1955-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayinin Durumu.....	10
Tablo 3: Kastamonu İli 1950-1960 Yılları Arasındaki Nüfus Gelişimi.....	21
Tablo 4: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Kastamonu).....	21
Tablo 5: 16 Eylül 1951 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları (Kastamonu).....	21
Tablo 6: 1954 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları (Kastamonu).....	23
Tablo 7: Demokrat Parti’nin Kastamonu Şehrine Yol Yatırımı (1950-1957).....	25
Tablo 8: Demokrat Parti Döneminde Kastamonu’ya Yapılan Yatırımlar (1950-1957)..	26
Tablo 9: 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Kastamonu).....	28

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
AP	Adalet Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Central Treaty Organization
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	Demokrat Parti
EOKA	Ethniki Organosis Kiprion Agoniston
HP	Hürriyet Partisi
İDT	İktisadi Devlet Teşekkülleri
MBK	Milli Birlik Komitesi
MP	Millet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Köylü Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze kadar gerek siyasi gerekse sosyal açıdan çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmış ve bu süreçlerin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Cumhuriyet rejiminin ilanıyla birlikte, demokrasiye geçiş süreci devletin temel hedeflerinden biri olmuştur. Bu doğrultuda, çok partili siyasal yaşama geçiş çabaları erken Cumhuriyet döneminde kendini göstermiştir. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ve ardından 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması, bu alandaki önemli girişimler arasında yer alır. Ancak her iki partinin kamuoyunda yarattığı etkiler ve dönemin siyasi atmosferi nedeniyle, Türkiye uzun bir süre boyunca tek parti rejimiyle, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) öncülüğünde yönetilmeye devam etmiştir. Dönemin siyasi ve toplumsal koşullarını dikkate alan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1946 yılında Demokrat Parti (DP)'nin kurulmasını ve CHP'ye muhalefet etmesini demokratikleşme sürecinin bir gereği olarak görmüş ve bu gelişmeyi hoşgörüyü karşılamıştır.

Söz konusu dönemde Kastamonu ili, Türkiye genelinde yaşanan siyasi ve sosyal gelişmelerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir. Coğrafi konumu itibarıyla doğuda Sinop, güneydoğuda Çorum, güney ve güneybatıda Çankırı, batıda Zonguldak illeriyle çevrili olan Kastamonu'nun kuzeyi Karadeniz'e kıyıdır.¹ Tarihsel süreç incelendiğinde, Kastamonu'nun birçok siyasi ve toplumsal olayda ya doğrudan yer aldığı ya da bu olaylardan çeşitli düzeylerde etkilendiği görülmektedir. Bu etkilenmeler kimi zaman sadece siyasi ya da sadece sosyal düzlemde ortaya çıkarken, kimi zaman her iki alanı da eş zamanlı olarak kapsamıştır. Kastamonu, gerek Osmanlı döneminde sahip olduğu yeraltı zenginlikleriyle, gerekse Millî Mücadele sürecinde üstlendiği rolle dikkat çeken illerden biri olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu önemini korumuş; özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün 27 Ağustos 1925'te² gerçekleştirdiği Şapka İnkılâbı'na ilişkin konuşmasını Kastamonu'da yapması, ilin modernleşme sürecindeki konumunu açıkça ortaya koyan somut bir örnek olmuştur.

Kastamonu ili de tıpkı Türkiye genelinde olduğu gibi, 1950 yılına kadar CHP tek parti yönetimi altında idare edilmiştir. 14 Mayıs 1950 genel seçimleriyle iktidara gelen DP, Kastamonu'da da siyasi yönetimi devralmıştır. İlk yıllarında siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma adına olumlu gelişmelere imza atan Demokrat Parti, 1955 yılından itibaren artan

---

¹ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *Yurt Ansiklopedisi*, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1982,83, C.6, s. 4569.

² Utkan Kocatürk, *a.g.e.*, s.440.

toplumsal huzursuzluklar, ekonomik sorunlar ve muhalefetle yaşanan gerilimler nedeniyle çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte demokratik işleyişin aksadığı yönündeki eleştiriler ve tepkiler yoğunlaşmış, nihayetinde Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koyarak Demokrat Parti iktidarına son vermiştir.³

---

³ Seçil Karal Akgün, *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2009, s. 96,97.

I. BÖLÜM

1. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE VE KASTAMONU'DA SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYAL HAYAT

1.1. Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

1.1.1. Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve Siyasal Faaliyetleri

Adnan Menderes'in siyasi yaşama ilk adımı, 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) aracılığıyla olmuştur. Ancak parti, kuruluşundan kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla kapatılmış ve Menderes'in bu ilk siyasi deneyimi kısa ömürlü olmuştur. SCF'nin kapatılmasının ardından Menderes, Celal Bayar, Vasıf Çınar ve Halit Onaran'dan oluşan bir heyetin daveti üzerine Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) katılmıştır. Kendisine, Aydın ilinde CHP teşkilatının yeniden örgütlenmesi görevi verilmiş; bu bağlamda Aydın, SCF'nin eski kadrolarının yeniden siyasi hayata dâhil olduğu bir merkez konumuna gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu gelişmeleri sınırlı ölçüde onayladığı ya da mesafeli yaklaştığı, dönemin kaynaklarında yer alan Aydın gezisi sırasındaki tutumundan çıkarılabilmektedir.⁴

Türkiye'nin çok partili hayata geçişini kolaylaştıran en önemli etkenlerden biri siyasi ve sosyal hayattaki liberalizmin etkisidir. İlerleyen yıllarda iktidarı devralacak olan Demokrat Parti'nin kurucuları, CHP'de Çiftçiye Topraklandırma Kanunu üzerine yapılan tartışmalarda öne çıkan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'dür. Bu kanuna ilişkin olarak Meclis'e sunulan Dörtlü Takrir'in reddedilmesi üzerine Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan partiden ihraç edilmiştir. Bu gelişmenin ardından Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etmiştir.⁵ Çok partili hayata geçiş süreci, bizzat devlet reisinin ve CHP hükümetinin kararıyla, kansız bir şekilde gerçekleşmiştir. CHP bu niyetini ilk olarak İstanbul ara seçimlerinde göstermiştir. 1945 yılında yapılan bu seçimlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren milletvekilleri yine CHP'lidir.⁶ Aynı yıl Ticaret Bakanlığı bütçesinin Meclis'te görüşülmesi sırasında, hükümete karşı verilen yedi oy çok partili hayata geçişin ilk adımı

⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1993, s.86-89.

⁵ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021, s.49.

⁶ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s.225,232.

olarak değerlendirilmiştir.⁷ İnönü'nün hizipçilik aleyhindeki açıklamalarının ardından, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur.⁸

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında siyasi açıdan olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve Bağdat Paketi'ne katılması, bu gelişmeler arasında yer almaktadır. Bu adımlar, Türkiye'nin Avrupa siyaset sahnesindeki varlığını pekiştirdiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.⁹ Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte yatırımların büyük bir kısmı kırsal kesime yönlendirilmiştir. İçme suyu olmayan yerleşim alanlarına içme suyu temin edilmiş; ülkenin çeşitli bölgelerinde salgın hastalıklara neden olan bataklıklar kurutularak bu hastalıkların yayılma riski azaltılmıştır. Sosyal sağlık hizmetlerinin yanı sıra, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Tarım arazilerinin sulanmasını sağlamak ve verimliliği artırmak amacıyla barajlar inşa edilmiş, bu barajlar aynı zamanda elektrik üretimine de katkı sunmuştur. Üretilen tarım ve hayvansal ürünlerin işlenebilmesi amacıyla çeşitli fabrikalar kurulmuştur.¹⁰

1955 yılında yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin aksine, dış politikada bazı olumsuzluklar dikkat çekmiştir. CENTO'ya karşı Arap dünyasında oluşan tepki, Balkanlarda Türkiye'nin beklediği düzeyde bir iş birliğinin sağlanamaması, Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları, iktidarın kamuoyuyla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.¹¹ Bu dönemde ayrıca iç politikada önemli olarak İspat Hakkı Yasası olarak bilinen basını sansürleyen bir yasadır. Bu yasa üzerine muhalefet hatta DP'li milletvekilleri bile eleştiride bulunmuştur. Bu yasa konusunda Menderes'in yasayı eleştirenlerle alakalı bir orta yol bulamaması sonucunda uçurum iyice derinleşmiş ve sonucunda 19 Kasım 1955'te bir bildiride bulunarak Hürriyet Partisi'nin kurulacağı duyurulmuştur.¹²

Demokrat Parti'nin bu dönemi, siyasi açıdan oldukça hareketli geçmiştir. Özellikle Kıbrıs Meselesi, 6-7 Eylül Olayları, Londra Konferansı'na katılmak üzere yola çıkan Adnan Menderes ve heyetinin geçirdiği uçak kazası, Kore'ye asker gönderilmesi, Türkiye'nin NATO üyeliği ile imzalanan antlaşmalar ve katılınan paktlar bu yılların dikkat çeken gelişmeleri

⁷ TBMM ZC, 7. Dönem, C.17, İçtima:2, 30.05.1945, s.518.

⁸ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2020, s.264.

⁹ İdris Yücel "Demokrat Parti Dönemi Türk Basını Üzerine İngiliz ve Fransız Gözlemleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.1, Mart 2017, s.209.

¹⁰ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2021, s.83-87.

¹¹ Seyfi Yıldırım, "Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti Dönemi", Editör: Nurgün Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, C.2, 2021, s.71.

¹² Durmuş Ali Arslan vd., *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes*, Mersin, Mer-Ak Mersin Akademi Yayınları, 2020, s.106.

arasında yer almaktadır. Her ne kadar yukarıda belirtilen bazı olaylar dış siyaset çerçevesinde değerlendirilse de bu gelişmeler yurt genelinde geniş yankı uyandırmış ve kamuoyunda önemli ölçüde tartışılmıştır. Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye savaş ilan etmesi üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, üye devletlere saldırının durdurulması yönünde her türlü katkının sağlanması çağrısında bulunmuştur. İktidar, bu çağrıyı kendi siyasi hedefleri açısından avantajlı görerek olumlu yanıtlamıştır. Bu avantaj, özellikle Türkiye'nin NATO üyeliği hedefiyle doğrudan ilişkilidir.

Fuad Köprülü, 30 Haziran 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada Kore'ye asker gönderme kararını açıkladığında hem iktidar partisi milletvekilleri hem de muhalefet milletvekilleri bu kararı alkışlarla karşılamıştır. Ancak TBMM'deki bu olumlu havaya rağmen, Türkiye'nin Kore'ye 4.500 asker göndereceğinin anlaşılması, iktidarın muhalefet tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Gelişmeler bununla da sınırlı kalmamış; ilk askerî kafilenin TBMM onayına sunulmadan İskenderun'dan yola çıkması kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Barış Severler Derneği, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği bir mektupta bu durumun anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak iktidar bu eleştirileri dikkate almamıştır.¹³

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında Kore Yarımadası'na asker gönderilmesi, ilerleyen süreçte basına da yansımıştır. Nitekim 15 Temmuz tarihli Hürriyet gazetesinde yayımlanan “Kore Savaşı ve Kriz” başlıklı haberde, savaşın Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyeceği ve bu durumun fırsatçılığı teşvik edeceği yönünde uyarılarda bulunulmuştur.¹⁴

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönemde Kıbrıs sorunu gündeme gelmiş, ancak Türk-Yunan ilişkilerinin olumsuz etkilenmesinden duyulan endişe nedeniyle bu mesele bir süreliğine ikinci planda tutulmuştur. 1940'lı yılların ortalarında Yunan Kralı, İngiltere ziyareti sırasında Kıbrıs'ın, diğer on iki ada ile birlikte Yunanistan'a verilmesini basın yoluyla kamuoyuna duyurmuştur. 1947 yılında adaya atanan valinin teşvikiyle İngiltere öncülüğünde Kıbrıs'a özerklik kazandırılması yönünde girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Kıbrıs meselesi, 16 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na taşınınca, ulusal bir mesele olmaktan çıkmış ve uluslararası bir sorun hâline gelmiştir.

¹³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Nesil Türkiye*, Ankara, Bilgi Yayınevi, C.4, 1999, s.162,163.

¹⁴ Tülay Gül, “Ulusal Basında Türkiye'nin Kore'ye Asker Gönderme Kararı”, *Belgi Dergisi*, S.7, Kış-2014/1, s.874.

Birleşmiş Milletler, konuyu gündemine almakla birlikte, Yunanistan'ın "adanın kendi kaderini tayin etmesi" yönündeki teklifini reddetmiştir.¹⁵

Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin doğrudan taraf olmasının ardından, Türk hükümeti adaların kendisi için büyük öneme sahip olduğunu vurgulamış ve İngiltere'nin hükümlerlik haklarından yalnızca Türkiye lehine vazgeçebileceğini savunmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 2 Temmuz 1955 tarihli konuşmasında, Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşması'yla "Megali İdea"yı tarihe gömdüğünü; ancak Yunanistan'ın bu ideali yeniden canlandırmak istediğini ifade etmiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmasının asla söz konusu olamayacağını belirtmiştir.¹⁶

Kıbrıs meselesini çözümlmek amacıyla Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile birlikte İsviçre'ye gitmiştir. Anadolu Ajansı, bu görüşmeyi 1958 yılında yapılan başvurunun ardından ortaya çıkan tek çözüm yolu olarak değerlendirmiştir. Zürich Konferansı, 6 Şubat 1959 tarihinde saat 10.00'da Dolder Oteli'nde Türk Başbakanı ile Yunan Başbakanı arasında yapılan görüşmelerle başlamıştır. Kıbrıs sorununa ilişkin zorlu müzakerelerin ardından, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları İngiltere'nin görüşünü almak üzere Londra'ya geçmişlerdir. İngiliz Dışişleri Bakanı, Avam Kamarası'nda yaptığı açıklamada, İngiltere'nin Kıbrıs'taki üsler üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmeyeceğini açık bir şekilde ifade etmiştir.

Zürich Konferansı'nda alınan kararlara bakıldığında, Türk heyetinin önemli bir diplomatik başarı elde ettiği görülmektedir.¹⁷ 1959 yılında, Kıbrıs meselesine ilişkin sorunlar büyük ölçüde çözülmüş ve nihayet bir anlaşma zemini oluşturulmuştur. Ancak bu anlaşmayı imzalamak üzere Londra'ya gitmekte olan Türk heyetinin uçağı, 17 Şubat 1959 tarihinde Londra yakınlarında sis nedeniyle düşmüştür. Kazada 16 kişi hayatını kaybetmiş, 6 kişi ise yaralanmıştır. Başbakan Adnan Menderes bu kazadan ciddi bir yara almadan kurtulmuştur. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Londra Antlaşması imzalanmıştır.

Söz konusu kaza, aynı zamanda Türkiye'deki siyasi çekişmelerin ne kadar anlamsız olabileceğini ortaya koymuştur. Olayın ardından iktidar ve muhalefet ortak bir tutum sergileyerek millî birlik içinde hareket etmiş; Türk birliği savunulmuş, siyasi ayrılıklar bir

¹⁵ Yakup Kaya, Bülent Yeter, "Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, S.2, Eylül-2018, s.216,217.

¹⁶ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Akademik Bakış Dergisi*, C.6, S.11, Kış-2012, s.90.

¹⁷ Kaan Cem Geniş, "Londra-Zürich Antlaşmalarına Giden Süreç (1959)", *Belgi Dergisi*, C.3, S.21, Kış-2021, s.235,236,239.

süreliliğine bir kenara bırakılmıştır. Ancak bu birlik havası uzun sürmemiş, iktidar-muhalefet çatışması zamanla yeniden önceki boyutlarına ulaşmıştır.¹⁸

Kıbrıs meselesinin yoğun olarak tartışıldığı bu dönemde, 6-7 Eylül Olayları yaşanmıştır. 6 Eylül 1955 tarihinde yayımlanan Ekspres gazetesinde, Atatürk'ün Selanik'teki evinin Yunanlılar tarafından bombalandığına ilişkin bir haber yer almıştır. Haberin yayımlandığı akşam, İstanbul Taksim'de gayrimüslimlere ait ev, işyeri ve ibadethaneler tahrip edilmiştir. Olaylar kısa sürede Ankara ve İzmir'e de sıçramış; ancak güvenlik güçlerinin müdahalesiyle kontrol altına alınabilmektedir.¹⁹

Demokrat Parti, azınlık topluluklarına karşı oldukça ılımlı ve hoşgörülü bir yaklaşım sergilemiştir. Bu bağlamda, Heybeliada Ruhban Okulu yeniden açılmış; Yunanistan ve diğer ülkelerden Hristiyan öğrenciler kabul edilmiştir. Fener Rum Patriği, hükümetin bu olumlu tutumuna karşılık olarak Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ziyaret etmiştir.²⁰ Ancak 1953 yılının sonlarına doğru Türk hükümetinin azınlık politikalarında bazı değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu değişiklikler, özellikle eğitim, dinî faaliyetler ve askerlik uygulamalarında kısıtlamalar şeklinde kendini göstermiştir. Söz konusu uygulamalar, Tek Parti dönemindeki Türkleştirme politikalarıyla benzerlik göstermektedir. Azınlıklar bu dönemde basında yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin temelinde, Türkiye'deki azınlıkların refah içinde ve güvenli biçimde yaşamaya devam etmesine karşın, Yunanistan'daki Türk azınlığın aynı şartlara sahip olmaması yönündeki şikâyetler yer almıştır.²¹

Bu süreçte 6-7 Eylül Olaylarını tetikleyen en önemli faktörlerden biri, Kıbrıs meselesinin çözüm sürecinin uzaması nedeniyle Türk ve Yunan halkları arasında artan gerginliktir. Bu gerilimli atmosferde, 6 Eylül 1955 günü öğle saatlerinde Selanik'teki devlet radyosunun Atatürk'ün evinin bombalandığı yönündeki haberi duyurması üzerine İstanbul Ekspres gazetesi olaya iki baskıyla yer vermiştir. Zaten gergin olan kamuoyunu tamamen harekete geçiren bu gelişme, halkın tepkisini büyütmüştür. Aynı gün, öğrenci kulüpleri ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin çağrısıyla Taksim Meydanı'nda bir miting düzenlenmiştir. Ancak miting, amacını aşarak azınlıkların yoğun olarak yaşadığı ve ticaret yaptığı bölgelerde ciddi tahribata yol açmıştır.²² Olayların ardından iktidar, sorumluluğu basına yüklemiştir. Basın,

¹⁸ Durmuş Ali Arslan, *a.g.e.*, s.121,122.

¹⁹ Seyfi Yıldırım, "Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti Dönemi", *a.g.e.*, s.71.

²⁰ Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.12, 2007, s.38.

²¹ Halil İbrahim Yanar, *Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-7 Eylül Olayları*, (Karaman, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.105.

²² Ayşe Tuğba Kar, Uğur Gündüz, "6-7 Eylül 1955 Olayları Işığında Türkiye'de Basın, Toplum, Siyaset İlişkisi", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.2, Aralık-2020, s.453,454.

halkı galeyana getirmekle suçlanmıştır. Bu süreçte birçok sol görüşlü kişi fişlenmiş, yetersiz ve basit gerekçelerle bazı gazeteler kapatılmıştır. Sıkıyönetim Komutanı, düzenlediği bir basın toplantısında basına getirilecek kısıtlamaları kamuoyuna açıklamıştır.²³

1.1.2. Demokrat Parti'nin Uyguladığı Ekonomi Politikaları ve Etkileri

Demokrat Parti, ekonomik ve siyasi alanda liberalizmi savunan ve hızlı büyümeyi hedefleyen bir anlayışa sahiptir. Partinin ekonomik politikaları, özel sektörü desteklemeye yönelik fiilî ve hukukî adımlar atmakta; aynı zamanda yabancı sermayeden yararlanmayı esas alan bir yaklaşıma dayanmaktadır. Haydarpaşa silosunun inşaatına birdenbire başlanması ve ülkenin dört bir yanında fabrikalar açılması, ilk bakışta olumlu girişimler olarak değerlendirilse de bu projelerin nasıl finanse edileceği kamuoyunda merak konusu olmuştur. Başbakan Adnan Menderes'in ekonomi politikalarının ağırlıklı olarak kredi temelli olduğu, Trabzon'da yaptığı bir konuşmadan da anlaşılmaktadır. Menderes konuşmasında, "İngiltere, Fransa kredi yüzünden ve kredi sayesinde bugünkü seviyelerine gelmişlerdir. Bizim çeyrek asırdır yerinde saymamız onların bu sakın ve köhne düsturları yüzünden olmuştur"²⁴ ifadelerini kullanmıştır. Demokrat Parti'nin ciddi eleştirilere maruz kaldığı bir diğer konu ise Hasan Polatkan, Sıtkı Yırcalı, Fatin Rüştü Zorlu ve Mükerrer Sarol'un adlarının karıştığı Döviz Tahsis Komisyonu'nda yetkiyi kötüye kullanma ve torpil iddialarıdır. Bu olayların ardından Adnan Menderes'in kabinede herhangi bir değişikliğe gitmemesi, dönemin önemli siyasi hatalarından biri olarak değerlendirilmiştir.²⁵

Demokrat Parti dönemi, Millî Korunma Kanunu'nun uygulanmaya devam ettiği dönemlerden biridir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı üretim ve ithalat sıkıntıları ile buna bağlı olarak artan enflasyon, ekonomik yapıyı olumsuz etkilemiştir. Millî Korunma Kanunu ilk olarak 18 Ocak 1940 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı, ekonomik ve millî savunma alanlarında devletin müdahale gücünü artırmaktır. Ekonomik anlamda ise karaborsayı önlemek, fiyat istikrarını sağlamak, piyasadaki malları tespit etmek ve denetlemek hedeflenmiştir.²⁶ Millî Korunma Kanunu'nun 1956 yılında yeniden yürürlüğe girmesi, hükümetin olağanüstü bir ekonomik durumla karşı karşıya olduğunu kabul ettiğinin bir

²³ Alparslan Öngel, *Demokrat Parti Döneminde Basının Kıbrıs Politikasına ve 6-7 Eylül Olaylarına Etkisi*, (İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, Ocak-2017), s.10.

²⁴ Nevin Coşar, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.60, S.1, Ocak-2005, s.32,34.

²⁵ Ali Fuad Başgil, *a.g.e.*, s.93.

²⁶ Aydın Doğu, ".Milli Korunma Kanunu'nun Cezai Hükümleri ve Demokrat Parti Döneminde Uygulanması", *İstanbul University Press Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.39, 2021, s.192.

göstergesi olarak değerlendirilebilir. DP grup toplantısında Millî Korunma Kanunu'na ilişkin söz alan Balıkesir Milletvekili, kanun hakkındaki görüşlerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

Bir Millî Korunma Kanunu var arkadaşlar. Bu, millete bir musibet ve felaket olmuştur. Bir vatandaş malına sahip olamazsa hükümete itimat edebilir mi? Bu kanun hâlâ devam edip gidecek midir? Bu, birçok ahlaksızlıklara da yol açmıştır. Vatandaşları birbirine düşman yapmış, hatta ölüm hadiseleri de vuku bulmuştur. Asıl mesken buhranı da bu kanun yüzünden olmaktadır. Bu kanun meriyetten kaldırılmazsa şu hâlde memlekette hâlâ mal masuniyeti yok demektir. Halk bu haksız, yersiz kanunlar yüzünden çok feci ıztıraplar çekmektedir. Buna bir son verilmesini, Demokrat Parti'nin ilk hükümeti olan Adnan Menderes Hükümeti'nden sabırsızlıkla bekliyorum, rica ediyorum.²⁷

1953 yılından itibaren Türkiye, ciddi bir döviz sıkıntısı içerisine girmiştir. Bu sorunları aşmak amacıyla hükümet, yeni bir ithalat ve ihracat programı belirlemek durumunda kalmıştır. Söz konusu programa göre, gerektiğinde ilgili bakanlık her türlü malın ithalatını düzenlemek ve karaborsacılığı önlemek amacıyla dış ticaret hareketlerine müdahale etme yetkisiyle donatılmıştır. Bu dönemde yaşanan şeker sıkıntısı, hükümeti piyasa üzerinde daha sıkı denetimler uygulamaya sevk etmiştir. 23 Temmuz 1954 tarihine kadar ellerinde şeker stoku bulunanların bu stokları beyan etmelerini zorunlu kılan bir bildiri yayımlanmış; stokçuluk yaptığı tespit edilen kişilere cezai işlemler uygulanmıştır. Öte yandan, 6-7 Eylül Olaylarının yarattığı olumsuz atmosfer ile halkın alım gücündeki artış, iç piyasada fiyatların hızla yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin ardından, büyük şehirlerde belirlenen fiyatların üzerinde satış yapanlara ve satışta fatura kesmeyenlere yönelik ağır cezalar gündeme gelmiştir.²⁸

1957 yılından 27 Mayıs 1960 darbesine kadar olan dönemde uygulanan ekonomi politikalarının beklenen sonuçları vermediği görülmüştür. Bu başarısızlığın başlıca nedenleri arasında; piyasa fiyatlarında yaşanan artışlar, kredi ödeme vadelerinin daraltılması ve yatırımların ağırlaştırılması yer almaktadır. Ayrıca bazı temel tüketim mallarında kıtlık yaşanmıştır. Bu gelişmelerin ardından enflasyonda artış meydana gelmiş ve karaborsacılık faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Ödemelerde yaşanan güçlükler sebebiyle bazı işletmeler finansal küçülmeye gitmiş, bunun sonucunda işsizlik sorunu baş göstermeye başlamıştır. Sonuç olarak, Demokrat Parti iktidarının ekonomik politikalarının temelinde tarım sektörü yer almaktadır. Ancak DP, devlet ile özel sektör arasında denge kurma politikası izlemek yerine, özel sektöre

²⁷ Aydın Doğu, *Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu*, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.39,40.

²⁸ Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.23, S.67,69, 2007, s.227-229.

öncelik tanımıştır. Bu tercih, piyasalarda rekabet olasılığını ortadan kaldırmış ve doğrudan halka zarar veren sonuçlar doğurmuştur.²⁹

Tablo 1. 1955-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Tarımın Durumu³⁰

Yıllar	İşlenen Tarım Alanı (Bin Hektar)	Traktör Sayısı (Adet)	Buğday Üretimi (Bin Ton)	Arpa Üretimi (Bin Ton)	Tarım Kredileri (Milyon TL)
1955	20.998	40.282	6.900	2.980	1.558
1956	22.453	43.727	6.400	2.900	1.888
1957	22.161	44.144	8.300	3.650	2.108
1958	22.765	42.525	8.550	3.600	2.161
1959	22.940	41.896	7.850	3.300	2.313
1960	23.264	42.135	8.450	3.700	2.392

Tablo 2. 1955-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayinin Durumu³¹ (Milyon TL)

Yıllar	Makine-Donatım	İnşaat	Toplam	Yatırımlar	İç Tasarruf
1955	847,9	2158,2	3006,1	14,27	11,9
1956	864,5	2395,8	3260,3	13,40	12,5
1957	886,4	3130,6	4017,0	13,16	12,4
1958	1,375,4	3667,4	5042,8	13,97	13,0
1959	2,389,0	4600,0	6989,0	15,63	12,6
1960	2,875,0	4904,0	7779,0	15,89	13,4

1.1.3. Demokrat Parti İktidarında Basın-Siyaset İlişkisi

Demokrat Parti, her siyasi parti gibi iktidarının ilk dönemlerinde basınla olan ilişkilerini olumlu tutmaya özen göstermiştir. Bu ilişkiyi güçlendirmek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri 5680 sayılı Basın Kanunu’dur. CHP iktidarı döneminde yürürlükte olan ve 1931 tarihli Matbuat Kanunu olarak bilinen düzenlemede yer alan, iktidara geniş yetkiler tanıyan hükümler, 5680 sayılı Kanun’la yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni kanunla birlikte gazete çıkarmak için izin alınması zorunluluğu kaldırılmış, yalnızca bildirimde bulunulması yeterli görülmüştür. Ayrıca gazete sahipleri yayımlanan yazılardan dolayı doğrudan cezai sorumluluk taşımayacak, basın suçlarına ilişkin davalar ise toplu basın mahkemelerinde görülecektir. Demokrat Parti tarafından çıkarılan bir diğer önemli düzenleme

²⁹ Abdullah Takım, “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.67, S.2, Şubat-2012, s.168. 157-187.

³⁰ Abdullah Takım, a.g.m., s. 165-166.

³¹ Abdullah Takım, a.g.m., s.170.

olan 5953 sayılı Kanun ile gazetecilerin çalışma koşulları yasal güvence altına alınmıştır. Bu gelişmeler DP iktidarının ilk dönemlerinde basın dünyasında olumlu bir hava yaratmıştır.³² Gazetecilikte basım ve ifade özgürlüğünün sağlanmasının yanı sıra, haberlerin hızlı dağıtımı da büyük önem taşımaktadır. Önceleri gazeteler demiryolları aracılığıyla dağıtılırken, DP iktidarı bu süreci hızlandırmak amacıyla karayolu taşımacılığının da kullanılması yönünde adımlar atmıştır. Bu sayede halk ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerinden daha hızlı şekilde haberdar olabilmıştır.³³

Demokrat Parti iktidarının 1954-1957 döneminde basınla olan ilişkileri, önceki yıllara kıyasla daha gergin bir seyir izlemiştir. 9 Mart 1954 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen yasa ile “devletin siyasî ve malî itibarını sarsan yayın” ifadesiyle yeni bir suç tanımı getirilmiştir. Bu yasa kapsamında, iktidara yakın gazetelere maddî destek sağlanması yönünde çözümler geliştirilirken, muhalefet yanlısı yayın organlarının bu imkânlardan faydalanmasına engel olunmuştur. Basın yoluyla kişilerin itibarı ve şöhretine zarar verilmesi durumunda, 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve 1.000 ila 10.000 lira arasında para cezası öngörülmüştür. Suçun resmî makamlara karşı işlenmesi hâlinde cezalar üçte birden yarıya kadar artırılabilmekteydi. Öte yandan, suçlanan gazeteciye ispat hakkı tanınmaması bu dönemde basın özgürlüğü açısından önemli bir sınırlama olarak öne çıkmıştır. Menderes hükümeti aleyhine yazılar kaleme alan gazetecilerden Hüseyin Cahit Yalçın, Cemal Sağlam, İbrahim Cüceoğlu ve Nihat Erim, Ankara Toplu Basın Mahkemesi tarafından cezalandırılmıştır. 6-7 Eylül Olayları sonrasında sıkıyönetim ilan edilmesiyle birlikte düzenlenen resmî basın toplantısında, olayların sorumluluğu basına yüklenmiş ve Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından gazetecilere çeşitli yasaklar getirilmiştir.³⁴

1957-1960 yılları arasında basın üzerindeki baskılar belirgin biçimde artış göstermiştir. Bu dönemde, Millî Mücadele ve Cumhuriyet gibi temel değerlere karşı suç işlemiş ve bu suçlu ispatlanmış kişilerin gazete çıkaramayacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca gazete yayınlarından sorumlu kişilerin yükseköğrenim mezunu olmaları zorunlu hâle getirilmiş, gazete ve dergilerde çalışan tüm personelin isimlerinin devlete bildirilmesi koşulu getirilmiştir. Basın üzerindeki baskının boyutunu daha iyi anlayabilmek açısından Falih Rıfkı Atay'ın aktardığı ifadeler dikkat çekicidir. Atay, gazetecilerin mesleklerini büyük bir tutkuyla icra ettiklerini, ancak kaderlerinin

³² Nuran Yıldız, “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.51, S.1, Ocak-1996, s.487,488.

³³ Ayşe Elif, Emre Kaya, “Demokrat Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C.1, S.39, 2010, s. 96.

³⁴ Hamza Çakır, Deniz Elif Yavalar, “Demokrat Parti İktidarı ve Basın”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.3, 2017, s.263-265.

gelecek bir telefon görüşmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Demokrat Parti iktidarının ilk dönemlerinde dile getirdiği basın özgürlüğü vurgusu, sonraki yıllarda yerini baskı rejimine bırakmıştır. Bu dönemde Tasvir, Akşam ve Yeni Sabah gazeteleri Ankara’da “Birleşik Büro” adı altında bir araya gelmiş ve bu birimin başına, Adnan Menderes, Celal Bayar ve Fuat Köprülü ile yakın ilişkileri bulunan Raif Meto getirilmiştir. Demokrat Parti, basın üzerindeki bu yoğun denetim ve baskı aracılığıyla basının gücünü arkasına almayı başarmış, bu yolla kamuoyuna ulaşması istenmeyen haberleri sansürleme yoluna gitmiştir.³⁵

1957 seçimlerinin ardından Demokrat Parti iktidarını sürdürmüş olsa da milletvekili sayısı bakımından önemli ölçüde güç kaybına uğramıştır. Bu süreçte muhalefet partileri, iktidara karşı daha güçlü bir konum elde edebilmek amacıyla iş birliğine yönelmiştir. Muhalefetin bu yöndeki çabaları zamanla sonuç vermeye başlamıştır. 16 Ekim 1958 tarihinde Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) birleşmiş, Hürriyet Partisi (HP) ise Cumhuriyet Halk Partisi’ne (CHP) katılmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda muhalefet, “Millî Muhalefet Cephesi” adı altında güçlerini birleştirmiştir.³⁶

Muhalefetin bu birleşme hamlesine karşılık olarak Demokrat Parti de kendi siyasi manevrasını geliştirmiştir. Bu karşı hamle, “Vatan Cephesi” adıyla kamuoyuna sunulmuştur. Vatan Cephesi, Başbakan Adnan Menderes’in Manisa mitinginde bir siyasi slogan olarak kullanılmıştır.³⁷ Menderes’in mitingde yaptığı konuşma şu şekildedir:

Bunlar ne istiyorlar? Ne yapsak kötüdür, diyorlar, kötü olan, onların kalplerindeki menfi hislerdir, kıskançlıktır, politika ihtirasıdır. Bozgunculuk, nifaktır bu nifak ve tezvir dolabı döndürülmekte, bu acı ve zehirli propaganda bir an dahi susmamaktadır. Politika ve ihtirastan vereste vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatan pervane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir vatan cephesine bu güzel ve muazzam eserlerin Türk milletine müdafaası lazımdır. Çünkü muarızlarımız, menfi propagandalarla hakikatleri yere sermek davası peşindedirler. Bu güzel ve masum eserleri, ihtirastan azade vatandaşların vatan ve terakki cephesinde birleşmek suretiyle, kin ve nifak yaratıcı, bozguncu, ihtidai, geri ve tahripkâr propagandalara karşı aslanlar gibi müdafa etmeleri lazım geliyor.³⁸

1958 yılının sonunda yapılan bir yasa değişikliği ile kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan bireylerin Vatan Cephesi’ne üye olmalarının önü açılmıştır. Vatan Cephesi’ne katılan kişilerin isimleri, devlet radyosu aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bu uygulama,

³⁵ Yılmaz Yıldırım, *Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti*, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.108-110.

³⁶ Işıl Tuna, “Uşakta Vatan Cephesi (12 Ekim 1958- 27 Mayıs 1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.35, S.100, Kasım-2019, s.625.

³⁷ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vatan-cephesi/>. Erişim: 23/12/2023.

³⁸ Çiğdem Aydoğmuş, “Millî Muhalefet Cephesine Karşı İktidarın Yanıtı: Vatan Cephesi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.8, S.3, Eylül-2021, s. 1183,1184.

zamanla bireylerin günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen bir unsur hâline gelmiştir. Söz konusu durum öyle bir boyuta ulaşmıştır ki, Cumhuriyet gazetesinin 7 Şubat 1959 tarihli haberine göre, Sivas ilinin köylerine gönderilen bir ekibin, köylülere Vatan Cephesi'ne üye olmaları hâlinde köylerine hizmet getirileceğini bildirdiği aktarılmıştır.³⁹ Vatan Cephesi uygulamasının dikkat çeken bir diğer yönü ise, halkı yoğun bir partizanlığa sürüklemesinin yanı sıra, bazı isimlerin hayalî olduğu yönündeki iddialardır. Uygulamada, ölen kişilerin, bebeklerin ve hatta böyle bir girişimde hiç bulunmamış bireylerin isimlerinin radyoda okunması, kamuoyunda ciddi soru işaretleri oluşturmuştur. Başbakan Adnan Menderes'in Demokrat Parti'nin siyasî gücünü artırmak amacıyla kurduğu Vatan Cephesi, kısa süre içinde kamuoyunun tepkisini çeken bir uygulamaya dönüşmüştür.⁴⁰

1.1.4. Demokrat Parti Döneminde Sosyal Hayatın Dönüşümü

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, yalnızca siyasi alanda değil, sosyal yaşamda da önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler; işçi hakları, çocuk hakları, eğitim sistemindeki dönüşümler, sağlık politikalarındaki düzenlemeler ve kadın hakları olmak üzere beş ana başlık altında incelenebilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından enflasyon ve hayat pahalılığından en fazla etkilenen toplumsal kesimlerden biri işçi sınıfı olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, hükümet işçilerin emeğini gözetmek ve korumak amacıyla çeşitli ilke ve yasal düzenlemelere imza atmıştır.

Zonguldak'ta bulunan maden ocaklarında zorunlu çalışma programı başlatılmış; bu uygulama sonucunda oluşan olumsuz çalışma koşulları, Demokrat Parti'ye bu alanda nasıl bir politika izlemesi gerektiği konusunda önemli bir perspektif sunmuştur. DP'nin hazırladığı programın 5. ve 6. maddelerinde sosyal adalet ve dayanışma ilkelerine vurgu yapılmış, ülkede farklı meslek gruplarının bulunduğu ifade edilerek bu grupların haklarının korunması gerektiği belirtilmiştir. Programın 7. maddesinde ise halkın yalnızca siyasi partiler aracılığıyla değil sosyal ve ekonomik örgütlenmeler yoluyla da haklarını araması gerektiği ifade edilmiştir.⁴¹ Demokrat Parti kuruluşundan itibaren işçilerin hakları lehine hareket etmeyi amaç edinmiş, işçilerin topluca haklarını savunabilmelerini temin etmek amacıyla sendikal örgütlenmelere önem vermiştir. CHP döneminde uygulanan sosyal politikalara yönelik tepkiler, DP'nin sosyal

³⁹ Yılmaz Yıldırım, *a.g.t.*, s.176.

⁴⁰ Seçil Karal Akgün, *a.g.e.*, s.51.

⁴¹ Osman Cenk Kanca, "1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9, S.19, 2012, s.50,51.

alandaki politikalarının yeniden şekillenmesine katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda, işçi hakları ve işverenlerin sorumluluklarına dair hükümler Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.⁴² 1954 yılında işçi temsilcilerinin ve sendikaların işlevselliğini artırmak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, özellikle işçi temsilcilerinin korunması ve haklarının gözetilmesi üzerine kurgulanmıştır. 25 Mayıs 1959 tarihinde 3008 sayılı İş Kanunu’nun 47. maddesinde yapılan değişiklik ile işçi ve işveren arasındaki ücret ilişkisi işverenin keyfî tasarruf alanından çıkarılmıştır. Aynı kanunun 13. maddesinin 5. fıkrasında yapılan değişiklikle ise işçinin haksız yere işten çıkarılması durumunda tazminat ödenmesini öngören bir düzenleme yürürlüğe girmiştir.⁴³

Bu dönemdeki sosyal politikanın önemli gündem başlıklarından biri de kadın hakları ve özgürlükleridir. Bilindiği üzere dünya genelinde kadının çalışma hayatında görünür hâle gelmesi Sanayi İnkılabı ile başlamıştır. Bu sürecin pekişmesinde ise Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın önemli bir etkisi olmuştur. Söz konusu savaşlar erkek nüfusunda ciddi kayıplara yol açmış, bu durum üretimin sürekliliğini tehdit eder hâle gelmiştir. Kadın nüfusu ise bu noktada devreye girerek üretimde meydana gelen iş gücü açığını kapatmaya çalışmıştır. 1950-1960 yılları arasındaki kadın okuryazarlık oranlarına bakıldığında 1950’de %19,45 olan oran, 1960’ta %24,84’e yükselmiştir. Ancak bu gelişmeye rağmen kadınların siyasî temsili %5 seviyelerinde kalmıştır. Demokrat Parti döneminde çalışan kadınlara ve kadınların toplumdaki konumuna ilişkin çeşitli görüşler kamuoyunda gündeme gelmiştir. Bu görüşlerden biri, “Memur kadınlar görevden alınmalı, evlerine dönmeli ve çocuk yetiştirmekle ilgilenmelidir” şeklindedir. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer açıklama ise Howard A. Reed’e aittir. Reed, 1953 yılında öğretmenlerin hazırladığı raporlarda, Türkiye’de köy okullarına devam oranındaki artışın en büyük nedeninin, ilkokullarda din derslerinin yeniden okutulmaya başlanması olduğunu belirtmiştir. 1954 yılında çeşitli köylerde yaptığı görüşmelerde birçok öğrenci velisinin ve öğrencinin de bu görüşü teyit ettiğini ifade etmiştir.⁴⁴

Demokrat Parti, muhalefet döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin eğitim politikalarını yoğun biçimde eleştirmiştir. İktidara geldikten sonra ise CHP döneminde eleştirdiği bazı uygulamalara özel bir dikkat göstermiştir. CHP’nin eğitim seferberliği kapsamında halkın fiziksel olarak da katılım gösterdiği eğitim uygulamaları, DP tarafından eleştirilen başlıca konulardan biri olmuştur. Demokrat Parti iktidara gelir gelmez bu

⁴² Resmi Gazete, 26.02.1947, S.6542, s.1,2.

⁴³ Vahide Çetin, *Demokrat Parti ve İşçi Hakları (1946-1960)*, (Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s.82.

⁴⁴ Abdullah Aydın, Murat Yıldız, “1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yasama Dergisi*, S.33, Mayıs-2016, s.55,56.

yükümlülüğü ortadan kaldırmıştır. Konuyla ilgili olarak kapsamlı bir kanun tasarısı hazırlanmış, bu tasarı ilköğretime ilişkin tüm düzenlemeleri içermiştir. Ortaöğretim düzeyinde ise CHP'nin yetersizliği olarak değerlendirilen konuların başında, öğrencilerin malzeme ve araç-gereç eksiklikleri gelmiştir. Demokrat Parti iktidarında liselerin öğrenim süresi dört yıldan üç yıla indirilmiştir. Ortaöğretim alanında 1953-1954 eğitim-öğretim yılı içinde yürütülen program geliştirme çalışmaları arasında en dikkat çekici örneklerden biri İstanbul Atatürk Kız Lisesi'nde gerçekleştirilmiştir.⁴⁵

Demokrat Parti döneminde yükseköğretim alanında çeşitli iyileştirmelere gidilmiş, ülkeye yeni üniversite ve eğitim kurumları kazandırılmıştır. 1952 yılında Eğitim Enstitülerine giriş koşullarında bazı güncellemeler yapılmıştır. 1954 yılında ise Resmî Gazetede enstitüler ve ilköğretime ilişkin yönetmelik yayımlanmıştır. 1958 yılında Bursa'da ve 1959 yılında Buca'da yeni Eğitim Enstitüleri açılarak mevcut yapıya eklenmiştir.⁴⁶ Ayrıca 1955 yılında çıkarılan yönetmelikte, Eğitim Enstitülerine alınacak öğrencilerde yalnızca akademik başarı değil aynı zamanda sabır, ahlaki bütünlük ve millî değerlere bağlılık gibi niteliklerin de dikkate alınacağı belirtilmiştir. Demokrat Parti iktidarı döneminde çocuk hakları alanında da düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kapsamda 1957 yılında "Korunmaya Muhtaç Çocuklar" ile ilgili yönetmelik Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁷

1.2. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu'da Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

1.2.1. Kastamonu'nun Tarihsel Arka Planı ve Siyasi Yapısı

Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Kastamonu şehrinin tarihsel önemi oldukça büyüktür. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ili olmadan önce, Kastamonu farklı dönemlerde birçok devlet ve millete ev sahipliği yapmıştır. Frigler, Lidyalılar, Persler ve Romalılar bunlardan yalnızca birkaçıdır. Osmanlı Döneminde 16. yüzyıla kadar Kastamonu'da görece bir huzur ortamı hâkim olmuştur. Ancak 16. yüzyıldan itibaren yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle bölge çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. 17. yüzyılda işletilen Küre Bakır Madenleri Kastamonu'nun yeraltı kaynakları bakımından zenginliğini ortaya koyan önemli bir göstergedir. Bu kaynaklar Osmanlı Devleti'ne ekonomik katkı sağlamıştır. 19. yüzyılda ise Kastamonu siyasî açıdan durgun bir görünüm sergilemiştir.⁴⁸

⁴⁵ Zafer Tangülü, "Demokrat Parti Döneminde Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.10, S.2, Bahar-2012, s.394,395.

⁴⁶ Resmi Gazete, 04.02.1954, S.8625, s.1.

⁴⁷ Resmi Gazete, 24.05.1957, S.9615, s.9.

⁴⁸ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4582-4587.

Millî Mücadele yıllarına gelindiğinde ise Kastamonu yedi ilçe ve yirmi nahiyyeye sahiptir. Bu dönemde şehirde 224 okul ve 448 öğretmen görev yapmaktadır. Kastamonu'nun Millî Mücadele'ye destek süreci, 28 Aralık 1918 tarihinde Kastamonu Valiliğine atanan İbrahim Bey'e, Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen bir telgraf ile başlamıştır. 1919 yılında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu şubesi açılmış, 1920 yılında ise şehirde ordu teşkilatlanmasına yönelik adımlar atılmıştır. Millî Mücadele döneminde insan ve cephane ihtiyacının karşılanmasında İnebolu Limanı ve buradan başlayarak Ankara'ya uzanan İstiklal Yolu hayati bir rol üstlenmiştir.⁴⁹

17 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası içerisindeki muhalif gruplar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) adı altında yeni bir parti çatısı altında birleşmiştir. Bu gelişme Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok partili hayata geçiş yönünde atılan ilk girişim olarak kabul edilmektedir. TCF öncelikle Ankara ve İstanbul'da örgütlenmiş, ardından çeşitli illerden gelen talepler doğrultusunda ülke genelinde şube açma sürecine yönelmiştir. Bu doğrultuda Kastamonu ili de partiye şube açılması amacıyla beyanat gönderen iller arasında yer almıştır. Ancak partinin faaliyetleri kısa süreli olmuştur. 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said Ayaklanması sonrasında Başbakan İsmet Paşa'nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının şubelerine yönelik aldığı sert tedbirler nedeniyle parti pek uzun ömürlü olamamıştır.⁵⁰

Zonguldak Valisi Hüsnü Bey'in istifasının ardından 6 Ocak 1925 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ocak temsilcilerinin örgütlenmesine başlanmıştır. 27 Ocak 1925 tarihine kadar merkez ve ilçe başkanlarının seçimi tamamlanmıştır. Hüsnü Bey, Kastamonu'daki teşkilatlanma sürecinin ardından yeniden Zonguldak Valiliği görevine atanmıştır. Ancak 23 Ağustos 1925 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Kastamonu'ya gelerek teşkilata dair çeşitli meselelerle ilgilenmeye başlamıştır. Bu süreçte Kastamonu Valiliği görevine İsmail Hakkı Bey vekâlet etmiştir.⁵¹ Mustafa Kemal Paşa Kastamonu şehrine çeşitli tarihlerde birçok ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerinde ilçeleri dolaşmış; kütüphane, hastane ve belediye gibi kurumları ziyaret etmiştir. Esnafla doğrudan iletişim kurabilmek adına onları belediye salonuna davet etmiştir.⁵² Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu ziyaretleri Türk inkılâp tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Şapka ve Kılık-Kıyafet İnkılâbı'nın temelleri bu

⁴⁹ Ercan Çelebi, "Millî Mücadele'de Kastamonu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, S.19, Bahar-2014, s.106-111.

⁵⁰ Beytullah Sürücü, "İlk Bölünme: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Doğuşu", *Turkish Business Journal*, C.3, S.6, Aralık-2022, s.13.

⁵¹ Emine Pür, *Kastamonu'da Siyasi Hayat (1923-1950)*, (Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), s.21,22.

⁵² Emine Pür, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Kastamonu Gezileri*, (Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), s.13-16.

süreçte Kastamonu’da atılmıştır. 29 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu’da yaptığı konuşmasında, “Bizim kıyafetimiz millî midir?” sorusunu yöneltmiş, halk bu soruya “Hayır” şeklinde yanıt vermiştir. Paşa ziyaret ettiği her yerde kıyafet ve şapka meselesine dikkat çekmiş ve nihayetinde 25 Kasım 1925 tarihinde Şapka Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir.⁵³ 1927 yılı Temmuz ayında, Kastamonu Merkez İlçe Mutemetliği görevine Açıksöz gazetesi müdürü Hüsnü (Açıksöz) atanmıştır. Aynı dönemde, Vilayet Mutemetliği görevine ise Hüseyin (Çelen) Bey getirilmiştir.⁵⁴

Atatürk döneminde kurulan bir diğer siyasi parti olan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği bu dönemde, Türkiye’de tüm siyasi ve ekonomik meselelerle yalnızca Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ilgilenmekteydi. Mustafa Kemal Paşa’nın bilgisi ve desteğiyle kurulan SCF’nin başına Ali Fethi Bey getirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa her ne kadar bu girişime dair bazı çekincelere sahip olsa da Ali Fethi Bey’e tam destek verdiğini belirterek kendisini cesaretlendirmiştir. Parti, kuruluşunun hemen ardından teşkilatlanma çalışmalarına hızla başlamıştır. Teşkilatlanma sürecinde dikkat çeken hususlardan biri Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde örgütlenmenin diğer bölgelere kıyasla daha zayıf ilerlemesidir. Kastamonu’da yürütülen teşkilatlanma faaliyetlerinin başında İzzet Bey yer almıştır. 1 Eylül 1930 tarihine kadar Kastamonu’daki teşkilatlanma tamamlanmıştır.

Bu süreçte, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Kastamonu teşkilatında görevli Hüsnü Bey tutarsız davranışları nedeniyle partisi tarafından eleştirilmiş, bu nedenle CHF Kastamonu’da belirli bir süre faaliyet gösterememiştir. Kastamonu’daki muhalif basın organları ise bu durumu “Kastamonu’da düştü” başlığıyla kamuoyuna aktarmıştır.⁵⁵

Kastamonu, SCF teşkilatlanmasının Karadeniz Bölgesi’ndeki en güçlü olduğu şehir konumundadır. Bu durum 1930 yılı Belediye seçimlerinin sonuçlarıyla da açıkça görülmektedir. Ancak bu güçlü örgütlenmeye karşın, herhangi bir muhalif propagandanın yapılmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. SCF kısıtlı bütçesine rağmen Kastamonu’da Cumhuriyet Bayramı etkinliği düzenlemiştir. Etkinliğin gece geç saatlere kadar sürmesi Kastamonu’daki CHF mensuplarını rahatsız etmiş, bunun sonucunda CHF üyeleri tarafından elektriğin

⁵³ Yücel Özkaya, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, C.16, 2002, s.683,684.

⁵⁴ Pür, “Kastamonu’da Siyasi Hayat (1923-1950)”, s.22,23.

⁵⁵ Mehmet Çarparlar, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Kastamonu Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.54, 2021, s.431-433.

kesilmesiyle etkinlik sona ermiştir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından SCF teşkilatı kendini feshetmiş, parti lehine çalışan tüm üyeler yeniden CHF saflarına dönmüştür.⁵⁶

CHF 1930 yılından 1946 yılına kadar geçen süreçte on ikisi il ve on ikisi ilçe düzeyinde olmak üzere toplam yirmi dört kongre düzenlemiştir.⁵⁷ Başbakanlığı döneminde İsmet İnönü'nün Kastamonu'ya bir ziyaret gerçekleştirmesi planlanmıştır. Ancak 1937 yılında meydana gelen Dersim Olayları nedeniyle İnönü'nün istifası sonrasında bu ziyaret gerçekleşmemiştir. 1938 yılında Cumhurbaşkanı seçilen İnönü bu ziyaretini gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Dönemin valisi Avni Doğan ile yapılan görüşmeler sonucunda 6 Aralık 1938 tarihinde Kastamonu'ya gelen İnönü bu ziyareti kapsamında Halkevi binasının açılışına katılmış ve bazı ilçeleri ziyaret etmiştir.⁵⁸

1.2.2. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu'da Siyasi Hayat

1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye yeniden çok partili hayata geçmiştir. Bu partinin ideolojik temeli liberalizme dayanmaktadır. Demokrat Parti daha önceki muhalefet partilerinin aksine kısa ömürlü olmamış, halkın desteğini kazanarak kuruluşundan kısa bir süre sonra iktidara gelmeyi başarmıştır. Bu dönemde Kastamonu'da henüz güçlü bir muhalefet hareketi oluşmamış olduğundan, Demokrat Parti'nin kurulması iktidar tarafından kontrollü bir adım olarak değerlendirilmiştir. Muhalefet partisinin, iktidar partisine karşı bir denge unsuru işlevi göreceği düşünülmüştür. Ancak gelişmeler iktidarın beklentileri doğrultusunda gerçekleşmemiştir. Kastamonu halkı Demokrat Parti'yi benimsemiş ve partinin iktidara giden yoldaki yükselişine önemli katkılarda bulunmuştur. Demokrat Parti kuruluşunun üzerinden henüz üç ay geçmiş olmasına rağmen hızlı bir şekilde teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştır. Kastamonu da bu teşkilatlanma sürecine dâhil olmuş, Mart ayı sonu itibarıyla il teşkilatı tamamlanmış ve parti üyeleri belirlenmiştir:

- Avukat Hayri Tosunoğlu
- Emekli Kaymakam Şefik Işık
- Eski Sağlık Müdürü Doktor Celal Ferdi
- Avukat Aziz Üçok
- Müteahhit Münip Yalaz
- Emekli Yüzbaşı İhsan Kamer

⁵⁶ Gamze Elyiğit, *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Karadeniz Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri*, (Van, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.74,75.

⁵⁷ Pür, "Kastamonu'da Siyasi Hayat (1923-1950)", s.7.

⁵⁸ Pür, "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Kastamonu Gezileri", s.44-47.

- Burhan Zülfi Çelebi

Bu isimler Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde kritik görevlerde bulunmamış, parti içerisinde ön plana çıkmamış kişilerdir.⁵⁹

Çok partili hayata geçişin ardından siyasi süreçler beklenildiği gibi istikrarlı ilerlememiş, iktidar ile muhalefet arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Siyasi tansiyonun giderek yükselmesi üzerine bazı arabuluculuk girişimleri gündeme gelmiştir. Bu girişimlerden biri eski Mebusan Meclisi Başkanı Halil Menteşe'nin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı mektuptur. Bir diğer uzlaştırma çabası ise Ticaret Odası başkanlarından Üzeyir Avunduk ve iş insanı Vehbi Koç'un girişimleriyle gerçekleşmiş, bu çerçevede 7-8 Mayıs 1947 tarihlerinde Celal Bayar ile Başbakan Recep Peker arasında görüşmelerin yapılması sağlanmıştır. Ancak bu görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamaması üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü doğrudan sürece müdahil olmuştur. İnönü belirli aralıklarla Bayar ile görüşmelere başlamış, 11 Haziran 1947 tarihli Bayar-İnönü görüşmesinin ardından 14 Haziran günü İnönü'nün arabuluculuğunda Peker-Bayar görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde İnönü her iki tarafın da diyalog kurmasına öncülük etmiştir. Görüşmelerin devamında Peker, İnönü ile yaptığı özel görüşmede iktidar partisine düşen görevleri “şerefli bir şekilde” yerine getireceğine dair söz vermiştir. İnönü bu süreçte arabuluculuk çabalarını hızlandırarak 5 Temmuz 1947 tarihinde hazırladığı bir beyannameyi Celal Bayar'a sunmuştur. Bu beyanname 10 Temmuz'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılmış, 11 Temmuz'da radyoda okunmuş ve 12 Temmuz'da basında yayımlanmıştır. Bu nedenle söz konusu metin “12 Temmuz Beyannamesi” olarak anılmaktadır.⁶⁰

12 Temmuz Beyannamesi'nden önce İnönü ile Bayar arasında üç ayrı görüşme gerçekleşmiştir. Her ne kadar bu görüşmeler istenilen somut sonuçları doğurmamış olsa da iktidar ile muhalefet arasındaki siyasi atmosferin yumuşamasına katkı sağlamıştır. Muhalefet, iktidarın kendilerini tamamen siyaset sahnesinden silmeyi amaçladığını öne sürmüştü ancak iktidar bu iddiaları reddetmiştir. Buna rağmen muhalefet 12 Temmuz Beyannamesi'ne olumlu bir yaklaşım sergilemiş ve beyanname siyasi partiler arasındaki gerginliklerin azaltılmasında etkili olmuştur. Beyanname ile birlikte karşılıklı sert söylemler hafiflemiş ve siyasi diyalog ortamı güçlenmiştir. İnönü'nün bu bildirisi Kastamonu basınında da geniş yer bulmuş, herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi yayımlanmıştır.⁶¹ Doğrusöz gazetesinin 27 Temmuz

⁵⁹ Tansu Barış Mahmutoglu, *Çok Partili Sisteme Geçiş Sürecinde Kastamonu (1945-1960)*, (Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), s.44.

⁶⁰ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/12-temmuz-beyannamesi/>. Erişim: 07.01.2024.

⁶¹ Bakınız, Yenises, 14.07.1947.

1947 tarihli sayısında, İnönü'nün partiler üstü yaklaşımı ve tarihi beyannamesi sayesinde bir zihniyet değişikliği yaşandığı ve gerçek anlamda demokrasinin izlenmeye başlandığı vurgulanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Kastamonu basını özellikle Demokrat Parti'ye yönelik tutumunu gözden geçirmiş, daha önce mesafeli yaklaştığı bu partiden yazılarında daha sık söz etmeye başlamıştır.⁶²

Celal Bayar, 26 Mayıs 1949 tarihinde Demokrat Parti İl Kongresi'ne katılmak üzere Kastamonu'yu ziyaret etmiştir. Toplantıda Celal Bayar'ın yanı sıra Fuat Köprülü de bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bayar, ildeki temaslarını tamamladıktan sonra 27 Mayıs 1949 tarihinde Kastamonu'dan ayrılmıştır. 1950 genel seçimlerinden önce tekrar Kastamonu'yu ziyaret eden Bayar, Cumhuriyet Meydanı'nda yaptığı konuşmada Kastamonu'nun tarihsel önemine vurgu yapmıştır.⁶³

1948-1949 yıllarında gerçekleştirilen ara seçimler açısından değerlendirildiğinde, bu seçimlere Demokrat Parti ve Millet Partisi katılmamıştır. 1948 yılında Kastamonu'da gerçekleştirilen seçimlere %65,3 oranında bir katılım sağlanmış, seçim sonucunda CHP adayı Adil Tokgöz milletvekili seçilmiştir. 1949 seçimlerinde ise Kastamonu'da %62 oranında bir katılım gerçekleşmiş ve CHP adayı Cemil Atay milletvekili olarak seçilmiştir. 1950 genel seçimleri, Türkiye genelinde olduğu gibi Kastamonu açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Demokrat Parti, 7-9 Ocak 1950 tarihlerinde düzenlenen kongre sonucunda, seçimlerde yaşanan güvenlik sorunlarını gerekçe göstererek ya seçimlere katılmama ya da Meclis'e girmeyerek iktidarı protesto etme kararı almıştır. Bu siyasi baskılar neticesinde yeni bir seçim kanunu kabul edilmiştir. Söz konusu kanun Kastamonu kamuoyu tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. 1950 seçimlerine gidilen süreçte Türkiye belirli ölçüde Marshall Planı'ndan yararlanmıştır. Ancak bu dış desteğin siyasi getirisi iktidarda olan CHP'ye değil, seçimleri kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'ye yaramıştır.⁶⁴

Tablo 3. Kastamonu İli 1950-1960 Yılları Arasındaki Nüfus Gelişimi⁶⁵

Yıllar	Nüfus
1950	412.016
1955	393.739
1960	433.620

⁶² Hakan Yılmaz, *Kastamonu Basınında Demokrat Parti (1946-1960)*, (Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), s.34-36.

⁶³ Semih Durğut, *Yerel Basına Göre Kastamonu Siyasi Hayatı (1928-1950)*, (Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.73-75.

⁶⁴ Tansu Barış Mahmutoglu, *a.g.t.*, s.60-64.

⁶⁵ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4577.

Tablo 4. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Kastamonu)⁶⁶

Partiler	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
CHP	63.809	37,2	1
DP	70.422	41,1	9
MP	26.309	15,3	-

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 189.724, Katılım Oranı: %90,4.

Tablo 5. 16 Eylül 1951 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları (Kastamonu)⁶⁷

Partiler	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
CHP	37.344	31,5	-
DP	62.780	53,0	1
MP	17.526	14,8	-

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 189.484, Katılım Oranı: %62,5.

Demokrat Parti, 1950 genel seçimlerinde ülke genelinde olduğu gibi Kastamonu’da da önemli bir başarı elde etmiştir. Yukarıda yer alan 4. tablodan da görülebileceği üzere DP Kastamonu’da %41,1 oy oranıyla seçimden galip çıkmış ve bu sonuçla şehirden 9 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. DP’nin Kastamonu’da seçimleri kazanmasının ardından halkın seçilmiş milletvekillerinden ilk talepleri şu şekilde olmuştur:

- Kış şartlarından dolayı yollara çeki düzen verilmesi,
- Kastamonu ekonomisini olumlu yönde etkileyecek icraatların yapılması,
- Yatılı öğretmen okullarının açılması,
- Kastamonu Lisesinin şartlarında iyileştirmeye gidilmesi,
- İmam-Hatip Kursunun İmam-Hatip okuluna dönüştürülmesi,
- Uzunyazı’daki uçuş pistinde uçuşların başlatılması,
- Dokumacılık ve el tezgahlarında çalışanlar için olanakların iyileştirilmesi.⁶⁸

1950 seçimleri sonrasında Kastamonu basınında yer alan değerlendirmelerde Demokrat Parti’nin elde ettiği zafer geniş şekilde yer bulmuştur. Mücadele gazetesinde 18 Mayıs 1950 tarihinde yayımlanan Sabri Yılmaz’ın imzalı yazıda DP’nin seçim başarısı övgüyle ele alınırken, partinin önceki CHP hükümetinin düştüğü hatalara düşmemesi yönünde uyarılarda bulunulmuştur. Aynı şekilde Doğrusöz gazetesinin 17 Mayıs 1950 tarihli sayısında, Demokrat

⁶⁶ Cüneyt Akalın vd., “Kastamonu”, *a.g.e.*, s.4598.

⁶⁷ Cüneyt Akalın vd., “Kastamonu”, *a.g.e.*, s.4598.

⁶⁸ Murat Alkan, *Demokrat Parti Kastamonu Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1946-1960)*, (Karabük, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), s.49.

Parti'nin seçimi kazandığı ifade edilmiş ve bu durumun CHP açısından ağır bir yenilgi olduğu vurgulanmıştır. Yenises gazetesinin

18 Mayıs 1950 tarihli yazısında ise Ahmet Kırıl DP'yi tebrik etmiş, ülkenin geçmişte yaşadığı zorlu süreçlere değinmiş ve özellikle dış politikada CHP ile uzlaşma yolunun aranması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁹

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte hızlı bir şekilde çalışmalara başlanmış ve çeşitli makamlarda değişikliklere gidilmiştir. Bu durumdan Kastamonu ili de etkilenmiştir. Dönemin Kastamonu Valisi Tevfik S. Gür emekliye sevk edilmiş, ardından Belediye Meclisi'nin aldığı bir kararla Gür Belediye Başkanı olarak seçilmiştir. Ancak bu gelişme Demokrat Parti tarafından olumlu karşılanmamış ve Gür'e karşı bir yıpratma politikası yürütülmüştür. Vali olarak yürüttüğü görevlerindeki başarıyı belediye başkanlığı döneminde sürdüremeyen Gür, bu süreçte yerel basın tarafından da yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Öte yandan Arapça ezan meselesi Kastamonu kamuoyunun da ilgisini çekmiş, Doğrusöz ve Mücadele gazeteleri konuyla ilgili görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır. Söz konusu yazılarda, meselenin hükümet tarafından din ve vicdan hürriyetini güvence altına almak amacıyla gerçek demokrasinin bir göstergesi olarak ele alındığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda 17 Haziran 1950 tarihinden itibaren Kastamonu'daki camilerde ezan Arapça okunmaya başlanmıştır.⁷⁰

Celal Bayar Cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk yurt içi ziyaret programını Kastamonu'ya yapmak istemiş ve program bu doğrultuda hazırlanmıştır. Programa göre Celal Bayar 30 Mayıs 1954 tarihinde akşam saatlerinde Kastamonu'ya varacak ve geceyi burada geçirecektir. Ertesi gün Azdavay'daki kömür madenlerini ziyaret edecek, ardından öğle yemeğinden sonra Karabük'te boru fabrikasının açılış törenine katılacaktır. Celal Bayar'ın Daday ve Azdavay ziyaretleri sırasında, Demokrat Parti Göl Bucak Başkanı Şükrü Şerifoğlu, köylerin Çatalağzı'ndan sağlanacak elektrik ile aydınlığa kavuşacağını ifade etmiştir.⁷¹

1954 seçimlerine yaklaşılırken iktidar ile muhalefet arasındaki görüş ayrılıkları derinleşmeye başlamıştır. Bu durumun temel nedenleri arasında hükümetin Kore'ye herhangi bir toplumsal ya da kurumsal istişare süreci yürütmeden asker göndermesi, memur kadrolarında yapılan kapsamlı değişiklikler ve 1951 yılında Adnan Menderes'in güvenoyu almasının ardından izlenen politikalar yer almaktadır. Söz konusu süreçte, CHP iktidarında faaliyet gösteren Halkevlerinin kapatılması ve bu kuruluşlara ait mallara el konulması da bu

⁶⁹ Hakan Yılmaz, *a.g.t.*, s.47,48.

⁷⁰ Tansu Barış Mahmutoğlu, *a.g.t.*, s.70.

⁷¹ Pür, "Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Kastamonu Gezisi", *a.g.t.*, s.83,85.

ayrışmayı artıran etkenlerden biri olmuştur. Bu dönemde CHP görüşlerini kamuoyuna Ulus gazetesi aracılığıyla duyurmaya çalışmıştır.⁷²

Tablo 6. 1954 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları (Kastamonu)⁷³

Partiler	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
CHP	45.591	29,2	-
CMP	16.044	10,3	-
DP	92.135	59,1	10
HP	2.200	1,4	-
Bağımsızlar	18	0,0	-

1954 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçlarına Göre Kastamonu Milletvekilleri

- Ziya Termen
- Muzaffer Ali Matho
- Nazifi Şerif Nabel
- Basri Aktaş
- Nazım Batur
- Muzaffer Kuçakçioğlu
- Hilmi Dura
- Muzaffer Tanrıöver
- Salim Esen⁷⁴

1 Haziran 1954 tarihinde, Kastamonu merkeze yaklaşık 100 km uzaklıkta bulunan Çatalzeytin bucağı ilçe statüsüne yükseltilmiş ve aynı yıl içerisinde belediyesi kurulmuştur.⁷⁵ Demokrat Parti, 1954 milletvekili seçimlerinin ardından siyasi faaliyetlerine hız kesmeden devam etmiş, görev paylaşımını il düzeyinden ilçe düzeyine kadar genişletmiştir. Bu kapsamda Demokrat Parti, Kastamonu'nun Araç ilçesindeki ilçe kurulu ile merkez bucağı idare kurullarının görev dağılımını gerçekleştirmiştir.⁷⁶ 20 Eylül 1954 tarihli *Tosya* gazetesinde, Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleştirdiği ziyaretin ardından yurda dönen Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın fotoğrafı yayımlanmıştır.⁷⁷ Aynı dönemde Demokrat Parti'nin

⁷² Tansu Barış Mahmutoglu, *a.g.t.*, s. 85.

⁷³ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4598.

⁷⁴ Hakan Yılmaz, *a.g.t.*, s.75,76.

⁷⁵ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s. 4598.

⁷⁶ Yenises Gazetesi, "D. Parti Araç İlçe İdare Kurulu ve Merkez Bucağı İdare Kurullarının Vazife Taksimi", 04.01.1955, s.1.

⁷⁷ Tosya Gazetesi, "Millet- Memur-Devlet", 20.09.1954. s.1.

kuruluş yıldönümü Kastamonu’da coşkulu bir şekilde kutlanmıştır.⁷⁸ Kastamonu’da yaşanan bir diğer gelişme ise Tosya Belediye Başkanlığına Behçet Ener’in seçilmesidir.⁷⁹

Bu dönemde rahatsızlığından dolayı geçirdiği ameliyat sebebiyle Celal Bayar’a Kastamonu’da bulunan Tosya Cumhuriyet Halk Partisi Başkanlığı, Belediye Başkanlığı ve Demokrat Parti Başkanlığı tarafından geçmiş olsun dileklerini içeren telgraflar gönderilmiştir. Söz konusu telgraflar Celal Bayar’ın özel kalemince cevaplandırılmış ve bu durum Kastamonu basınında yer bulmuştur.⁸⁰

Kastamonu milletvekillerinden Hilmi Dura 6212 sayılı Kanun ve işçi sınıfının durumu hakkında yaptığı değerlendirmede şu görüşleri dile getirmiştir:

Bir işçi on senedir çalışıyor, ikramiyenin verilmesinden 20 gün evvel her hangi bir sebepten istifa etmişse hiçbir şey alamayacak, birkaç aydır orada çalışan arkadaşı alacaktır. Fakat eski işçi, eski çalıştıklarına tekabül eden 8-9 aylık kısmını alamayacaktır. Bunların 8-9 aylık alacağını vermemezlik edemezsiniz; şöyle işçiler de alacaklı durumda olmalıdırlar.⁸¹

Kastamonu 10. dönem Demokrat Parti milletvekillerinden Basri Aktaş ise 2 Mart 1955 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan antlaşmaya ilişkin görüşlerini açıklamış ve bu antlaşmanın Demokrat Parti’nin izlediği politikaların doğruluğunu ortaya koyduğunu ifade etmiştir.⁸² Kastamonu’nun 10. ve 11. dönem milletvekilliğini yapan Süleyman Çağlar, ilin ormanlık bir yapıya sahip olduğunu belirterek, bu bölgelerde meydana gelen orman yangınlarının önlenmesine yönelik önerilerde bulunmuştur. Çağlar, köylerde küçük itfaiye takımlarının kurulması hâlinde yangınların önüne geçilebileceğini savunmuştur.⁸³

1955 yılında hem Türkiye’nin hem de dünyanın gündemini meşgul eden 6-7 Eylül Olayları Kastamonu yerel kamuoyunda da etkisini göstermiştir. Yenises gazetesinin 10 Eylül 1955 tarihli haberinde, söz konusu olaylarla ilgili yürütülen soruşturmanın sürdüğü ve gözüaltına alınan şüpheli sayısının 2.124’e ulaştığı bilgisine yer verilmiştir. Yürütülen yargı süreci neticesinde mahkeme kararıyla Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin kapatılmasına hükmedilmiştir.⁸⁴

26 Şubat 1956 tarihinde Tarım Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Kastamonu 10. dönem milletvekili Süleyman Çağlar, ilin kıyı kesimlerinde tütün ekimi

⁷⁸ Yenises Gazetesi, “D. Partinin Kuruluş Yılı Dönümü”, 06.01.1955, s.1.

⁷⁹ Tosya Gazetesi, “Behçet Ener Belediye Reisi Seçildi”, 22.01.1955, s.1.

⁸⁰ Tosya Gazetesi, “Reisicumhur Celal Bayar Çekilen Telgrafları Cevaplandırdı”, 30.04.1955, s.1.

⁸¹ TBMM ZC, 10. Dönem, C.4, İçtima 1, 26.01.1955, s.166,168.

⁸² TBMM ZC, 10. Dönem, C.7, İçtima 1, 20.05.1955, s.458,459.

⁸³ Murat Alkan, *a.g.t.*, s.109.

⁸⁴ Yenises Gazetesi, “6-7 Eylül Gecesi, Kıbrıs Türktür Cemiyeti Mahkeme Kararıile Kapatıldı”, 10.09.1955, s.1.

hazırlıklarının yapıldığını ifade etmiştir.⁸⁵ 7 Mayıs 1956 tarihinde ise Hilmi Dura, Çalışma Bakanlığı tarafından alınan kararların hatalı ve birbiriyle çelişkili olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁶ Kastamonu milletvekili Nazım Batur, 17 Ağustos 1956'da Orman Kanunu üzerine yaptığı konuşmada ormanların yalnızca ticari bir unsur olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, bunun yanında ormanların iktisadi, içtimai ve sıhhi yönlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁷ Aynı kanun üzerine 18 Ağustos 1956 tarihinde söz alan Süleyman Çağlar ise Orman Kanunu'nun köylüler ile orman arasındaki sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kaldığını dile getirmiştir.⁸⁸ 24 Ağustos 1956'da Orman Kanunu'na ilişkin görüşlerini Meclis'te dile getiren Basri Aktaş ise Kastamonu'nun büyük ölçüde orman sorunlarıyla karşı karşıya olduğunu belirtmiş ve bu sorunların çözümünde iskân uygulamasının zorunlu olduğunu savunmuştur.⁸⁹ Nazım Batur 43 milletvekili arkadaşıyla birlikte 13 Şubat 1957 tarihinde Orman Kanunu'nun geçici birinci maddesinin yürürlükten kaldırılmasına yönelik bir kanun teklifi sunmuştur.⁹⁰ Bu teklif 10 Nisan 1957 tarihinde Meclis Başkanı tarafından oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.⁹¹ 12 Nisan 1957 tarihinde, söz konusu kanun teklifi dolayısıyla söz alan Hilmi Dura, bir arazinin orman niteliği taşıyıp taşımadığına ilişkin karar süreçlerindeki yetersizliklere dikkat çekmiş ve bu hususta görüşlerini ifade etmiştir.⁹²

Tablo 7. Demokrat Parti'nin Kastamonu Şehrine Yol Yatırımı (1950-1957)⁹³

Yılı	Yolların Uzunluğu Km	Stabilize Km	İyi Km	Bozuk Km	Köprülülük Km	Köprüsüz Km	Araba Km	Patika Km
1956 Sonu	824	-	729	-	62	109	85	92
1950 Sonu	369	-	324	129	9	-	309	-

⁸⁵ TBMM ZC, 10. Dönem, C.10, İçtima 2, 26.02.1956, s.1035.

⁸⁶ TBMM ZC, 10. Dönem, C.11, İçtima 2, 07.05.1956, s.289.

⁸⁷ TBMM ZC, 10. Dönem, C.13, İçtima 2, 17.08.1956, s.432.

⁸⁸ TBMM ZC, 10. Dönem, C.13, İçtima 2, 18.08.1956, s.470.

⁸⁹ TBMM ZC, 10. Dönem, C.13, İçtima 2, 24.08.1956, s.626.

⁹⁰ TBMM ZC, 10. Dönem, C.17, İçtima 3, 13.02.1957, s.176.

⁹¹ TBMM ZC, 10. Dönem, C.18, İçtima 3, 10.04.1957, s.136.

⁹² TBMM ZC, 10. Dönem, C.18, İçtima 3, 12.04.1957, s.165.

⁹³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "D.P. Hükümetinin Kastamonu'daki Eserleri", 10.10.1957, s.1.

Tablo 8. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu'ya Yapılan Yatırımlar (1950-1957)⁹⁴

	Adet	Maliyeti lira
Yeni İnşaat	92	-
Esaslı Onarım	106	2.284.458
Sağlık Memuru Evi	2	-
Merkez İlkokulları		
Yeni İnşaat	2	400.000
Esaslı Onarım	25	75.000
Orta Dereceli Okullar		
Yeni İnşaat (Daday Ortaokulu)	1	273.627
Esaslı Onarım (Kız Öğretmen Okulu)	1	80.764
Vakıf Öğrenci Yetiştirme Yurdu	1	40.443

Tablo 8'deki bilgilere kaynaklık eden gazete Demokrat Parti döneminde köy okullarının devlet eliyle inşa edildiğini, CHP döneminde ise köylülerin zorla çalıştırılarak okul yapımına zorlandığını iddia etmiştir.⁹⁵ Yeni Kastamonu gazetesinin 15 Ekim 1957 tarihli haberine göre Kastamonu'nun Cide ilçesinde yapımı tamamlanan Kereste Fabrikası aynı yıl içerisinde faaliyete geçmiştir. Ayrıca, Kastamonu'da şeker fabrikasının temelleri atılmış ve fabrikanın 1959 yılında tamamlanacağı ifade edilmiştir. Aynı tarihlerde Demokrat Parti tarafından Kastamonu'nun Tosya, Küre ve Daday ilçelerinde mitingler düzenlenmiş, bu mitinglerde Kastamonu milletvekilleri Basri Aktaş ile Süleyman Çağlar konuşma yapmıştır.⁹⁶

Kastamonu'da seçim hazırlıkları hızla devam ederken Demokrat Parti'den adaylık başvurusu yapan isimler şunlardır:

- Dr. Münif İslamoğlu
- Osman Oktay
- Zeki Cemal
- Lütfi Küreeminoğlu
- Ali Özlük
- Kazım Özcan
- Sabahattin Çelenligil
- Tahsin Kurdoğlu

⁹⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Köylü Okulları Devlet eliyle D.P. Zamanında Yapılmağa Başlandığini Hatırlatırız" 14.10.1957, s.1.

⁹⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Köylü Okulları Devlet eliyle D.P. Zamanında Yapılmağa Başlandığini Hatırlatırız" 14.10.1957, s.1.

⁹⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "DP'nin Kastamonu'da Abideleri Olan Fabrikalar", 15.10.1957, s.1.

- Sabri Keskin⁹⁷

1957 Genel Seçimleri, Cumhuriyet tarihinin en sert ve en çekişmeli geçen seçimlerinden biri olmuştur. Bu süreçte iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkiler belirgin biçimde gerilmiş, seçim atmosferi yoğun bir siyasi mücadeleye sahne olmuştur. Muhalefet partileri, seçim kampanyalarında başlıca sorunlar olarak hayat pahalılığı, ekonomik sıkıntılar, basın kanunu çerçevesinde ispat hakkı talebi, üniversite özerkliği ve yargıç güvencesi konularını öne çıkarmıştır.⁹⁸

1957 Seçimleri her ne kadar Demokrat Parti'nin iktidarını sürdürmesiyle sonuçlanmışsa da parti bu seçimde milletvekili sayısı bakımından en büyük kaybını yaşamıştır. Bu durumun başlıca nedenleri arasında Demokrat Parti iktidarının uygulamaya koyduğu İspat Hakkı Kanunu, 6-7 Eylül Olaylarında ortaya çıkan olumsuz gelişmeler ile Milli Korunma Kanunu'nun yeniden yürürlüğe girmesi gibi kamuoyunda ciddi eleştirilere yol açan uygulamalar yer almaktadır. Tüm bu gelişmelerin gölgesinde gerçekleşen 1957 seçimlerine ilişkin Kastamonu ilindeki sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 9. 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Kastamonu)⁹⁹

Partiler	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
CHP	62.343	40,4	-
CMP	18.026	11,9	-
DP	69.027	44,7	10
HP	4.824	3,1	-

1958 yılı Kastamonu'da yatırım, bakım ve onarım faaliyetleri açısından hızlı bir başlangıç dikkat çekmiştir. Yeni Kastamonu gazetesinde yer alan habere göre bu dönemde tarihi suyuollarının onarılacağı, halkın yeterli miktarda elektriğe erişiminin sağlanacağı ve şehir merkezinde iki büyük çarşının kurulacağı ifade edilmiştir.¹⁰⁰ 15 Mayıs günü Kastamonu'yu ziyaret eden Nafia Vekili Tevfik İleri, ziyareti süresince yetkililer ve çeşitli heyetlerle görüşmeler gerçekleştirmiş, şehirdeki sıkıntılar ve ihtiyaçlar hakkında bilgi almış ve bu ihtiyaçların kısa süre içerisinde karşılanacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur.¹⁰¹ 1958

⁹⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Adaylığını Koyanlar", 23.09.1957, s.1.

⁹⁸ Tansu Barış Mahmutoglu, *a.g.t.*, s.107.

⁹⁹ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4598.

¹⁰⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Şehrimiz Yakında Bol Elektrik ve Yeni Tesislere Kavuşacak", 14.01.1958- "Şehrimizde İki Büyük Çarşı Kurulacak", 16.01.1958- "Tarihi Su Yolları Onarılacak", 23.01.1958, s.1.

¹⁰¹ Tosya Postası Gazetesi, "Nafia Vekilimiz Sayın Tevfik İleri'nin Kastamonu Tetkikleri", 21.03.1958, s.1.

yılında Kastamonu genelinde gerçekleştirilen muhtarlık seçimlerinde Demokrat Parti 24 muhtarlık kazanırken, CHP 5 muhtarlık elde etmiştir.¹⁰²

1959 yılına gelindiğinde Kastamonu’da dikkat çekici siyasi gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Tosya İlçe Kurulu üyeleri istifa ederek Demokrat Parti’ye katılmışlardır. 2 Ocak’ta Kastamonu’yu ziyaret eden Basri Aktaş, Süleyman Çağlar, Şükrü Esen ve Muzaffer Akdoğanlı vilayette bazı tetkiklerde bulunduktan sonra 5 Ocak’ta şehirden ayrılmışlardır. Aynı dönemde Küre’de Demokrat Parti Müteşebbis Heyeti kurulmuştur.¹⁰³

Yerel siyasi konuların dışında Kastamonu basını zaman zaman Türkiye için hassas ve önemli olan konulara da yer vermiştir. Bunlardan biri olan Kıbrıs Meselesi ile ilgili olarak 10 Ocak 1958 tarihli Tosya Postası “Kıbrıs Türklerini Ecnebi Bir Bayrak Altında Tutmak İstemiyoruz” başlığıyla konuya dikkat çekmiştir. Yazıda Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu’nun konuyla ilgili açıklamasına yer verilmiştir:

Taksim talebimiz tamamıyla hakkaniyete ve adalet prensiplerine dayanmaktadır. Çünkü biz ancak bizden olanı ve bizim bayrağımız altında yaşamak isteyenleri talep ediyoruz. Kıbrıs davası 26 milyon Türk’ün ve vatanın emniyet ve bekâsını ilgilendiren bir davadır.¹⁰⁴

Yine Tosya Postası 26 Mart 1958 tarihli haberinde New York Times gazetesinde yer alan yazıyı aktarmıştır. Buna göre New York Times gazetesinde “Kıbrıs’ın Kestirme Hal Şekli Türk Tezidir” ifadesiyle Türk Tezi savunulmuş ve makalede Kıbrıs için en uygun çözümün Türk tezinin kabul edilmesi olduğu vurgulanarak “Kıbrıs Türkiye’nin göksüne dayanmış bir tabancadır.” ifadesi yer almıştır.¹⁰⁵

1959 yılında Kıbrıs Meselesini görüşmek amacıyla toplantıya katılmak üzere yola çıkan Türk heyetini taşıyan uçağın, 17 Şubat 1959 tarihinde düşmesi ve Başbakan Adnan Menderes’in bu kazadan yaralı olarak kurtulması üzerine, Kastamonulu vatandaşlar tarafından Başbakan’a geçmiş olsun dileklerini ileten telgraflar gönderilmiştir.¹⁰⁶

Demokrat Parti, kuruluşundan 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi’ne kadar geçen süreçte olumlu ve olumsuz yönleriyle Türkiye için önemli bir farkındalık dönemi olmuştur. Bu dönemde özellikle tarım alanındaki modernleşme girişimleri ve sanayi sahasında gerçekleştirilen yatırımlar, belirli bir süre için kamuoyunda olumlu karşılanmıştır. Ancak 1955-

¹⁰² Tosya Postası Gazetesi, “Vilayetimiz ve Kazalarının Muhtar D.P. 24 C.H.P. 5 Muhtarlık Kazandı”, 28.02.1958, s.1.

¹⁰³ Yenises Gazetesi, “C.K.M. Partisi Tosya İlçe Kurulu İstifa Ederek DP’ye Geçti”, 03.01.1959- “Milletvekilllerimiz Gittiler”, 05.01.1959- “Küre’de Müteşebbis Heyeti Kuruldu”, 08.01.1959, s.1.

¹⁰⁴ Tosya Postası Gazetesi, “Kıbrıs Türlerini Ecnebi Bir Bayrak Altında Tutmak İstemiyoruz”, 10.01.1958, s.1.

¹⁰⁵ Tosya Postası Gazetesi, “Kıbrıs’ın Kestirme Hal Şekli Türk Tezidir”, 26.03.1958, s.1.

¹⁰⁶ Yeni Kastamonu, “Vilayetimizden Başvekilimize Çekilen Telgraflar Devam Ediyor”, 23.02.1959, s.1.

1960 yılları arasındaki süreç, önceki döneme kıyasla daha sorunlu geçmiştir. Tarımda yaşanan kuraklık, ekonominin dış kredilere bağımlı hâle gelmesi ve bu kredilerin geri ödenememesi gibi nedenler ekonomik sıkıntıları derinleştirmiştir. 6-7 Eylül Olayları ve Kıbrıs Meselesi gibi gelişmeler ise bu sürecin siyasi gerilimini artıran başlıca unsurlar olmuştur. Bu dönemde ekonomik ve siyasi sorunların yanı sıra iktidar ile basın arasındaki ilişkiler de giderek kötüleşmiştir. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi tam da bu gergin atmosferde meydana gelmiştir.

1.2.3. Demokrat Parti Döneminde Kastamonu’da Ekonomik ve Sosyal Hayat

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde önemli bir rol üstlenen Kastamonu, Millî Mücadele yıllarında vatan savunmasında stratejik bir konumda yer almıştır. Bu mücadele döneminde 9 Haziran 1921 tarihinde Yunan donanması tarafından İnebolu Limanı bombalanmış, ancak İnebolu halkının kararlı direnişi sonucunda düşman birlikleri karaya çıkamadan geri püskürtülmüştür. Bu hadisenin anısına 9 Haziran tarihi İnebolu Şeref ve Kahramanlık Günü olarak anılmakta, söz konusu gün, günümüze dek her yıl çeşitli etkinliklerle kutlanmakta ve bu kutlamalar yerel basında da geniş yer bulmaktadır.¹⁰⁷ Diğer tüm millî bayramlarda olduğu gibi bu özel günde de çeşitli törenler ve gösteriler düzenlenmektedir. Tek Parti döneminde halkın eğitim düzeyini yükseltmeye yönelik olarak köy halkının katkı ve katılımına dayalı öğrenme yöntemi uygulanmışken, bu yöntem Demokrat Parti (DP) döneminde terk edilmiştir. DP iktidarı döneminde inşa edilen okullar doğrudan devlet eliyle gerçekleştirilmiş olup, bu okulların sayısal verileri yukarıda sunulan 8. tabloda yer almaktadır. Aynı dönemde memur refahını koruma amacıyla memur ikramiyelerinde herhangi bir kesinti yapılmayacağı ve maaşlarında azalma olmayacağı yönündeki açıklamalar yerel basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Kastamonu 1957 yılında fiyat endeksi bakımından Türkiye’nin en pahalı ili olarak kaydedilmiş, 1958 yılında ise bu sıralamada ikinci sırada yer almıştır. Bu ekonomik durumun şehirdeki sosyal yaşam üzerinde olumsuz etkiler yarattığı bilinmektedir.¹⁰⁸

Kastamonu ilinde toplam okuryazarlık oranı 1945 yılında %19,2 iken, bu oran 1950’de %22,1’e, 1955’te %28’e yükselmiş 1960 yılında ise %24,1 olarak kaydedilmiştir. 1943-1962 yılları arasında il genelinde toplam 646 ilkokul faaliyete geçirilmiştir. 1954-1955 eğitim-öğretim yıllarında ise Kastamonu’da 10 ortaokul bulunmakta olup, lise ve dengi eğitim

¹⁰⁷ <https://www.inebolu.bel.tr/kultur-ve-sanat-detay.asp?Id=34&kultursanadetay=9-haziran-inebolu-seref-ve-kahramanlik-gunu>. Erişim: 14.01.2024.- Yenises Gazetesi, 10.06.1957, s.1.

¹⁰⁸ Tansu Barış Mahmutoglu, *a.g.t.*, s.120.

kurumlarının kuruluşu ise 1965 sonrasında gerçekleşmeye başlamıştır. Aynı dönemde, yani 1954-1955 yıllarında il genelinde 1.016 öğrenci bulunup ve 66 öğretmen görev yapmıştır.¹⁰⁹

Kastamonu’da 1950 yılı öncesinde sanayi ürünü olan keneviri işleyen tek fabrika, mülkiyeti Sümerbank’a ait olan iplik fabrikasıdır. Bu fabrika dışında yalnızca sınırlı sayıdaki küçük ölçekli işletmeler faaliyet göstermekte olup şehirde büyük çaplı herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır.¹¹⁰ DP iktidarının 1950-1954 yılları arasında Türkiye genelinde sanayi sektörünü canlandırmaya yönelik çeşitli yatırımlar gerçekleştirilmiş olmasına karşın, aynı dönemde Kastamonu’da bu yönde kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır. Bu durum, DP’nin Kastamonu’yu sanayi yatırımları açısından öncelikli iller arasında değerlendirmemesiyle açıklanabilir. DP iktidarının ilk yıllarında Kastamonu’ya bir şeker ve çimento fabrikası kurulması yönündeki talepler Kastamonulu bürokratlar tarafından hükümete iletilmiş, ancak bu talepler olumlu bir karşılık bulmamıştır. İlerleyen süreçte söz konusu fabrikaların inşa edileceğine dair söylentiler kamuoyunda yer bulsa da yerel basın bu haberleri alaycı bir üslupla yansıtmıştır. T. Barış Mahmutoğlu’nun tezinde de ifade edildiği üzere, Cumhuriyet’in ilanından 1952 yılına kadar devletin Kastamonu’ya yönelik sanayi yatırımı konusunda ciddi bir destek sağlamadığı, bu nedenle kentte işsizlik oranlarının yüksek seviyelerde seyrettiği ve toplumsal ihtiyaçlara karşılık verebilecek nitelikte yatırımların yapılmadığı belirtilmektedir.¹¹¹

Sanayi yatırımları bakımından zayıf kalan Kastamonu ili banka şubeleri açısından görece bir çeşitlilik arz etmektedir. Yukarıda anılan Sümerbank’ın yanı sıra DP döneminde Kastamonu’da faaliyet göstermeye başlayan Türkiye İş Bankası’nın şubesi, 1 Mart 1954 tarihinde düzenlenen bir törenle açılmıştır. Takip eden yıllarda da banka yatırımları sürdürülmüş, bu doğrultuda 8 Ağustos 1957 tarihinde Türkiye Emlak Kredi Bankası’nın Kastamonu şubesi hizmete girmiştir. Söz konusu şubenin açılışı, aynı gün şeker fabrikasının temel atma töreni için Kastamonu’da bulunan Başbakan Adnan Menderes tarafından gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde, 1958 yılında Yapı Kredi Bankası’nın Kastamonu şubesi dönemin valisi tarafından resmen açılmıştır.¹¹² Ayrıca Devrekani Pasajı da 1955 yılında halkın kullanımına sunulmuştur.¹¹³

¹⁰⁹ Cüneyt Akalın vd., “Kastamonu”, *a.g.e.*, s. 4631,4632,4634.

¹¹⁰ Cüneyt Akalın vd., “Kastamonu”, *a.g.e.*, s. 4602.

¹¹¹ Tansu Barış Mahmutoğlu, *a.g.t.*, s. 84.

¹¹² Mustafa Eski, *İmparatorluktan Cumhuriyete Kastamonu Ekonomisi 1180-1960*, Kastamonu, Özeller Medya Tanıtım Matbaacılık, 2016, s.18,19.

¹¹³ Yenises Gazetesi, “Devrekani Pasajı”, 08.01.1955, s.1.

Bu dönemde Kastamonu'nun en önemli gelir kaynakları arasında tarım, hayvancılık ve ormancılık yer almaktadır. Jeopolitik konumu nedeniyle tarımda yeterli düzeyde modernleşme sağlanamamış olsa da 1955 yılında çalışan nüfusun oranı %92 olup bu oran Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. 1975 yılına gelindiğinde ise bu oran %86'ya gerilemiştir. Kastamonu'nun ilçelerinde tarım ürünlerinin dağılımı bölgenin ekolojik ve iklimsel koşullarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Buna göre: Cide'de fındık, elma ve orman ürünleri; İnebolu'da zeytin, fındık; Abana'da elma, fındık, orman ürünleri ve mısır; Çatalzeytin'de mısır, elma fındık, zeytin; Azdavay'da buğday, arpa; Küre'de bakırlı pirit, bakır, buğday, arpa, hayvancılık; Daday'da şeker pancarı; Devrekani'de buğday, arpa şeker pancarı, hayvancılık; Taşköprü'de orman ürünleri, buğday, pirinç, hayvancılık, şeker pancarı; Merkezde buğday, şeker pancarı, hayvancılık, yem, orman ürünleri, gıda; Araç'ta buğday, arpa, şeker pancarı; Tosya'da dokuma, çeltik, pirinç, hayvancılık, şeker pancarı üretimi ön plana çıkmaktadır.¹¹⁴

1950 yılı ortalarında Kastamonu'da hayvancılıkla ilgili olarak bir yapay tohumlama istasyonu kurulmuştur. Bu girişim ileriye dönük kalkınma hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilen yatırımlardan biri olarak değerlendirilmektedir. DP döneminde Kastamonu'daki hayvan varlığı çeşitlilik arz etmekte olup koyun, tavuk, horoz (modern tesislerde), kıl keçisi, tiftik keçisi ve büyükbaş hayvanlar arasında özellikle sığır yetiştiriciliği öne çıkmaktadır. Söz konusu çeşitliliğe rağmen yem temininde yaşanan yetersizlik nedeniyle Kastamonu halkı hayvancılıktan beklenen düzeyde verim elde edememiştir.¹¹⁵

Yukarıda değinilen ekonomik faaliyetler kadar ön planda olmasa da Kastamonu bir kıyı kenti olma özelliği taşımaktadır. Bu durum, ilin deniz kaynaklarından ekonomik fayda sağlaması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Denizden sağlanacak en yüksek verimin ise etkin bir liman kullanımıyla mümkün olacağı açıktır. Osmanlı dönemi ve Millî Mücadele yıllarında İnebolu Limanı'ndan azami derecede yararlanan Mustafa Kemal Paşa'nın aksine, liman meselesi İnönü döneminde sınırlı ölçüde gündeme gelmiştir. DP döneminde ise limanda yaşanan fiziksel sorunlar ön plana çıkmıştır. Özellikle rüzgârların taşıdığı çakıl ve kum nedeniyle liman derinliğinin azalması, yüksek tonajlı gemilerin limana girişini engellemiş ve bu durum İnebolu açısından önemli bir ekonomik kayba neden olmuştur. Haziran ayının ortalarında limanda temizlik çalışmalarına başlanmış, bu çerçevede limanın büyük tonajlı gemiler için sığınak işlevi görmesi hedeflenmiştir.¹¹⁶ 25 Haziran 1955 tarihli bir habere göre İsveç bandıralı bir Avrupa gemisi İnebolu Limanı'ndan pirit ve krom madenleri yükleyerek

¹¹⁴ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4601,4605.

¹¹⁵ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4613,4614.

¹¹⁶ Yeşil İnebolu Gazetesi, "Liman Temizleniyor", 18.06.1955, s.1.

Avrupa'ya doğru hareket etmiştir. Başka bir yerel haberde ise Kastamonulu tüccarların, İspanya'ya gönderilmek üzere hazırladığı 1.500 sandık yumurtanın Trabzon vapuru aracılığıyla sevk edildiği bildirilmektedir.¹¹⁷

Kastamonu ilinde ormancılık ve madencilik, istihdama katkı sağlayan iki temel ekonomik faaliyet alanı olarak öne çıkmaktadır. Bölge, yer altı kaynakları bakımından oldukça zengin olup, özellikle bakır ve bakır pirit yatakları bu zenginliğin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. 1955 yılında, Türkiye Anonim Ortaklığı tarafından alınan bir karar doğrultusunda Aşıköy'de ilk maden çıkarma faaliyetlerine başlanmıştır; bu işletme 1959 yılında Etibank'a devredilmiştir. Ormancılık açısından da Kastamonu önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgedeki orman örtüsü, genellikle 600 metre rakımın üzerinde başlamaktadır. Ormanların büyük ölçüde kapalı alanlardan oluşması, ağaç serveti bakımından bölgenin değerini artırmıştır. 1950-1960 yılları arasında, Demokrat Parti (DP) döneminde çıkarılan Orman Kanunu dışında ormancılık politikaları bağlamında kayda değer bir gelişme yaşanmamış; yalnızca sık sık meydana gelen orman yangınlarının yol açtığı tahribat önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır.¹¹⁸ Yeni Kastamonu gazetesinde yer alan habere göre Küre Pirit Madenlerinin bulunduğu yerler için istimlak bedelleri ödeneceği bildirilmiştir.¹¹⁹

1956 yılında yerel basında yayımlanan bir haberde, Ticaret Vekâleti tarafından alınan 1020 sayılı kararın 15. maddesi uyarınca yerli dokumalar hariç olmak üzere ithal kumaş satışının yasaklandığı bildirilmiştir.¹²⁰ DP döneminde yürürlüğe konulan Millî Korunma Kanunu'na ilişkin olarak yerel basında yer alan bir diğer haberde ise söz konusu kanunun hükümlerini uygulamayanlara yönelik ceza hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla illerde Toplu Millî Korunma Mahkemelerinin kurulacağı ve bu mahkemelerin başına yüksek dereceli hâkimlerin atanacağı ifade edilmiştir.¹²¹ Aynı yıl içerisinde alınan önemli kararlardan biri de gelir vergisine yönelik düzenlemelerdir. Yenises gazetesinin 1956 tarihli haberine göre yüksek gelir gruplarından alınan vergi oranlarında değişiklik yapılmış, önceki oran %40 düzeyindeyken bu oran %51'e çıkarılmıştır. Vergi oranındaki bu artış dönemin mali politikaları açısından dikkat çekici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.¹²²

¹¹⁷ Yeşil İnebolu Gazetesi, "Limanımızda Yapılan İhracat", 25.06.1955, s.1.

¹¹⁸ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4615,4616.

¹¹⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Küre Pirit Sahasında İstimlak Bedelleri Ödenecek", 24.03.1959, s.1.- Yenises Gazetesi, "Şehrimiz Büyük Bir Yangın Tehlikesi Atlattı", 17.01.1957, s.1.-Yeni Kastamonu Gazetesi, "Yangın", 15.03.1960, s.1.

¹²⁰ Güneğöre Gazetesi, "Ticaret Vekâlet'inin Neşrettiği Tebliğ", 28.06.1956, s.1.

¹²¹ Güneğöre Gazetesi, "Toplu Milli Koruma Mahkemeleri Kuruluyor", 30.06.1956, s.1.

¹²² Yenises Gazetesi, "Gelir Vergisi Nispetleri Artıyor", 11.01.1956, s.1.

Kastamonu’da 1957 yılında Esnaf Kefalet Kooperatifi kurulmuştur.¹²³ 1958 yılına ait Kastamonu Belediyesi’nin mali bütçesi 1.415.335 lira olarak belirlenmiştir. Aynı yıl belediye tarafından gerçekleştirilen icraatlara bakıldığında; 600 beygir gücünde bir traktörün belediyeye tahsisi için resmi yazışmalar yapılmış, merkez kasabanın yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla Orman İşletmesi ile iletişime geçilmiş, belediye hizmetlerinde kullanılmak üzere bir kamyon talep edilmiş ve bu araç belediye memurlarınca Adana’dan temin edilerek hizmete sunulmuştur. Ayrıca et satışına ilişkin düzenlemeler konusunda da çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹²⁴ Yeni Kastamonu gazetesinde yer alan haberde Kastamonu Belediyesi’nin 1959 yılı mali bütçesinin 2.635.320 lira olduğu açıklanmıştır.¹²⁵ Aynı yıl Maliye Komisyonu tarafından alınan bir karara göre emeklilik için gerekli çalışma süresi 30 yıla çıkarılmıştır. 1959 yılı içerisinde gelir vergisiyle ilgili olarak hazırlanan kanun teklifinde, alt kademede görev yapan memurlar ile asgari ücretle çalışan işçilerin gelir vergisinden muaf tutulması ve bu yolla yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir.¹²⁶ 1960 askeri darbesinin ardından yerel basında çıkan haberlere göre köylülerin mevcut borçları 5 ila 10 yıl vadeyle yapılandırılmıştır.¹²⁷

¹²³ Yenises Gazetesi, “İlimizde Esnaf Kefalet Kooperatifi Kuruluyor”, 25.02.1957, s.1.

¹²⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Vilayetimizin Bütçesi 1.415.335 lira”, 09.01.1958, s.1.

¹²⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Belediyemizin 1959 Mali Yılı 2.635.320 liraya Baliğ Oldu”, 10.02.1959, s.1.

¹²⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Gelir Vergisi İle İlgili Kanun Teklifi”, 23.02.1959, s.1.

¹²⁷ Yenises Gazetesi, “Köylü Borçları 5-10 Yıl Vadeye Bağlanıyor”, 13.10.1960, s.1.

II. BÖLÜM

2. 1960 ASKERİ DARBESİ ÖNCESİNDE KASTAMONU BASININDA ÖNE ÇIKAN TÜRKİYE GÜNDEMİ

2.1. Siyasi Gelişmeler ve Partiler

DP 1950 yılında iktidara geldiğinde Kastamonu ilinde %41,1 oranında oy almış ve 9 milletvekili çıkarmıştır. Ancak elde edilen bu başarıya rağmen Kastamonu basını DP'ye çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Bu bağlamda Mücadele gazetesinde Sabri Yılmaz tarafından kaleme alınan bir yazıda DP'nin CHP'nin geçmişte yaptığı hatalara düşmemesi gerektiği vurgulanmış, Yenises gazetesinde ise uluslararası siyasette DP ile CHP arasında iş birliği yapılması önerilmiştir. 1950-1954 yılları arasında DP iktidarının faaliyetleri değerlendirildiğinde, Türkiye'nin NATO üyeliği ve Bağdat Paktı'na katılımı gibi dış politika hamleleri ülkenin uluslararası arenadaki siyasal görünürlüğünü artırmıştır. Aynı dönemde sosyal ve ekonomik yatırımlar ağırlıklı olarak köylü kesimi ve tarımsal üretim üzerine yoğunlaşmıştır. Sosyal alanda ise I. ve II. Dünya Savaşlarının yol açtığı erkek nüfus kaybı nedeniyle kadınlara toplumsal hayatta daha fazla sorumluluk düşmüştür. Ayrıca bu dönemde din derslerinin yeniden eğitim müfredatına dâhil edilmesiyle birlikte eğitim alanında da olumlu bir ivmelenme yaşanmıştır.

Elbette tüm olumlu gelişmelere karşın, Demokrat Parti (DP) döneminde çeşitli olumsuzluklar da yaşanmıştır. Bu olumsuzlukların başında ekonomik sorunlar gelmektedir. DP'nin ekonomi politikalarının temelinde kredi sistemi yer almakta olup, iktidarın ilk yıllarında bu sistem olumlu sonuçlar doğurmuş olsa da zamanla gerek yatırımların aşırı artması gerekse kredi vadelerinin kısa tutulması, ekonomik yapıyı olumsuz yönde etkilemiş ve DP'nin kötü gidişatının başlıca nedenlerinden biri hâline gelmiştir.

Bu duruma ilişkin eleştiriler dönemin siyasi mitinglerinde de dile getirilmiştir. 6 Nisan 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi tarafından düzenlenen seçim mitinginde ise iktidarın politikaları sert bir dille eleştirilmiştir. Aynı haber kapsamında, CHP Kastamonu milletvekili adayları Hakkı Gençoğlu ve İsmail Ağaoğlu'nun kısa özgeçmişlerine de yer verilmiştir.¹²⁸ 12 Nisan 1954 tarihinde düzenlenen bir ilçe mitinginin öğle öncesi oturumunda CHP adına konuşan Avukat Kısagün vatandaşlara seçim sorumluluklarını hatırlatmış, aynı

---

¹²⁸ Tosya Gazetesi, "Cumhuriyetçi Millet Partisi Tosya'da Açık Hava Toplantısı Yaptı, CHP Lideri İsmet İnönü, CHP Kastamonu Adaylarını Tanıtıyoruz", 12.04.1954, s.2.

zamanda DP'nin elverişli koşullar altında iktidara gelmesine rağmen beklenen performansı sergileyemediğini ifade etmiştir. DP'nin uyguladığı ekonomik politikalar zamanla ciddi sorunlara yol açmıştır. Aşırı fiyat artışları, altın rezervlerinin erimesi, döviz kıtlığı, dış borçlanmalar ve bu borçların geri ödenememesi, iktidarın toplumsal desteğini zedelemiştir. Döviz yetersizliği nedeniyle bazı temel ihtiyaç maddelerinin ithal edilememesi, iç piyasada karaborsa oluşmasına neden olmuştur. Tarım alanında ise büyük ölçüde oy kazanımına dayalı olarak yapılan vaatlerin köylüye somut bir katkı sunmadığı, aksine köylü kesimin borç yükü altında ezilmesine yol açtığı görülmüştür.¹²⁹

Öğleden sonraki toplantıda sabah oturumunun aksine hoparlörlerin daha uygun biçimde konumlandırıldığı gözlemlenmiş, bu teknik hazırlığın DP adına konuşma yapacak olan Ziya Termen için yapıldığı anlaşılmıştır. Konuşmasına DP adına başlayan Termen, CHP'nin bir "tüccar partisi" olmaktan öteye geçemediğini ifade etmiş ve devamında Millet Partisi'nin dinî duyguları istismar ettiği gerekçesiyle kapatılmasına değinmiştir. Konuşmasının bir bölümünde Millî Selamet Kanunu'na yer vermiş, bu esnada dinî içerikli propagandalarda bulunmuştur. Bu söylemler üzerine dinleyicilerden bazıları tepki göstererek söz konusu ifadeler nedeniyle polise başvurmuş ve tutanak tutulmasını talep etmiştir. Ziya Termen ayrıca Tosya için 7,5 milyon liralık bir yatırım yapıldığını, CHP'nin yirmi yıllık dönemde gerçekleştiremediği hizmetlerin yüz katının bu dönemde gerçekleştirildiğini, elma fidanlarının dağıtıldığını ve ara sokakların yapıldığını ileri sürmüştür. Çatalağzı'ndan getirilecek elektrikten, çarıklı köylü kalmaması idealinden, şeker fabrikalarının inşasından ve mecliste çıkarılan önemli yasalardan da söz etmiştir. Konuşmasının sonunda cebinden Ulus gazetesinin 2 Şubat 1954 tarihli bir nüshasını çıkararak gazetede yer alan "Başbakanın dini olmaz" başlıklı yazıyı okuyup bu durumu eleştirmiş, ardından Başbakan Adnan Menderes'e yönelik övgülerde bulunmuştur. Ardından kürsüye çıkan Avukat Adli Kısagün, halka gazete dağıtımının yoğunlaşmasının ardından polis müdahalesi talep etmiş ve kalabalığı sükûnete davet etmiştir. Kısagün, Ziya Termen'in dini siyasete alet ettiğini belirterek şikâyetle bulunmuş, ayrıca Termen'in eğitim durumunu eleştirerek CHP'de her meslek grubundan bireylere yer verildiğini vurgulamıştır.¹³⁰

1955 yılının ortalarına gelindiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çeşitli değişimlerin yaşandığı gözlemlenmiş, bu gelişmeler yalnızca ulusal basın tarafından değil yerel basın tarafından da yakından takip edilmiştir. Türk Parlamento Heyeti için yapılan seçimlerde muhalefet partilerinin iki adayı ile bir bağımsız adayın seçilmesi DP Meclis içindeki

¹²⁹ Tosya Gazetesi, "Açıkça Din Propagandası Yapan Ziya Termen Hakkettiği Cevabı Aldı", 12.04.1954, s.1.

¹³⁰ Tosya Gazetesi, "Açıkça Din Propagandası Yapan Ziya Termen Hakkettiği Cevabı Aldı", 12.04.1954, s.1,3.

gücünde bir azalma yaşandığını göstermektedir.¹³¹ 1955 yılı siyasi hareketlilik bakımından Kastamonu ve genel anlamda Türkiye için dikkat çekici bir dönem olmuştur. Bu süreçte Afyon'da Millet Partisi'nden ayrılan 26 kişiden 17'si DP'ye katılırken, kalan dokuz kişinin de istifa edeceği yönünde haberler basına yansımıştır.¹³² Siyasetin oldukça hararetle seyrettiği bu dönemde CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine ilişkin yaptığı eleştiriler nedeniyle alınan kararlar doğrultusunda Sinop'ta tutuklandığı bildirilmiştir.¹³³ DP içinde de 1955 yılı boyunca iç huzursuzluklar sürmüş, parti içinde bazı milletvekilleri ihraç edilmiştir. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Fethi Çelikbaş özellikle "İspat Hakkı" konusuna ilişkin verdikleri destek nedeniyle partiden ihraç edilen isimlerin başında gelmiştir.¹³⁴ Bu mesele kapsamında dokuz milletvekili partiden ihraç edilirken, on milletvekili de bu ihraçları protesto ederek partiden istifa etmiştir. Böylece söz konusu dönemde DP'den ayrılan milletvekili sayısı 19'a ulaşmıştır.¹³⁵ İspat Hakkı nedeniyle görevlerine son verilen ya da istifa eden bu milletvekilleri yeni bir parti kurma arayışına girmiştir.¹³⁶ Bu girişimin iktidar nezdinde bir tedirginlik yarattığı anlaşılmakta, zira DP partiden ayrılan ve ihraç edilen milletvekilleri için af kararı almıştır.¹³⁷ Ancak bu af kararı ayrılan milletvekillerini durdurmamış ve parti kurma çalışmaları hız kesmeden devam etmiştir. Söz konusu girişimin sonucu olarak yeni partinin adı "Hürriyet Partisi" olmuştur.¹³⁸ Hürriyet Partisi siyasi gelişimini hızla tamamlamak amacıyla ülke genelinde teşkilatlanma faaliyetlerine başlamış ve kısa süre içinde resmî kuruluşunu ilan etmiştir.¹³⁹

1956 yılında da siyasi alandaki hareketlilik devam etmiş, Hürriyet Partisi faaliyetlerini hızlandırarak ülke genelinde teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştır.¹⁴⁰ Hürriyet Partisi kısa sayılabilecek bir süre zarfında, yaklaşık on beş gün içerisinde birçok şehir ve kazada teşkilatlanmayı başarmıştır.¹⁴¹ Parti, ilerleyen süreçte Erzurum ve Samsun gibi önemli illerde de örgütlenmesini tamamlamıştır.¹⁴² Öte yandan Anayasa gereği yedi ilde yapılması gereken ara seçimlerin 1956 yılı içerisinde gerçekleştirilemeyeceği ilgili mercilere resmî olarak

¹³¹ Tosya Gazetesi, "DP Meclis Grubunda Muhalefet Zafer Kazandı", 17.05.1955, s.1.

¹³² Yenises Gazetesi, "Afyon Belediye Meclis Azalarından 17 kişi DP Saflarında Yer Aldı", 13.01.1955, s.1.

¹³³ Yenises Gazetesi, "Kasım Gülek Tevkif Edildi", 15.08.1955, s.1.

¹³⁴ Yenises Gazetesi, "Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu İle Fethi Çelikbaş DP'den İhraç Edildiler", 13.10.1955, s.1.

¹³⁵ Yenises Gazetesi, "On Dokuz Mebus Demokrat Partiden Ayrıldı", 18.10.1955, s.1.

¹³⁶ Yenises Gazetesi, "Yeni Parti Kuruluyor", 21.10.1955, s.1.

¹³⁷ Yenises Gazetesi, "Demokrat Parti Partiden Ayrılan veya İhraç Edilenler İçin Bir Af Kararı Aldı", 15.11.1955, s.1.

¹³⁸ Yenises Gazetesi, "Yeni Kurulacak Parti'nin Adı Tespit Edildi", 22.11.1955, s.1.

¹³⁹ Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisi Resmen Teşekkül Etti", 23.12.1955, s.1.

¹⁴⁰ Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisi Vilayetlerde Faaliyete Geçti", 02.01.1956, s.1.

¹⁴¹ Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisi Çok Kısa Zamanda Bir Çok Yerlerde Teşkilatını Kurdu", 10.01.1956, s.1.

¹⁴² Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisi", 04.02.1956, s.1.

bildirilmiştir.¹⁴³ DP içerisinde ise iç huzursuzluklar giderek artmış, parti milletvekilleri arasında muhalefet eğilimleri belirginleşmiştir. Bu gelişmelerin bir yansıması olarak görevinden istifa eden Hamit Şevket İnce'nin Haysiyet Divanı'na sevk edildiği görülmüştür.¹⁴⁴

1956 yılında CHP, muhalefet partilerine iş birliği çağrısında bulunmuştur.¹⁴⁵ CHP'nin bu çağrısı karşılıksız kalmamış, Hürriyet Partisi olumlu yanıt vererek bu iş birliği girişimine destek olmuştur. Ayrıca dönemin öne çıkan siyasi figürlerinden Ziya Termen'in Hürriyet Partisi saflarına katılması partinin siyasal konumunu daha da güçlendirmiştir.¹⁴⁶ CHP'nin çağrısının ardından Hürriyet Partisi de benzer bir çağrıda bulunmuş ve tüm siyasi partilerle iş birliği yapmaya açık olduğunu duyurmuştur.¹⁴⁷ Siyasi sahnedeki bu canlılık Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni (CMP) de etkilemiştir. Sadece bir ay içerisinde CMP'ye 20 avukat, 15 emekli general, albay ve yarbay ile 10 emekli vali kayıt yaptırmıştır.¹⁴⁸ CMP'nin örgütlenme faaliyetlerindeki bu artışa paralel olarak Hürriyet Partisi de meclis düzeyinde aktif hale gelmiş ve çeşitli kanun teklifleri sunmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Fethi Çelikbaş ve arkadaşları tarafından hazırlanan İspat Hakkı Kanunu, Adliye Encümeni tarafından reddedilmiştir. Ancak söz konusu ret kararına rağmen Hürriyet Partili milletvekilleri mecliste yapacakları konuşmalarda bu kanunun kabul edilmesi yönünde ısrarcı olacaklarını ifade etmişlerdir.¹⁴⁹

1957 yılına gelindiğinde muhalefetin etkisi artarak devam etmiş, bu durum DP içerisinde görüş ayrılıklarının daha sık yaşanmasına neden olmuştur. Parti içindeki bu ayrışmalar DP yönetimi tarafından olumlu karşılanmamıştır. Ankara parti grubunun görüşlerine aykırı davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle Bilecik milletvekili İsmail Selçuk Çakıroğlu, Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edilmiş ve divan tarafından alınan karar neticesinde partiden ihraç edilmiştir.¹⁵⁰ Muhalefet kanadında ise Siyasal Bilgiler Fakültesi kadrosundan ayrılan Doç. Dr. Aydın Yalçın ile Asistan Coşkun Kırca Hürriyet Partisi'ne katılmıştır.¹⁵¹ Seçimlerin yaklaşması nedeniyle faaliyetlerine hız veren Hürriyet Partisi, yalnızca bir ay içinde 120 Ocak

¹⁴³ Yenises Gazetesi, "Ara Seçimleri Bu Sene Yapılamıyor, Türkiye Ormancılık Meslektaşların Kültür Cemiyetinin Birinci Büyük Kongresi Yapılacak", 03.02.1956, s.1.

¹⁴⁴ Yenises Gazetesi, "Demokrat Parti Milletvekilleri Arasında Muhalefet Artıyor, Demokrat Partiden İstifa Eden Hamit Şevket İnce Haysiyet Divanına Verildi", 09.02.1956, s.1.

¹⁴⁵ Yenises Gazetesi, "CHP Muhalefet Partilerini İşbirliğine Davet Etti", 12.04.1956, s.1.

¹⁴⁶ Yenises Gazetesi, "CHP İle HP Anlaşmak Üzere, Ziya Terme Hürriyet Partisine Girdi", 18.04.1956, s.1.

¹⁴⁷ Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisi Bütün Partileri İş Birliğine Davet Etti, DP Kongresinde Hayat Pahalılığından Şikayet Edildi", 26.04.1956, s.1.

¹⁴⁸ Yenises Gazetesi, "CMP'ye Bir Ay İçinde Kaydedilenler", 07.05.1956, s.1.

¹⁴⁹ Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partililer İspat Hakkının Kabulünü İstiyor", 12.06.1956, s.1.

¹⁵⁰ Yenises Gazetesi, "Bir DP Milletvekili İhraç Edildi", 02.03.1957, s.1.

¹⁵¹ Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisine İki İltihak", 07.03.1957, s.1.

açmayı başarmıştır. Parti özellikle kazalarda gösterdiği örgütlenme başarısıyla yerel düzeyde güçlü bir siyasi yapı inşa ettiğini ortaya koymuştur.¹⁵²

1958 seçimleri yaklaşırken muhalefet cephesinde çeşitli değişimler yaşanmaya devam etmiştir. Bu bağlamda Millet Partisi üyesi Dr. Osman Topkar istifa ederek CHP saflarına katılmıştır.¹⁵³ Seçim öncesinde muhalefet partileri faaliyetlerini yoğunlaştırmış, bu gelişmeler muhalefet blokunun birleşmesine kadar varan bir süreci beraberinde getirmiştir.¹⁵⁴ Muhalefetin birleşme eğilimi sergilediği bu dönemde DP içerisinde ise görüş ayrılıkları belirginleşmeye başlamıştır.¹⁵⁵ Muhalefet teşkilatlanma çalışmalarına hız verirken, iktidar kanadında bu gelişmeler karşısında siyasi bir güç kaybı yaşandığı gözlemlenmiştir. DP, muhalefetin birleşmesini ve teşkilatlanmasını engellemek adına seçimlerin erkene alınması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Parti, mecliste sahip olduğu oy üstünlüğü sayesinde seçimlerin erkene alınmasını sağlayan düzenlemeyi kabul ettirmiştir.¹⁵⁶ 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan genel seçimlerde DP, ülke genelinde 45 ilde seçimleri kazanmıştır.¹⁵⁷

1960 yılına gelindiğinde önceki yıllara kıyasla iktidar ile muhalefet arasındaki siyasal gerilim belirgin biçimde artmış ve taraflar arasındaki uçurum derinleşmiştir. Bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına yönelik önerge kabul edilmiş, 15 kişilik Demokrat Partili milletvekilinden oluşan heyet içerisinde Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura da yer almıştır.¹⁵⁸ DP döneminde çeşitli olumlu icraatlar gerçekleştirilmiş olsa da söz konusu dönemin sonlarına doğru iktidar ile muhalefet arasında yaşanan sürtüşmeler giderek artmıştır. Basın özgürlüğü kapsamında tartışılan ispat hakkı, taraflı yayıncılık ve "Vatan Cephesi" uygulamaları gibi gelişmeler kamuoyunda yoğun tepkilere yol açmış ve bu süreçte siyasal kutuplaşma derinleşmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda ordu yönetime el koymuştur.¹⁵⁹

2.2. Ekonomik Gelişmeler ve Sorunlar

DP döneminde Kastamonu, ekonomik alanda da varlık göstermeye yönelik çabalarını sürdürmüştür. 1954 yılında Özellikle Tosya ilçesi için Zirai Araştırma Enstitüsü Müdürü Nejat

¹⁵² Yenises Gazetesi, "Hürriyet Partisi Seçime Hazırlanıyor", 01.04.1957, s.1.

¹⁵³ Yenises Gazetesi, "Dr. Osman Topkar Cumhuriyet Halk Partisine Geçti", 24.06.1957, s.1.

¹⁵⁴ Yenises Gazetesi, "Partilerin Birleşme Konusu", 12.07.1957, s.1.

¹⁵⁵ Yenises Gazetesi, "Diyarbakır'da Hürriyet Partisine Geçenler", 18.07.1957, s.1.

¹⁵⁶ Yenises Gazetesi, "Demokrat Parti Grubu Seçimlerin Öne Alınmasına Karar Verdi", 07.09.1957, s.1.

¹⁵⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Seçim Demokrat Parti'nin Zaferi İle Neticelendi", 28.10.1957, s.1.

¹⁵⁸ Yenises Gazetesi, "TBMM'de Tahkikat Takriri Dün Kabul Edildi", 19.04.1960, s.1.

¹⁵⁹ Yenises Gazetesi, "Demokrat Parti İktidarı Çöktü Ordu İdareye Bir Fiil İdareyi Ele Aldı Büyük Türk Milleti Sevinç İçinde", 28.05.1960, s.1.

Berkman, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Tevfik Eşberk ve Ziraat Vekâleti Şube Müdürlerinden Hadi Mufgan'dan oluşan bir heyet görevlendirilmiştir. Bu heyet ilçede zirai ve sanayi kalkınmasına yönelik çeşitli incelemelerde bulunmuş ve gerçekleştirdikleri tetkiklerin ardından bölgeden ayrılmıştır.¹⁶⁰

24 Ekim 1954 tarihinde gerçekleştirilen Demokrat Parti (DP) Tosya İlçe Kongresi'nde, Ahmet Kayacı tarafından yapılan konuşmada, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) döneminde köylünün içinde bulunduğu zor durumun Halk Partisi'nin iktidardan düşmesinin başlıca sebeplerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Kayacı, bu durumu şu sözlerle özetlemiştir: “Hangi köyün telefonu işliyor, ormandan kasabalı faydalıyor, köye su getiriliyor pöyreler muhtara veriliyor, muhtarı kontrol eden yok, köyde su yok, yol yok, telefon yok, olsa bile paraları heder olmuş durumda.” Bu konuşmaya karşılık olarak söz alan Ahmet Bezci ise köylünün artık tefecilerden kurtulduğunu, ayakkabı yerine giydiği çarıktan daha nitelikli ayakkabılara geçtiğini ve kumaş giyinir hâle geldiğini belirtmiştir. Bezci muamele vergisinin kaldırılacağından, İskilip yolunun bu yıl tamamlanacağından ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin işlevselliğinin inkâr edilemeyeceğinden bahsetmiştir. Ardından söz alan Kastamonu Milletvekili Basri Aktaş köylerdeki yol ve su sorunlarının Demokrat Parti iktidarı döneminde çözülmeye başlandığını vurgulamıştır.¹⁶¹

Kastamonu ilinin diğer bölgelerle olan ulaşım bağlantısını kolaylaştırmak amacıyla verilen sözlerden biri olan Tosya-İskilip yolu, dönemin Valisi Niyazi Akı'nın katılımıyla düzenlenen törenle ulaşımına açılmıştır.¹⁶² Tosya Ziraat Bankası Şubesi tarafından sağlanan bilgilere göre 2.100 köylü ailesine destek sağlayan Zirai Kredi Kooperatifleri aracılığıyla kırsal kalkınmayı teşvik etmek ve tarımsal üretimi artırmak amacıyla çeşitli yardımlar yapılmıştır. DP iktidarı döneminde yatırımların önemli bir bölümünün köylü kesime yönlendirilmesinin temel gerekçesi, kırsal nüfusun toplam nüfusun yaklaşık üçte ikisini oluşturmasıdır.¹⁶³

2.3. Dış İlişkilerde Öne Çıkan Konular

1960 Darbesi öncesindeki yıllarda DP iktidarının ve Türkiye'nin dış ilişkileri Kastamonu basını tarafından da dikkatle takip edilmiştir. Özellikle darbe öncesi son beş yıllık dönem, yerel basında dış politikaya ilişkin haberlerin yoğunlaştığı bir süreç olmuştur. Bu bağlamda 1955 yılından itibaren baktığımızda DP iktidarı ikili ilişkilere önem vermiş ve

¹⁶⁰ Tosya Gazetesi, “Bir İlim Heyeti”, 11.10.1954, s.1.

¹⁶¹ Tosya Gazetesi, “Demokrat Parti Tosya İlçe Kongresi”, 30.10.1954, s.3-4.

¹⁶² Tosya Gazetesi, “Tosya-İskilip Yolu Açıldı”, 19.11.1954, s.3.

¹⁶³ Tosya Gazetesi, “Ziraat Kredi Kooperatifleri”, 20.12.1954, s.1.

özellikle Doğu ülkeleriyle diplomatik ilişkileri sıcak tutma yönünde bir politika izlemeye çalışmıştır. Bu kapsamda Irak Devlet Reisi Nuri Sait Paşa'nın daveti üzerine Başbakan Adnan Menderes ile birlikte Hariciye Vekili Fuat Köprülü ve Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu 1955 yılı Ocak ayında Bağdat'a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretten sonra Lübnan Hükümeti'nin davetine de icabet edileceği açıklanmıştır. Söz konusu diplomatik temaslar Türkiye'nin Orta Doğu devletleriyle ilişkilerinin gelişmesi açısından önem arz etmekteydi.¹⁶⁴ Ancak Türkiye'nin dış ilişkileri yalnızca Orta Doğu eksenli olmamış, Avrupa devletleriyle sürdürülen diplomatik ve ticari temaslar da yakından izlenmiştir. Bu doğrultuda kurulan iyi ilişkilerin bir sonucu olarak ticari alışverişlerin gerçekleştiği görülmüştür. Bu çerçevede Kastamonu yerel basınında da yansıma bulan önemli gelişmelerden biri, Doğu Almanya ile gerçekleştirilen ithalat anlaşmasıdır. İthal edilen mallar özellikle sanayi, ulaşım, sağlık ve inşaat sektörlerini doğrudan etkileyebilecek nitelikte malzemeleri kapsamaktaydı.¹⁶⁵ Yine aynı yıl Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden biri olan Irak Parlamentosu'nda Türk-Irak dostluğunu güçlendirmeye yönelik bir karar alınmış, bu gelişme Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Başbakan Adnan Menderes, Irak Başbakanı'na gönderdiği tebrik telgrafında şu ifadelerle yer vermiştir: "Aldığı sulhperverane, vatanperverane ve cesurane tavrından dolayı Irak'a ve Irak'ı idare edenlere karşı takdir ve hayranlık hisleri duyuyoruz. Tutulan yol bütün Arap devletleri için Orta Şark ve Hepimiz için yeni bir siyasi hayatın başlangıcını teşkil edecek kadar mühimdir."¹⁶⁶ Diplomatik düzeyde bir diğer önemli adım ise Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında atom enerjisi alanında yapılan anlaşmadır. Amerikan sözcüsünün açıklamasına göre söz konusu anlaşma barışçıl amaçlara yönelik olup, bu alandaki ilk uluslararası mutabakat olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁷

Türkiye'nin Ortadoğu'daki diplomatik ilişkilerini güçlendirmeye yönelik adımlarından biri de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Lübnan'a gerçekleştirdiği ziyaretidir. İngiltere eski Mısır Büyükelçisi tarafından yapılan açıklamada Türkiye-Irak Paktı'nın imzalanmasının, özellikle kuzeydeki olası tehditleri bertaraf etmek açısından önemli bir hamle olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁸ Türk-Amerikan ilişkilerini pekiştiren gelişmeler arasında ise yine 1955 yılında Ankara'da düzenlenen ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın

¹⁶⁴ Yenises Gazetesi, "Başvekilimiz Adnan Menderes Bu Sabah Irak'a Hareket Etti", 06.01.1955, s.1.

¹⁶⁵ Yenises Gazetesi, "Doğu Almanya İthal Müsaadesi", 06.01.1955, s.1.

¹⁶⁶ Yenises Gazetesi, "Irak Parlamentosunun Azimli Kararı", 10.02.1955, s.1.

¹⁶⁷ Yenises Gazetesi, "Türkiye İle Amerika ATOM Enerjisine Dair Bir Antlaşma İmzalanıyor", 04.05.1955, s.1. Detaylı bilgi için, İsmail Soysal, "1955 NATO Çerçevesinde Atomla İlgili Bilgiler Konusunda İşbirliği Antlaşması", *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s.461-466.

¹⁶⁸ Yenises Gazetesi, "Reisi Cumhurbaşkanımız Celal Bayar Bugün Lübnan'a Gidecek, Türkiye-Irak Paktı Tehlikeye Karşı Birlik Olmuştur", 15.06.1955, s.1.

himayelerinde açılan “Sulh İçin Atom” sergisi önemli bir yer tutmuştur.¹⁶⁹ Türkiye, ekonomik anlamda kendisine uluslararası ticaret sahasında yer açabilmek amacıyla diplomatik temaslarını da çeşitlendirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Türkiye ile İspanya arasında gerçekleştirilen ticari müzakereler olumlu sonuçlanmıştır.¹⁷⁰ 1956 yılında Libya tarafından gerçekleştirilen ziyarete karşılık olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Libya’ya hareket etmiştir. Bu ziyaretin akabinde Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu da uçakla Libya’ya hareket etmiş ve Cumhurbaşkanı’na eşlik etmiştir.¹⁷¹

Türkiye dış politikada önemli başarılar elde etmiş ve uluslararası platformlarda sesini duyurmaya başlamıştır. Bu bağlamda Avrupa Konseyi’nde Türkiye’yi temsil eden Kastamonu milletvekillerinden Basri Aktaş Ortadoğu’nun genel durumu, Bağdat Paktı ve Kıbrıs Meselesi hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Aktaş, konuşmasında özellikle Yunanistan’ın Kıbrıs konusundaki sorumsuz tutumunu ve adada yaşanan tedhiş faaliyetlerini eleştirmiştir.¹⁷² Basri Aktaş ve TBMM Reisi Refik Koraltan 1959 yılında Avrupa Konseyi’nin onuncu kuruluş yılı münasebetiyle Frankfurt’ta düzenlenen davete de katılmışlardır.¹⁷³

Türkiye dış politikada çeşitli antlaşmalara da imza atmıştır. 1958 yılında Türkiye-İrak-İran ve Pakistan arasında Ankara’da gümrük antlaşması imzalanmıştır.¹⁷⁴ 1959 yılında Amerika, Türkiye, İran, Pakistan arasında antlaşma imzalanmış ve antlaşmada herhangi bir komünist teşebbüs halinde devletlerin birbirine yardımcı olacağı yer almıştır.¹⁷⁵

2.4. Kıbrıs Meselesi ve Kastamonu Halkının Yaklaşımı

Demokrat Parti dönemi dış politikasının en önemli meselelerinden biri de Kıbrıs meselesidir. 1956 yılında İstanbul’da düzenlenen bir basın toplantısında Kıbrıs Türk Cemaati lideri Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs’taki gelişmelere ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Dr. Küçük, konuşmasında özellikle EOKA’nın adada yürüttüğü tedhiş faaliyetlerinden söz etmiş ve İngilizlerin Kıbrıs üzerindeki politik tutumunu eleştirmiştir. Kıbrıs’ın selameti için meşru müdafaa hakkını kullanması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷⁶ Aynı yıl Şam gazetelerinden aktarılan haberlerde Yunanlılar ile Arapların Türklere karşı bir ittifak içerisinde hareket ettikleri iddia

¹⁶⁹ Yenises Gazetesi, “Atom Sergisinin En Cazip Unsuru Sihirli Eller Olacak”, 20.10.1955, s.1.

¹⁷⁰ Yenises Gazetesi, “Türkiye İspanya Ticari Münasebetleri”, 05.11.1955, s.1.

¹⁷¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Reisicumhur Celal Bayar Libya’ya Hareket Etti”, 03.02.1958, s.1.

¹⁷² Yenises Gazetesi, “Avrupa Konseyi İstişari Meclisinde Basri Aktaş’ın Konuşması”, 18.01.1958, s.1.

¹⁷³ Yenises Gazetesi, “BM Meclisi Reisi Refik Koraltan ve Milletvekilimiz Basri Aktaş Frankfurt’a Gittiler”, 18.04.1959, s.1.

¹⁷⁴ Tosya Postası Gazetesi, “Türkiye Irak, İran ve Pakistan Arasında Gümrük Mevzuunda Bir Antlaşma İmzalandı”, 31.01.1958, s.1.

¹⁷⁵ Tosya Postası Gazetesi, “B. Amerika-Türkiye-İran-Pakistan İşbirliği”, 13.03.1959, s.1.

¹⁷⁶ Güneğöre, “Kıbrıs Türk Cemaati Lideri Dr. Fazıl Küçük’ün Basın Toplantısı”, 26.06.1956, s.1.

edilmiştir. Haberlere göre Kıbrıs Fahri Konsolosu aracılığıyla EOKA'nın Orta Doğu'daki Arap komandolarına mesaj gönderdiği ve bu mesajda, emperyalizme karşı mücadele etmek üzere iş birliği teklifinde bulunulduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Arap komandolarının komutanının Kıbrıs'a davet edildiği bilgisi de söz konusu haberlerde yer almıştır.¹⁷⁷ Yunanistan, Kıbrıs meselesine ilişkin diplomatik girişimlerini hızlandırmış, bu doğrultuda Yunan Kralı'nın şahsi temsilcisi çeşitli Arap ülkelerini ziyaret ederek Kıbrıs için oy toplamaya çalışmıştır. Yerel basına yansıyan haberlerde ise bu tür girişimlerin sonuçsuz kalacağı yönünde değerlendirmelere yer verilmiş, Palikaryahıların çabalarının her zaman boşa çıktığı ve Kıbrıs adasının gerçek sahibinin Türkiye olduğu vurgulanmıştır.¹⁷⁸

Kastamonu yerel basınında da yakından takip edilen konulardan biri olan Kıbrıs Meselesi çerçevesinde, müzakerelerde bulunmak üzere Kıbrıs Millî Türk Birliği Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük Ankara'ya gelmiştir. Ankara'da basın mensuplarına yaptığı açıklamada Kıbrıs'taki gelişmeler ile Kıbrıslı Türklerin endişeleri üzerinde durmuştur.¹⁷⁹ Kıbrıs Meselesi ile ilgili olarak Kıbrıs'taki Amerikan Başkonsolosu tarafından verilen beyanatta "1954-55 yıllarının sulhen önderi Türkiye Başvekili Adnan Menderes, giriştiği bir mücadeleden zaferle çıkmıştır. Ben Türkiye Başvekili Menderes'i 1955 yılının sulh mükafatına layık bir devlet adamı olarak selamlamak isterim." İfadeleri yer almıştır. Aynı zamanda Amerika, Orta Doğu'daki istikrarın zarar görmesine müsaade edilmeyeceğini belirtmiş, bu bağlamda Türkiye'nin bölgedeki önemli rolüne işaret etmiştir. Kıbrıs ihtilafının, bölgedeki dengeye zarar vermemesi gerektiği yönündeki görüşler öne çıkmıştır.¹⁸⁰ Kıbrıs Konferansı öncesinde Başbakan Adnan Menderes'in Kıbrıs konusunda yaptığı açıklamalar, özellikle İngiliz ve Amerikalı çevreler tarafından olumlu karşılanmıştır.¹⁸¹ Bununla birlikte Kıbrıs Meselesi ile bağlantılı olarak Türkiye'de yaşanan en önemli gelişmelerden biri de 6-7 Eylül 1955 olaylarıdır. İstanbul, İzmir ve Ankara'da meydana gelen bu hadiseler üzerine hükümet, oluşan maddi zararların karşılanacağına dair bir tebliğ yayımlamıştır. Olayların ardından başlatılan soruşturma süreci devam ederken Kıbrıs Türktür Cemiyeti mahkeme kararıyla kapatılmıştır.¹⁸²

1957 yılında Kıbrıs Meselesi'ne ilişkin olarak İngiliz Hükümeti'ne arabuluculuk talebiyle başvuruda bulunulmuştur. Bu gelişmelerin ardından konu Avam Kamarası'nda

¹⁷⁷ Yenises Gazetesi, "Kıbrıs Türklerine Karşı Yunan Arap İttifakı Mı?", 26.09.1956, s.1.

¹⁷⁸ Yenises Gazetesi, "Kıbrıs'ın Sahibi Türkiye'dir", 28.09.1956, s.1.

¹⁷⁹ Yenises Gazetesi, "Kıbrıs Türkleri Heyecan ve Endişe İçerisinde", 19.04.1955, s.1.

¹⁸⁰ Yenises Gazetesi, "Türkiye Orta Şarkın İleriyi Gören Büyük Bir Lideridir", 17.05.1955, s.1.

¹⁸¹ Yenises Gazetesi, "Kıbrıs Hakkında Menderes'in Beyanatı", 27.08.1955, s.1.

¹⁸² Yenises Gazetesi, "İstanbul, İzmir ve Ankara'da Vukubulan Müessif Hadiseler Dolayısı İle Hükümet Bir Tebligat Yayınladı, Kıbrıs Türktür Cemiyeti Mahkeme Kararı İle Kapatıldı", 10.09.1955, s.1.

gündeme alınmış, burada yapılan değerlendirmeler çeşitli siyasi çevrelerde farklı tepkilere yol açmıştır. Sömürgeler Bakanı Boyd, Kıbrıs konusunda yaşanan bölünmenin üzüntü verici olduğunu belirtmiş, muhalefet sözcüsü ise adanın taksimi fikrini “gülünç” bulduğunu ifade etmiştir.¹⁸³ Müzakerelerin devamında Kıbrıs Meselesi ile ilgili olarak yapılan başvuruya rağmen Avam Kamarası'ndan net ve açıklayıcı bir bildiri gelmemesi, ayrıca meclisin bu konuda herhangi bir demeç vermeksizin üç aylık tatile girmesi İşçi Partisi tarafından eleştirilmiştir.¹⁸⁴ Öte yandan Yunanistan'ın Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı konusundaki ısrarını sürdürmesi ve Kıbrıs tezini kabul etmemesi hâlinde, Türkiye'nin Kıbrıs görüşmelere katılmayacağı ifade edilmiştir.¹⁸⁵

Kıbrıs Meselesi İngiltere'nin arabuluculuğu çerçevesinde çözüme kavuşturulamayınca Birleşmiş Milletler (BM) Konseyi'nin gündemine taşınmıştır. Böylece Kıbrıs konusu, bir ulusal mesele olmaktan çıkarak uluslararası bir sorun niteliği kazanmıştır.¹⁸⁶ BM'de başlatılan müzakerelerde İngiliz, Rus ve Yunan delegelerinin ardından Türkiye adına söz alan temsilcimiz Selim Sarper konuşmasına başlamıştır. Sarper, Kıbrıs'ın tarihsel geçmişi, coğrafi konumu, hukuki statüsü ve askerî durumu hakkında kapsamlı değerlendirmelerde bulunmuş, ayrıca adada yürütülen Yunan tedhiş faaliyetlerine dikkat çekmiştir. Yaklaşık iki saat süren bu konuşma, BM'deki delegeler üzerinde önemli bir etki yaratmıştır.¹⁸⁷

Kıbrıs Meselesi, dönemin Türkiye kamuoyunda geniş yankı uyandırmış; yurdun dört bir yanında basın organlarında yer bulmuş ve halk arasında yoğun şekilde tartışılmıştır. Adadaki Türk varlığını korumak, Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu duruma dikkat çekmek ve toplumsal destek sağlamak amacıyla çeşitli illerde mitingler düzenlenmiştir. Bu kapsamda Kastamonu ili de söz konusu mitinglere destek veren şehirler arasında yer almıştır. Kastamonu'da gerçekleştirilecek Kıbrıs Mitingi için köy ve nahiyelere duyurular yapılmış, halkın konu hakkında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi sağlanmıştır.¹⁸⁸ Mitinge yönelik hazırlıkların tamamlanmasının ardından, etkinliğin 23 Haziran 1958 tarihinde saat 13.00'te gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.¹⁸⁹

1959 yılında Kıbrıs meselesine ilişkin önemli gelişmeler yaşanmış, İngiliz Hükümeti'nin arabuluculuğunda Türk ve Yunan hükümetleri Kıbrıs konusunda bir uzlaşma sağlamak amacıyla görüşmelere başlamıştır. Bu çerçevede Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu

¹⁸³ Yenises Gazetesi, “İngiliz Avam Kamarasında Kıbrıs İçin Tartışmalar Vuku bulmaktadır”, 17.07.1957, s.1.

¹⁸⁴ Yenises Gazetesi, “Kıbrıs Meselesi Gene Askıda Kaldı”, 03.08.1957, s.1.

¹⁸⁵ Yenises Gazetesi, “Yunanistan İltihakta Israr Ederse Kıbrıs Görüşmelerine Katılmayacağız”, 28.08.1957, s.

¹⁸⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Kıbrıs Mevzuu Birleşmiş Milletlerde”, 24.09.1957, s.1.

¹⁸⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs Müzakereleri”, 11.12.1957, s.1.

¹⁸⁸ Yenises Gazetesi, “Kastamonu Kıbrıs Mitingine Hazırlanıyor”, 20.06.1958, s.1.

¹⁸⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Kıbrıs Mitingi Bugün Saat 13'te Başlayacak”, 23.06.1958, s.1.

Londra'ya gitmiştir.¹⁹⁰ Görüşmeler sonucunda taraflar arasında bir anlaşma sağlanmış ve Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olması kararlaştırılmıştır. Anlaşmada yer alan iki temel madde dikkat çekicidir. İlk maddeye göre Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs'ı ilhak edemeyecek, bu hükmün ihlali durumunda diğer tarafa siyasi ve askerî müdahalede bulunma hakkı tanınacaktır. İkinci madde ise adada bulunan İngiliz askerî üssüne ek olarak Türkiye ve Yunanistan'ın da asker bulundurmasına imkân tanımaktadır.¹⁹¹ Kıbrıs üzerinde anlaşmanın sağlanmasının ardından adada silahlı gruplar silahlarını bırakmaya başlamıştır.¹⁹² Bu gelişmelerin akabinde Kıbrıs'ta kalıcı huzur ve istikrarın sağlanması amacıyla Türk ve Rum tarafları ortak bir beyanname yayımlamış ve her iki toplumu da sükûnete davet etmiştir.¹⁹³ Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla Yunanistan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Ankara'yı ziyarette bulunmuştur.¹⁹⁴ Bu sürecin devamında Türk-Yunan dostluğunu geliştirmek amacıyla Parlamentolar arası Türk-Yunan Dostluk Grubu kurulmuştur.¹⁹⁵ 1960 yılına gelindiğinde her ne kadar Yunanistan ile ikili ilişkiler iyileşmeye başlamışsa da Kıbrıs meselesi hususunda tekrar sorunlar gündeme gelecektir.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Yenises Gazetesi, "Hariciye Vekilimiz Fatin Rüştü Zorlu Londra'ya Gitti", 12.02.1959, s.1.

¹⁹¹ Tosya Postası Gazetesi, "Kıbrıs Meselesinde Türk Yunan Anlaştı", 13.02.1959, s.1.

¹⁹² Tosya Postası Gazetesi, "Çeteler, Silahlarını Teslime Başladılar", 20.03.1959, s.1.

¹⁹³ Yenises Gazetesi, "Kıbrıs'ta Müsterek Beyanname", 24.04.1959, s.1.

¹⁹⁴ Yenises Gazetesi, "Yunan Başvekili ve Hariciye Vekili Refikaları İle Birlikte Ankara'ya Geldiler", 08.05.1959, s.1.

¹⁹⁵ Yenises Gazetesi, "Parlamentolararası Türk-Yunan Dostluk Grubu Teşekkül Etti", 01.06.1959, s.1.

¹⁹⁶ Yenises Gazetesi, "Başbakan Gelecek Ay Yunanistan'a Gidecek", 22.03.1960, s.1.

III. BÖLÜM

3. 1960 ASKERÎ DARBESİ VE DARBE SONRASINDA KASTAMONU BASININDA SİYASAL VE TOPLUMSAL GELİŞMELERİN YANSIMASI

3.1. 1960 Askerî Darbesi ve Darbeye Yönelik Yaklaşımlar

27 Mayıs askeri darbesi akabinde Kastamonu'daki gelişmelere ilişkin bilgiler ağırlıklı olarak yerel basın aracılığıyla kamuoyuna yansımıştır. Basında darbeden genel olarak “inkılap” ya da “harekât” şeklinde bahsedilmiştir. Ancak 27 Mayıs'ta Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensupları tarafından gerçekleştirilen bu eylem, seçimle iş başına gelmiş ve güvenoyu alan bir hükümeti görevden uzaklaştırması bakımından “askerî darbe”¹⁹⁷ kavramı ile örtüşmektedir. Bu nedenle çalışmada söz konusu eylem “askerî darbe” ifadesiyle anılmıştır. Yeni Kastamonu gazetesinde TSK'nın 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koyduğu ve bu “harekâtın” kan dökülmeden başarıyla gerçekleştirildiği kamuoyuna duyurulmuştur.¹⁹⁸ Yerel basında yönetime el koyan Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel hakkında bilgilere yer verilmiş, ayrıca Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi yayımlanmıştır. 27 Mayıs 1960 sabahı Orgeneral Cemal Gürsel tarafından yeni kabinenin kurulduğu ilan edilmiştir. Söz konusu kabinenin herhangi bir siyasi parti ile bağlantısının bulunmadığı belirtilmiştir.¹⁹⁹

Darbe sonrasında Kastamonu il merkezi ve kazalarında herhangi bir taşkınlık yaşanmamıştır.²⁰⁰ Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasının hemen ardından Kastamonu Garnizon Komutanlığı tarafından bir bildiri yayımlanarak kamuoyu bilgilendirilmiştir. Bildiride, 20.00-05.00 saatleri arasında sokağa çıkma yasağının uygulanacağı, bankalar hariç resmî ve özel kuruluşların açık olacağı, halkın silah taşımamasının ve siyasi propaganda yapmasının yasaklandığı ifade edilmiştir. Herhangi bir taşkınlığın yaşanmaması üzerine sokağa çıkma yasağı 31 Mayıs itibarıyla kaldırılmıştır.²⁰¹ 1 Haziran 1960 tarihinde Kastamonu Yüksek Tahsil Gençliği tarafından “Hürriyet Mitingi” düzenlenmiş ve bu etkinlik aracılığıyla 27 Mayıs darbesine yönelik olumlu bir tutum sergilenmiştir.²⁰² Yalnızca il merkezinde değil, Kastamonu'nun bazı ilçelerinde de benzer mitingler tertip edilmiştir. İnebolu

¹⁹⁷ Hikmet Özdemir, “1960-1980 Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Hasan Celal Güzel, vd. (ed.), C. 17, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 10.

¹⁹⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Harekat Kan Dökülmeden Başarıldı”, 28.05.1960, s.1.

¹⁹⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yeni Hükümet Kuruldu”, 30.05.1960, s.1.

²⁰⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Gece Sokağa Çıkma Yasağı Kaldırıldı”, 31.05.1960, s.1.

²⁰¹ Murat Alkan, *a.g.t.*, s. 149.

²⁰² Yenises Gazetesi, “Gençlik Bugün Büyük Bayramımızı Kutlayacak”, 01.06.1960, s.1.

²⁰³ ve Tosya’da düzenlenen “İnkılap ve Hürriyet Mitingleri” çerçevesinde 27 Mayıs darbesinin yerel halk tarafından sevinçle karşılandığı aktarılmıştır.²⁰⁴ Akabinde 3 Haziran günü Kastamonu halkı ile buluşan Gürsel, “Sevgili Kastamonulular Kurtuluş Savaşı’nda ve Atatürk’ün inkılaplarında olduğu gibi, 27 Mayıs inkılabında da sizleri ön safta görmekten memnun oldum. Allahtan Kastamonululara ve bütün vatandaşlara sağlıklılar dilerim” ifadeleriyle memnuniyetini dile getirmiştir.²⁰⁵

Ordunun yönetime el koymasının ardından vilayetlerde idarî düzenlemelere gidilmiştir. Belediye meclisleri feshedilmiş, mevcut mahalle muhtarlarının mührü alınmaya başlanmıştır.²⁰⁶ Mühürleri alınan muhtarların yerine 14 mahallede yeni muhtarlar atanmıştır.²⁰⁷ DP iktidarının 16 valisi tutuklanmış ve akabinde Başkumandan ve Devlet Reisi Cemal Gürsel valilere tebliğde bulunmuştur.²⁰⁸ Kastamonu valisi Mehmet R. Karatekin ise görevinden alınmış yerine Albay Necati Cantürk getirilmiştir. 12 Haziran’a kadar görevde kalan Vali Cantürk²⁰⁹ köy muhtarlarını bir araya toplayarak 27 Mayıs’ta gerçekleştirilen darbenin “hürriyet mücadelesi” olarak tanımlandığı yönünde bir konferans vermiştir.²¹⁰ Ayrıca Öğretmenler Derneği tarafından “27 Mayıs İnkılabı”na ilişkin olarak köylerde bilgilendirme toplantıları düzenlenmesine karar verilmiştir.²¹¹ Kısa bir süre sonra Vali Mehmet R. Karatekin Tekirdağ’a görevlendirilmiş ve yerine Asım Büyüklü Kastamonu valiliği görevine atanmıştır.²¹² Bir süre sonra Asım Büyüklü, Mülkiye Müfettişliği görevine atanmış²¹³ ve görevini birinci sınıf Mülkiye Müfettişi Atıf Tahıl’a devretmiştir.²¹⁴ Yaklaşık üç ay süreyle Kastamonu’da valilik görevinde bulunan Atıf Tahıl, 1961 yılı Şubat ayında Giresun iline atanmıştır.²¹⁵ Yerine atanan Vali Necdet Yalçın Kastamonu halkının sorunlarını dinlemek amacıyla bir basın toplantısı düzenlemiştir. Samimi bir atmosferde gerçekleşen toplantıda şehirle ilgili çeşitli görüş ve öneriler de dile getirilmiştir.²¹⁶ Vali Necdet Yalçın görevini en iyi şekilde yerine getirebilmek amacıyla Kastamonu’yu yakından tanımaya çalışmış, bu

²⁰³ Yenises Gazetesi, “Valimiz Değişti, İnebolu Gençliği Bugün Miting Yapıyor”, 09.06.1960, s.1.

²⁰⁴ Tosya Postası Gazetesi, “Kazamızda Yapılan “Milli İnkılap ve Hürriyet Mitingi Muazzam Tezahüratlarla Kutlandı”, 17.06.1960, s.1.

²⁰⁵ Murat Alkan, *a.g.t.*, s.150.

²⁰⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Vilayetimizin Bütün Muhtarları Lağvedildi, Belediye Meclisi Fesh Edildi”, 03.06.1960, s.1.

²⁰⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Vilayetimizde Yeni Mahalle Muhtarları”, 04.06.1960, s.1.

²⁰⁸ Yenises Gazetesi, “Eski İktidarın 16 Valisi Tevkif Edildi, 190 Kişi Yassıada’ya Sevk Edildi”, 09.06.1960, s.1.

²⁰⁹ Mustafa Eski, *Kastamonu Valileri 1838-2000*, Önder Matbaacılık, Ankara, 2000, s.194.

²¹⁰ Yenises Gazetesi, “Askeri Valiliğimizce Köy Muhtarlarına Verilen Konferans”, 03.06.1960, s.1.

²¹¹ Yenises Gazetesi, “Öğretmenler Derneğinin Köylerimizdeki Faaliyeti”, 05.07.1960, s.1.

²¹² Yenises Gazetesi, “Valimiz Değişti, İnebolu Gençliği Bugün Miting Yapıyor”, 09.06.1960, s.1.

²¹³ Halk Gazetesi, “Valimiz Asım Büyüklü Gidiyor”, 26.10.1960, s.1.

²¹⁴ Mustafa Eski, *a.g.e.*, s.196., Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yeni Valimiz Geldi”, 04.11.1960, s.1.

²¹⁵ Yenises Gazetesi, “Valimiz Giresun’a Tayin Edildi”, 04.02.1961, s.1.

²¹⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Valimizin Basın Toplantısı”, 25.02.1961, s.1.

doğrultuda ilçelerde de çeşitli toplantılar gerçekleştirmiştir. Tosya’da yaptığı ziyarette ise bölgenin temel sorunlarından biri olan elektrik ve su meselesinin çözüme kavuşturulacağı müjdesini vermiştir.²¹⁷ Darbe sonrasındaki dönemde bölge valileri de ayrıca toplantılar düzenlemişlerdir. Bu toplantılar dönemin siyasi atmosferinin değerlendirilmesi açısından büyük önem arz etmiş, siyasi tansiyonun ölçülmesine imkân tanımış ve aynı zamanda genel seçim ile referandum tarihlerinin belirlenmesinde etkili rol oynamıştır.²¹⁸

3.2. Darbe Sonrasında Millî Birlik Komitesi Üyeleri ve Diğer Siyasi Partililerin Kastamonu Ziyaretleri

Darbeyi gerçekleştiren subaylar, tam anlamıyla teşkilatlanmış ve örgütlü bir yapıya sahip değildi. Müdahalenin ardından devletin yönetimini üstlenecek bir komiteye ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyacın nedenleri tartışılmıştır. Ancak komitenin teşkili kolay olmamış; kimlerin üye olarak kabul edileceği ve üyelik şartlarının ne olacağı konularında ayrıntılı müzakereler yapmaya zaman bulunamamıştır. Darbeyi gerçekleştiren subaylar, 27 Mayıs günü Orgeneral Cemal Gürsel’i İzmir’den Ankara’ya getirerek onu darbenin fiilî lideri konumuna yerleştirmiştir. Ankara’ya getirilen Gürsel Genelkurmay binasına ulaştığında ilk olarak bakanlık müsteşarlarıyla görüşmüş, yeni bakanlar atanana kadar devlet işlerinin müsteşarlar tarafından yürütülmesini istemiştir. Ardından darbenin önde gelen subaylarıyla yapılan toplantı sonucunda yönetimin şekillendirilmesine yönelik ilk adımlar atılmıştır.²¹⁹

Darbeyi gerçekleştirenler arasında yer alan General Cemal Madanoğlu, o döneme ilişkin anlatımlarında, meclisin kurulması ve anayasanın hazırlanması sürecinde daha önce tanıdığı bir profesörden yardım talep ettiğini belirtmektedir. Söz konusu profesör, Madanoğlu’na tamamı İstanbul’dan seçilmiş profesörlerden oluşan bir liste sunmuş ve bu kişilerin Ankara’ya davet edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²²⁰ Ankara’ya gelen profesörlere hitaben Gürsel kısaca, “Sizden istediğim yeni anayasa, Türk milletinin yaradılış ve karakteriyle, ilerleyen zamanın, icaplarına uygun olmalı ve bu anayasa bir daha, hiçbir hükümetin istismar edip, millet kaderini oyuncak edemeyeceği bir şekilde olmalıdır.” sözleriyle sürecin önemini vurgulamıştır. Bu görüşmelerin sonucunda Millî Birlik Komitesi’nin (MBK) kurulmasına ve üye sayısının 38 kişi olarak belirlenmesine karar verilmiştir.²²¹ Ancak kısa süre içinde MBK içerisinde görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, bu

²¹⁷ Tosya Postası Gazetesi, “Valimiz Sayın Necdet Yalçın Kazamıza Geldi”, 24.03.1961, s.1.

²¹⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Bölge Valileri Toplantısı”, 14.03.1961, s.1.

²¹⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.446.

²²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998, C.3, s.456.

²²¹ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.447.

nedenle 12 Kasım 1960 tarihinde komite üyelerinden 14'ü çeşitli görevlere atanarak fiilen tasfiye edilmiştir.²²²

Darbenin ardından MBK üyeleri ve siyasi isimler yurt genelinde çeşitli ziyaretlerde bulunarak halkın sorunlarını yerinde dinlemeyi amaçlayan geziler düzenlemişlerdir. Bu çerçevede MBK üyelerinden Rafet Aksoyoğlu, 22 Haziran 1960 tarihinde Kastamonu'ya gelmiştir.²²³ İl merkezindeki temaslarının ardından Tosya ilçesini de ziyaret etmiştir.²²⁴ Kastamonu'da gerçekleştirdiği konuşmalarda halkın çeşitli taleplerini ve şikâyetlerini dinleyen Rafet Aksoyoğlu, özellikle elektrik ve su sıkıntıları, bazı gazetelerde yer alan yanıltıcı haberler ve Avcılar Kulübü'ne kayıtlı silahların iadesi gibi konulara ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur.²²⁵ Eylül ayının sonlarına doğru MBK üyesi Mustafa Kaplan da Kastamonu'yu ziyaret etmiş, öğretmenler lokalinde bir toplantı yaparak öğretmenlerin sorun ve taleplerini dinlemiştir.²²⁶ Öğretmenler Lokali'nde gerçekleştirilen toplantıda Kaplan, Milli Eğitim davasının halledilmeden diğer davaların halledilemeyeceğini belirterek davanın önemine vurgu yapmıştır. Lokalden ayrıldıktan sonra Adliye binasına geçen Kaplan burada Af Kanunu'ndan bahsettikten sonra Kastamonu'dan ayrılmıştır.²²⁷

1961 yılının Nisan ayında Kastamonu'yu ziyaret eden Yeni Türkiye Partisi (YTP) Genel Başkanı Ekrem Alican, yaptığı konuşmada CHP'nin büyük bir sorumluluk taşıdığına dikkat çekmiş ve rejim davalarının bir kenara bırakılarak kalkınma sürecine öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasında antidemokratik kanunların 1946 yılından itibaren uygulanmaya başlandığını ve 27 Mayıs ile birlikte son bulduğunu ifade eden Alican, özellikle memurların tarafsızlığı üzerinde durmuştur. Ayrıca iktidar mücadelesi veren iki partiden birinin ortadan kalmasının ardından CHP'nin durumunu değerlendirmiştir. Türk milletinin CHP'yi iktidarda görmek istememesi hâlinde, partinin bu durumu olgunlukla karşılaması gerektiğini vurgulamıştır.²²⁸ Aynı ay içerisinde Çalışma Bakanı Cahit Talas da Daday ilçesinde inşaatı devam eden İşçi Sigortaları Kurumu Sanatoryumunun durumunu yerinde incelemek amacıyla Kastamonu'ya bir ziyarette bulunmuştur.²²⁹ Bunun yanı sıra Kastamonu Valisi Necdet Yalçın

²²² [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1701/Kurucu-Mecelis-\(1961\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1701/Kurucu-Mecelis-(1961)). Erişim: 30.07.2025.

²²³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Bugün MBK'si Üyesi Rafet Aksoylu Şehrimize Gelecek", 22.09.1960, s.1.

²²⁴ Tosya Postası Gazetesi, "Milli Birlik Komitesi Üyelerinden Kurmay Yarbay Rafet Aksoylu Kazamıza Geldi", 23.09.1960, s.1.

²²⁵ Yenises Gazetesi, "Milli Birlik Komitesi Kur. Yarbay Aksoyoğlu Vilayetimizde", 23.09.1960, s.1.

²²⁶ Halk Gazetesi, "Milli Birlik Komitesi Üyesi Geldi", 28.09.1960, s.1.

²²⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, "M.B. Komite Üyesi Kur. Yzb. Kadri Kaplan Öğretmenlerle Görüştü", 28.09.1960, s.1.

²²⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "YTP Vilayetimiz Merkezinde Genel Başkan E. Alican'ın Yaptığı Konuşma", 17.04.1961, s.1.

²²⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Çalışma Bakanı Prof. Cahit Talas Yarın Şehrimize Geliyor", 28.04.1961, s.1.

Mayıs ayında düzenlediği basın toplantısında millî eğitim, bayındırlık ve belediye hizmetlerine ilişkin detaylı bilgiler vermiş; Kastamonu’nun başlıca sorunlarının okul eksikliği, su ve elektrik yetersizliği ile yol yapım çalışmaları olduğunu belirtmiş ve bu alanlara öncelik verileceğini açıklamıştır.²³⁰ Devlet Bakanı ve MBK Üyesi Sıtkı Ulay da Mayıs ayında Kastamonu’yu ziyaret etmiş, “27 Mayıs İnkılabının” önemine vurgu yaparak piyasadaki durgunluğun kısa sürede giderileceğinin sözünü vermiştir.²³¹

3.3. 1961 Anayasası ve Kastamonu’da Halkoylaması

27 Mayıs darbesi sonrasında MBK’nin doğrudan bir Kurucu Meclis fikri bulunmamaktaydı. Bu düşünce, Siyasi Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü tarafından ortaya atılmıştır. Konuyla ilgili çalışmaları yürütmek üzere Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nu görevlendirmiştir. Feyzioğlu başkanlığında oluşturulan komisyon çalışmalarını tamamladığında, 1 sayılı Geçici Kanun’a ek olarak hazırlanan 44 maddelik yasa 13 Aralık 1960 tarihinde kabul edilmiş ve böylece Kurucu Meclis’in temelleri atılmıştır. Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961 tarihinde yapılan törenle çalışmalarına resmen başlamıştır. Kurucu Meclis’in kurulmasının hemen ardından, Temsilciler Meclisi üyelerinin nasıl belirleneceğini düzenleyen 158 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Bu bağlamda, ülkeyi yeniden sivil yönetime hazırlayacak olan Temsilciler Meclisi üyeleri için özellikle Demokrat Parti döneminde sıkça eleştirilen haksız kazançların önüne geçmek için, “vazifeye mal beyanı ile başlar ve mal beyanı ile ayrılırlar” ilkesine dikkat çekilmiştir.²³² Kastamonu özelinde ise Temsilciler Meclisi üyeliği için seçim süreci oldukça hararetli geçmiş²³³ ve 1960 yılı Aralık ayı sonunda Kastamonu’yu temsil edecek delegeleri belirlenmiştir.²³⁴ Delegeler, eski milletvekillerinden Adil Tokozlü’yü Kastamonu’yu temsilen Temsilciler Meclisi üyesi olarak seçmiştir.²³⁵ Kastamonu basınında yer alan haberlere göre, 6 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis’in çalışmalarına başlaması yurdun dört bir yanında sevinçle karşılanmıştır.²³⁶

Çalışmalarına başlayan Kurucu Meclis yeni anayasa metnini hazırlamak üzere Enver Ziya Karal’ın başkanlığında Anayasa Komisyonu’nu oluşturmuştur.²³⁷ Hazırlanan anayasanın

²³⁰ Yenises Gazetesi, “Valimiz Necdet Yalçın’ın Dünkü Basın Toplantısı”, 13.05.1961, s.1.

²³¹ Yenises Gazetesi, “Devlet Vekili Sıtkı Ulay Şehrimize Geldi ve Gitti”, 22.05.1961, s.1.

²³² Seçil Karal Akgün, *a.g.e.*, s.166-168.

²³³ Yenises Gazetesi, “Kazalarımızın Delegeleri Belli Oluyor”, 27.12.1960, s.1.

²³⁴ Tosya Postası Gazetesi, “Vilayetimiz Kurucu Meclis Temsilcisini Seçecek Olan Kaza Delegeleri”, 30.12.1960, s.1.

²³⁵ Yenises Gazetesi, “Eski Milletvekillerimizden Adil Tokozlü Kurucu Meclisin Vilayetimiz Üyesi Seçildi”, 31.12.1960, s.1.

²³⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Kurucu Meclis Bugün Saat 15’te Çalışmalarına Başlıyor”, 06.01.1961, s.1.

²³⁷ William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014, s. 179, 180.

halkoyuna sunulacak olması nedeniyle halka tanıtılması amacıyla çeşitli heyetler gönderilmiş, basın organlarında anayasa hakkında bilgilendirici yazılar yayımlanmıştır. Anayasa beş kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda genel esaslar hakkında hükümler bulunmaktadır. İkinci kısım dört bölüme ayrılmış olup; birinci bölüm genel hükümlerden, ikinci bölüm kişi hak ve ödevlerinden, üçüncü bölüm iktisadî hak ve ödevlerinden, dördüncü bölüm siyasi hak ve ödevlerinden bahsetmektedir. Üçüncü kısım üç bölüme ayrılmakta olup yasama, yürütme ve yargı organlarına ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Son kısımlarda ise çeşitli hükümler ve son hükümler yer almaktadır. Yeni anayasa hakkında kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla çeşitli toplantılar da düzenlenmiştir. Bu çerçevede Temsilciler Meclisi üyelerinden Hasım Dağlı ve Fazıl Nalbantoğlu, saat 18.00’de Yeni Sinema Salonu’nda gerçekleştirdikleri konuşmada anayasanın içeriğine ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır.²³⁸ Kastamonu başta olmak üzere çeşitli bölgelerde yeni anayasa ve referandum sürecine ilişkin halkı bilgilendirmek amacıyla ekipler de teşkil edilmiştir.²³⁹ Bu kapsamda Haziran ayı sonunda MBK Üyesi Suphi Karaman Kastamonu’yu ziyaret etmiş ve Cumhuriyet Meydanı’nda yeni anayasa hakkında bir konuşma yapmıştır.²⁴⁰

9 Temmuz 1961 tarihinde gerçekleştirilen halkoylamasında, resmi sonuçlara göre Türkiye genelinde 12.735.009 kayıtlı seçmenden 10.322.169’u sandığa gitmiş, kullanılan oyların 10.282.561’i geçerli kabul edilmiştir. Geçerli oyların 6.348.191’i “evet”, 3.934.370’i ise “hayır” yönünde olmuştur.²⁴¹ Kastamonu geneline bakıldığında, halkoylamasına katılan 187.757 seçmenden 187.169’unun oyu geçerli sayılmış; bunların 114.778’i “evet”, 72.391’i ise “hayır” oyu kullanmıştır.²⁴² Kastamonu merkez ilçesinde kullanılan oyların dağılımı ise 20.474 “evet” ve 10.304 “hayır” şeklinde olmuştur.²⁴³ Halk oylamasıyla kabul edilen anayasa yürürlüğe girmiş ve milletvekili genel seçimlerinin 15 Ekim 1961 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır.²⁴⁴ Bu seçimde Kastamonu’dan toplam 7 milletvekili seçileceği ilan edilmiştir.²⁴⁵

Halkoylamasına ait bu sayısal verilerden hareketle sonuçlar değerlendirildiğinde Türkiye genelinde “evet” oylarının oranı %61,74 iken Kastamonu’da bu oran %61,32 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık, “hayır” oylarının oranı Türkiye genelinde %38,26 iken

²³⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yeni Anayasamız, Yeni Anayasa Halkımıza Tanıtılıyor”, 28.06.1961, s.1.

²³⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Anayasa ve Referandum Ekipleri Kuruldu”, 29.06.1961, s.1.

²⁴⁰ Yenises Gazetesi, “MBK’den Suphi Karaman Dün Şehrimizde Konuştu”, 30.06.1961, s.1.

²⁴¹ Resmî Gazete, 20.07.1961, S. 10859, s. 4654.

²⁴² <https://www.ysk.gov.tr/tr/halkoylamasi-arsivi/2648>, Erişim Tarihi, 12.06.2025.

²⁴³ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yeni Anayasamız İçin Halkımızın Oyu: Evet”, 10.07.1961, s.1.

²⁴⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Seçim 15 Ekim’de, Anayasa Meriyete Girdi”, 21.07.1961, s.1.

²⁴⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Vilayetimizden 7 Milletvekili Seçilecek, CKMP İl Gençlik Kolu Vazife Taksimi Yaptı”, 24.07.1961, s.1.

Kastamonu’da %38,68’e yükselmiştir. Aradaki fark görece küçük olmakla birlikte, bu durum Kastamonu seçmenin darbe sonrası oluşturulan yeni siyasal düzene yönelik desteğinin ülke genelindeki ortalamanın altında kaldığını göstermektedir.

3.4. 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde Kastamonu

Darbe sonrasında yeniden şekillendirilen siyasal yapının yanında, dönemin en dikkat çekici hususlarından biri de siyasi yargılamalar olmuştur. 27 Mayıs Darbesi’nin ardından “Anayasayı ihlal” suçlamasıyla çok sayıda siyasetçi hakkında dava açılmış, bu davalarda birçok sanık için idam cezası talep edilmiştir. İdamı istenen isimler arasında eski Kastamonu Demokrat Parti (DP) Milletvekili Hilmi Dura da bulunmaktaydı.²⁴⁶ Hilmi Dura, Meclis müzakerelerine konan neşir yasağına uymamak gerekçesiyle Anayasayı ihlal suçundan Yüksek Adalet Divanı’nda yargılanmıştır. Dura, bu suçlamayı bertaraf etmek amacıyla kapsamlı bir savunma yapmıştır. Savunmasında dayanak olarak Meclis İçtüzüğü’nün 147. maddesini göstermiştir. İlgili maddede, “Mecliste iki zabıt tutulur 1. harfiyen zabıt. Bu zabıt, zabıt ceridesiile ve icabında resmi gazete ile ilan olunur.” hükmü yer almakta olup, Dura’ya göre burada amaç belgelemekten çok ilan etmektir.²⁴⁷ Savunmasını güçlendirmek için 1924 Anayasası’nın aleniyet ilkesine vurgu yapan 20. ve 50. maddelerinden de yararlanmış. Dura’ya göre eğer anayasada yer alan “aleniyet” kavramı gazeteleri de kapsıyorsa usul kanunlarında aleni yargılamaların hüküm suretinin kesin bir şekilde yer almaması gerekmektedir. Çünkü bu durum anayasaya aykırı olacaktır.²⁴⁸ Hilmi Dura, savunmasını yalnızca iç hukuka dayandırmakla kalmamış, uluslararası örneklerle de desteklemiştir. Bu kapsamda Norveç’in 17 Mayıs 1814 tarihli Anayasası’nın 84. maddesini, Polonya Anayasası’nın 38. maddesini ve Federal Almanya’nın 1949 tarihli Anayasası’nın 42. maddesini örnek göstermiştir.²⁴⁹ Ancak tüm bu savunmalar Dura’yı kurtaramamış, 15 Eylül 1961 tarihli kararla Yüksek Adalet Divanı’na Anayasayı ihlal suçundan Türk Ceza Kanunu’nun 146/1 ve 59. maddeleri uyarınca ölüm cezası yerine müebbet hapisle cezalandırılmıştır. Ancak Hilmi Dura’nın sürekli sağlık sorunları nedeniyle cezasının tamamen kaldırılmasına karar verilmiştir.²⁵⁰

1960 askeri darbesinin ardından Meclis’in feshedilmesiyle birlikte siyasal yapıda önemli değişiklikler yaşanmıştır. 12 Ocak 1961 tarihinde siyasi partilerin kurulmasına izin

²⁴⁶ Yenises Gazetesi, “Anayasayı İhlal Suçundan İdamı İstenenler”, 17.10.1960, s.1.

²⁴⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 10-9-0-0/34-103-2, S. 4.

²⁴⁸ BCA, 10-9-0-0/34-103-2, S. 5.

²⁴⁹ BCA, 10-9-0-0/34-103-2, S. 7-8.

²⁵⁰ BCA, 30-11-0/307-32-18, S. 2.

verilmesinin ardından kısa sürede 15 parti kurulacaktır.²⁵¹ Bu süreçte seçim kanununda da değişiklikler yapılmış ve Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Yeni seçim kanunu, 450 milletvekilinden oluşacak bir Meclis öngörmekte ve her ili bir seçim çevresi kabul etmektedir. Milletvekili seçimlerinin tek dereceli, nispi temsil sistemine göre; genel, eşit ve gizli oyla, ülke genelinde aynı anda yapılmasına karar verilmiştir.²⁵²

Yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilmesiyle birlikte 1961 yılının ilk aylarında siyasi faaliyetlerde belirgin bir hareketlenme gözlemlenmeye başlanmıştır. Mart ayı itibarıyla siyasi faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin tebligatlar yapılmış, propaganda dışında kongrelerin toplanabileceği, düşmanlık yaratacak tartışmalara izin verilmeyeceği ve kamu idarecilerinin herhangi bir siyasi partiden yana tutum sergilemeyeceği bildirilmiştir.²⁵³ Kastamonu da bu süreçte siyasal anlamda hareketlenmeye başlamıştır. Yeni seçim kanunu çerçevesinde Kastamonu’da oluşturulan heyet çalışmalarına başlamış ve kısa sürede sokak ile mahalle krokilerinin çizimini gerçekleştirmiştir.²⁵⁴

Bu dönemde kurulan 15 parti arasında, özellikle Kastamonu’da teşkilatlanarak faaliyet gösteren partiler bu bölümün temel inceleme konusunu oluşturmaktadır. CHP ve CKMP yanında yeni kurulan Adalet Partisi (AP) ile Yeni Türkiye Partisi (YTP) öne çıkan partiler olmuştur. Bunlar arasında YTP’nin MBK ve Orgeneral Cemal Gürsel’in desteğiyle kurulduğu ifade edilmektedir.²⁵⁵ Yeniden faaliyetlerine başlayan CKMP Kastamonu İl İdare Kurulu yeni bir il idare heyeti oluşturmuştur.²⁵⁶ Öte yandan Yeni Türkiye Partisi (YTP) de yurt genelinde teşkilatlanmaya önem vermiş ve bu süreci ilçelere kadar taşımıştır. YTP Mayıs ve Haziran aylarında Tosya,²⁵⁷ Cide, Bozkurt²⁵⁸ ve Küre ilçelerinde teşkilatlarını kurmuştur.²⁵⁹ Seçim sürecinin yaklaşmasıyla birlikte siyasi faaliyetler daha da yoğunlaşmış, CHP de bu kapsamda Küre ve Tosya’da ilçe kongreleri düzenlemiştir.²⁶⁰ CKMP ise 14 Temmuz’da kongresini gerçekleştirmiş²⁶¹ ancak bu süreçte bazı istifalar yaşanmıştır. Çatalzeytin İlçe Başkanı Mustafa Karaosmanoğlu ve arkadaşları partilerinden istifa ederek YTP’ye katılmışlardır.²⁶² YTP bu

²⁵¹ Hikmet Özdemir, “1960-1980 Dönemi”, s. 10-15.

²⁵² Resmî Gazete, 30.05.1961, S.10815, s.737.

²⁵³ Tosya Postası Gazetesi, “Siyasi Faaliyet Hakkında Tebliğ”, 31.03.1961, s.1.

²⁵⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Vilayetimizde Seçim Hazırlıkları”, 11.05.1961, s.1.

²⁵⁵ Hikmet Özdemir, “1960-1980 Dönemi”, s. 15.

²⁵⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “CKMP Yeni İl İdare Heyeti”, 10.03.1961, s.1.

²⁵⁷ Tosya Postası Gazetesi, “Yeni Türkiye Partisi İlçe Teşkilatı Kuruldu”, 05.05.1961, s.1.

²⁵⁸ Tosya Postası Gazetesi, “Cide ve Bozkurt’ta YTP Kuruldu, Köy ve Muhtarlık Seçimleri Bir Ayda Bitecek”, 12.05.1961, s.1.

²⁵⁹ Tosya Postası Gazetesi, “YTP Küre Teşkilatı Kuruldu”, 16.06.1961, s.1.

²⁶⁰ Yenises Gazetesi, “Bugün Halk Partisi İlçe Kongresi Yapılıyor, Dün Yapılan Halk Partisi Kongresi”, 19.06.1961, s.1.

²⁶¹ Yenises Gazetesi, “C.K. Millet Partisi Kongresi Dün Yapıldı”, 15.07.1961, s.1.

²⁶² Yeni Kastamonu Gazetesi, “CKMP’den İstifalar”, 31.07.1961, s.1.

dönemde kendini yenilemeye ve geliştirmeye devam etmiş, Kastamonu’da gençlik kollarını kurmayı başarmıştır.²⁶³ Ancak istifalar YTP’yi de etkilemiş, Mergüze nahiyesinin tanınan isimlerinden olan Numan Omuzlu tüm taraftarlarıyla birlikte partiden istifa ederek CHP’ye katılmıştır.²⁶⁴

Eylül ayı itibarıyla Kastamonu’da CHP Senato ve Milletvekili adayları belirlenmiştir.²⁶⁵ Öte yandan parti içerisinde çeşitli istifalar da yaşanmış ve bu istifaların büyük bir kısmı fikir ayrılıklarından kaynaklanmıştır. İstifalar yalnızca il idare kurulunda değil, ilçe teşkilatlarında da görülmüştür. Devrekani bu istifa sürecine dâhil olan ilçeler arasında yer almıştır.²⁶⁶ CHP’nin Bozkurt teşkilatında da istifalar meydana gelmiş, çok sayıda üye YTP’ye katılmıştır. Benzer bir durum CKMP’de de yaşanmış, Bozkurt ve merkez ilçede birçok vatandaş YTP’ye geçmiştir.²⁶⁷ Seçimlere sayılı günler kala Adalet Partisi’nde (AP) de teşkilat içi sorunlar yaşanmıştır. Geniş çaplı çözümlere rağmen AP’nin Kastamonu milletvekili adayları açıklanmıştır.²⁶⁸

Temmuz ayından itibaren özellikle Eylül sonu ve Ekim aylarında siyasi partilerin temsilcileri ve genel başkanları Kastamonu’yu ziyaret ederek çeşitli konuşmalar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda 14 Temmuz’da CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı,²⁶⁹ Eylül ayında CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal²⁷⁰ Ekim ayında ise YTP Genel İdare Kurulu Üyesi ve Genel Sekreter Yardımcısı İhsan Şeref Dura²⁷¹ ile YTP Genel Başkanı Ekrem Alican Kastamonu’ya ziyarette bulunmuşlardır. YTP Genel Başkanı Ekrem Alican Cumhuriyet Meydanı’nda yaptığı konuşmada²⁷² “Siyasi Hayatı Sen Ben Kavgası Haline Getirmeyeceğiz” ifadesini kullanarak bu şekilde yürütülen bir siyasi ortamda huzurun sağlanamayacağını vurgulamıştır. Toplantıda söz alan isimlerden biri olan İhsan Şeref Dura ise iktisadi kalkınmanın önemine dikkat çekmiş, işsizliğin azaltılması ve toprak verimliliğinin artırılması gerektiğini belirtmiştir.²⁷³ Alican, Kastamonu’da yaklaşık 50 dakika süren konuşmasında kalkınmanın köyden başlaması gerektiğini ifade etmiş, bu memleketin “millî davası”nın millî

²⁶³ Tosya Postası Gazetesi, Memleketimizde YTP’si Gençlik Kolu Teşkilatı da Kuruldu”, 11.08.1961, s.1.

²⁶⁴ Yenises Gazetesi, “YT Partisinden Mühim İstifa”, 14.09.1961, s.1.

²⁶⁵ Yenises Gazetesi, “CHP’si Kastamonu Senato ve Milletvekili Adayları Belli Oldu”, 13.09.1961, s.1.

²⁶⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “CHP’den İstifalar, Devrekani’de CHP’den İstifalar”, 22.09.1961, s.1.

²⁶⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, “CKMP’den İstifalar, CHP Bozkurt Teşkilatından İstifalar”, 25.09.1961, s.1.

²⁶⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, “AP İlimiz Adayları, Adalet Partisinde Geniş Çapta Çözümler Devam Ediyor, Tosya Teşkilatından İstifalar”, 20.09.1961, s.1.

²⁶⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı Bugün Şehrimize Geliyor”, 14.07.1961, s.1.

²⁷⁰ Yenises Gazetesi, “CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal Şehrimizde”, 27.09.1961, s.1.

²⁷¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “YTP Adayı İhsan Şeref Dura Şehrimizde”, 03.10.1961, s.1.

²⁷² Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican Geliyor”, 04.10.1961, s.1.

²⁷³ Yeni Kastamonu Gazetesi, “YTP Genel Başkanı Ekrem Alican Dün Şehrimizde Bir Konuşma Yaptı”, 06.10.1961, s.1.

kalkınma olduğunu belirtmiş ve YTP'nin bu doğrultuda çalıştığını dile getirmiştir. YTP'nin senato ve milletvekili adayları ile ilgili olarak vatandaşlardan edinilen bilgilere göre partinin Kastamonu'da seçimleri kazanma ihtimalinin yüksek olduğu değerlendirilmiştir.²⁷⁴

Ekim ayında Kastamonu'da seçimlere sayılı günler kala partilerden istifalar devam etmiştir. AP Devrekani İlçe Başkanı Hasan Hasanbeyoğlu ve beraberindeki bazı partililer, oyların bölünmesine neden olacağı gerekçesiyle partiden istifa etmiştir. Öte yandan Kastamonu İl İdare Kurulu Üyesi Abdurrahman Kabaoğlu da AP'den ayrılarak YTP'ye katılmıştır.²⁷⁵ 12 Ekim'de AP'nin Kastamonu'da düzenlediği miting ise pek fazla dikkat çekmemiş, mitingi yaklaşık 70–80 kişi takip etmiştir.²⁷⁶

Yerel siyasi dengelerin sık sık değiştiği bir ortamda Senato ve Milletvekili Genel Seçimleri 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye genelinde seçim sonuçlarına göre CHP 3.724.752 oy (%36,70), AP 3.527.435 oy (%34,80), CKMP, 1.415.390 oy (%14), YTP 1.391.934 oy (%13,70), bağımsızlar 81.732 oy (0,80) elde etmiştir.²⁷⁷ Kastamonu'da ise toplam 173.344 geçerli oydan YTP 59.903 (34,6), CHP 53.131 (%30,6), CKMP 44.185 (%25,5), AP 16.125 oy (%9,3) almıştır.²⁷⁸ Kastamonu'da YTP iki senatörlük ve üç milletvekilliği kazanmıştır. CHP ile CKMP ise ikişer milletvekili çıkarmıştır.²⁷⁹ Meclise giren isimler YTP'den İhsan Şeref Dura, Osman Zeki Oktay, Hüseyin Sabri Keskin; CHP'den Ali Özdikmenli ve Mehmet Avni Doğan; CKMP'den Fethi Doğançay ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu olmuştur.²⁸⁰

1961 Genel Seçimleri sonuçları, Kastamonu'nun Türkiye genelinden belirgin biçimde ayrıştığını ortaya koymaktadır. Ülke genelinde CHP birinci, AP ikinci sırada yer alırken Kastamonu'da tablo farklıdır. YTP birinci, CHP ikinci, CKMP üçüncü sırada yer almış; Demokrat Parti'nin devamı niteliğinde görülen AP ise yalnızca %9,3 oranında oy alarak Kastamonu'da oldukça zayıf bir performans göstermiştir. Kastamonu'da YTP'nin oy oranı, Türkiye genelindeki %13,7'lik ortalamanın yaklaşık üç katına çıkarak %34,6'ya ulaşmıştır. Bu sonuç yalnızca MBK desteğinin değil, aynı zamanda YTP'nin Kastamonu'da güçlü bir yerel örgütlenme ağı kurabilmesi ve seçmenle doğrudan temas sağlayabilmesi ile yakından ilişkilidir.

²⁷⁴ Tosya Postası Gazetesi, "YTP Başkanı Ekrem Alican, Kastamonu Dahilindeki YTP'sinin Kazanma Şansı Kuvvetlenmiştir", 13.10.1961, s.1.

²⁷⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Adalet Partisinden İstifalar", 03.10.1961, s.1.

²⁷⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "AP'sinin Dün Şehrimizde Yapmış Olduğu Mitingi Sadece 70-80 Kişi Takip Etti", 13.10.1961, s.1.

²⁷⁷ BCA, 30-1-0-0/52-313-6, S. 3.

²⁷⁸ <https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1961-xii-donem-milletvekili-genel-secimi/80060>. Erişim: 03.07.2025.

²⁷⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Vilayetimizde Kahir Bir Ekseriyetle YT Partisi Kazandı", 17.10.1961, s.1.

²⁸⁰ Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, *TBMM Albümü (1920-2010)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.805,806.

YTP'nin gençlik kollarını aktif biçimde örgütlemesi ve ilçelerde hızlı teşkilatlanma gerçekleştirmesi Kastamonu halkını etkilemiştir. Halkın desteği, mitinglere yoğun katılım ve yerel basındaki olumlu yansımalarla da somutlaşmıştır. Ülke genelinde %34,8 oy oranıyla ikinci büyük parti olan AP'nin Kastamonu'da %9,3'e gerilemesi, DP mirasının bu bölgede güçlü bir şekilde sürmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, seçmenlerin DP'nin devamı niteliğindeki partiye mesafeli durduğunu ve siyasal yönelimlerini yeni arayışlara kaydardığını göstermektedir. Kastamonu örneği, 1961 seçimlerinde taşra siyasetinin merkezden farklı özellikler taşıdığını, seçmen davranışlarının merkez siyasetten bağımsız ve özgün dinamiklerle şekillendiğini açıkça göstermiştir.

Seçim sonuçları yalnızca kamuoyu tarafından değil, aynı zamanda ordu tarafından da yakından izlenmiştir. Ordu nezdinde AP, DP'nin devamı olarak görülmüş ve 27 Mayıs karşıtı bir parti imajı taşımıştır. Askerlerin seçimlerden beklentisi CHP'nin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşması yönündeydi, ancak CHP salt çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu durum askerler arasında darbe düşüncesini yeniden gündeme getirmiştir. Özellikle Silahlı Kuvvetler Birliği'nin seçim sonuçlarını kabul etmeyerek yoğun baskı uygulaması üzerine Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay 23 Ekim'de dört kuvvet komutanı ve diğer üst düzey komutanlarla toplantı yapmıştır. Burada parti liderlerini uzlaşmaya mecbur bırakan bir protokol hazırlanmıştır. Ardından Sunay 24 Ekim'de Çankaya Köşkü'nde CHP, AP ve diğer parti liderleriyle görüşmüş, bu görüşmeler sonucunda İsmet İnönü'nün başbakanlığı ve Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanlığının desteklenmesi konusunda mutabakata varılmıştır. Böylelikle CHP-AP koalisyon hükümeti kurulmuş, İsmet İnönü başbakanlığa getirilmiş, TBMM 27 Ekim'de Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanlığına seçmiş ve MBK feshedilmiştir.²⁸¹ Her ne kadar MBK feshedilerek sivil yönetime geçilmiş gibi görünse de, komite üyeleri siyasî hayattan tamamen çekilmemiştir. 1961 Anayasası ile getirilen düzenleme doğrultusunda MBK üyeleri, Cumhuriyet Senatosu'nun "tabii üyeleri"²⁸² sıfatıyla yasama organında yer almış ve böylece siyasî sahnedeki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu durum 27 Mayıs sonrasında vesayetçi anlayışın farklı kurumsal mekanizmalar aracılığıyla devam ettiğini göstermektedir.

Seçimlerin ardından Kastamonu'dan Cumhuriyet Senatosu'na seçilen Nusret Tuna (YTP) ve Mehmet Çamlıca (YTP) ile milletvekilleri Osman Z. Oktay ve H. Sabri Keskin Kasım ayında Kastamonu'ya gelerek çeşitli temaslarda bulunmuş, halkın sorun ve taleplerine

²⁸¹ William Hale, *a.g.e.*, s. 189-191.

²⁸² Şerif Demir, "27 Mayıs 1960 Darbesinin Gölgesinde Milli Birlik Komitesi ile Silahlı Kuvvetler Birliği Arasındaki Güç ve İktidar Kavgası", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Eylül 2018)- Kongreye Sunulan Bildiriler*, Semiha Nurdan ve Muhammed Özler (yay. Haz.), C. VI, Ankara, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022, s. 765.

çözüm üretmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.²⁸³ Kastamonu milletvekillerinden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ise Aralık ayında TBMM'ye Kastamonu'daki şeker fabrikasının durumu ile Cide'de öğretmeni bulunmayan ortaokul hakkında sözlü soru önergesi vermiştir.²⁸⁴ Kısa süre içinde de Yılanlıoğlu TBMM Tarım Komisyonu sekreterliğine seçilmiştir.²⁸⁵

3.5. 1961 Seçimlerinden Sonra Kastamonu'da Değişen Siyasi Dengeler ve 1963 Mahalli İdareler Genel Seçimi

AP-CHP Koalisyon Hükümeti döneminde Kastamonu'da siyasi dengelerde önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu süreçte yeniden teşkilatlanan partiler olduğu görülmekle birlikte partilerden yoğun istifalar ve partiler arası geçişler dikkat çekmektedir. CKMP Kastamonu milletvekillerinden Fethi Doğançay seçimlerin üzerinden 6 ay geçmeden partisinden istifa etmiş ve gerekçe olarak da demokrasi ve fikir özgürlüğünün ilk önce parti içerisinde olması gerektiğini ve bunun parti içerisinde bulunmadığını söylemiştir.²⁸⁶ Kastamonu CHP milletvekili olan ve aynı zamanda Devlet Bakanlığı görevini yürüten M. Avni Doğan bakanlık görevinden son hükümet kararını tasvip etmediği için istifa etmiştir.²⁸⁷

Başbakan İnönü'nün istifasıyla ilk koalisyon hükümeti son bulmuş, yeni kabinenin kurulması için Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve eski Başbakan İnönü Çankaya'da görüşmüştür.²⁸⁸ 25 Haziran 1962 tarihinde CHP-CKMP-YTP ve bağımsızlardan oluşan ikinci koalisyon hükümeti kurulmuş²⁸⁹ İsmet İnönü Başbakan olmuştur.²⁹⁰ Kurulan yeni hükümetin ardından Osman Bölükbaşı CKMP'den istifa etmiş ve Millet Partisi'ni (MP) kurmuştur.²⁹¹ Bölükbaşı'nın istifası Kastamonu CKMP teşkilatında çöküntülere neden olmuş ve MP'ye katılmalar başlamıştır.²⁹² CKMP İl İdare Kurulunun tamamı²⁹³ ve 300'e yakın üyesi bulunan gençlik kolları toplu halde istifa etmiştir.²⁹⁴ Bunların üzerine CKMP İl İdare Kurulu İ. Hakkı Yılanlıoğlu tarafından tekrar kurulmuştur.²⁹⁵ Osman Bölükbaşı'nın istifasından sonra

²⁸³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Senatör ve Milletvekillerimiz Şehrimizde", 09.11.1961, s.1.

²⁸⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Milletvekillerimizden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu", 05.12.1961, s.1.

²⁸⁵ Tosya Postası Gazetesi, "İsmail Hakkı Yılanlıoğlu", 15.12.1961, s.1.

²⁸⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Milletvekillerimizden Fethi Doğançay CKMP'den İstifa Etti", 04.05.1962, s.1.

²⁸⁷ Yenises Gazetesi, "Avni Doğan Devlet Bakanlığında İstifa Etti", 19.05.1962, s.1.

²⁸⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Kabine Kuruluyor", 13.06.1962, s.1.

²⁸⁹ Yenises Gazetesi, Yeni Kabine Kuruldu", 26.06.1962, s.1.

²⁹⁰ Yenises Gazetesi, "Hükümetin Programı Dün Okundu", 03.07.1962, s.1.

²⁹¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Millet Partisi Genel Sekreteri Şehrimizde, CKMP Tosya Teşkilatı Toptan İstifa Ederek Millet Partisine İltihak Etti, Yılanlıoğlu CKMP'den Ayrılmıyor", 20.06.1962, s.1.

²⁹² Yeni Kastamonu Gazetesi, "CKMP Teşkilatı Çöküyor", 23.06.1962, s.1.

²⁹³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "CKP Müteşebbis Heyeti Teşekkül Etti, CKMP İl İdare Kurulu Teşekkül Etti", 17.07.1962, s.1.

²⁹⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "CKMP'den İstifalar Devam Ediyor", 25.06.1962, s.1.

²⁹⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, "CKP Müteşebbis Heyeti Teşekkül Etti, CKMP İl İdare Kurulu Teşekkül Etti", 17.07.1962, s.1.

Kastamonu yerel basınında İ. Hakkı Yılanlıoğlu'nun AP'ye geçeceği yönünde haberler yapılmış, Yılanlıoğlu bu haberlere verdiği cevapta üstüne güneş doğduğundan beri nasıl Müslüman ise aynı şekilde partiden ayrılmayacağını bildirmiştir.²⁹⁶ MP kısa sürede Kastamonu İl İdare Kurulunun oluşturulması için faaliyete geçmiştir.²⁹⁷

İkinci koalisyon hükümetinin kurulmasının ardından bazı parti genel başkanlarının milletvekillerinin Kastamonu'ya gelerek ziyaretlerde ve dikkat çekici açıklamalarda bulunduğu görülmüştür. Kastamonu'da seçimlerde dördüncü sırada yer alan AP Genel Başkan Ragıp Gümüşpala beraberinde bazı milletvekilleri ve senatörler ile birlikte 10 Temmuz 1962'de Kastamonu'ya gelmiş ve AP İl Merkezini ziyaret etmişlerdir. MP ve YTP'den de bazı kişiler karşılayanlar arasında yer almıştır. Gümüşpala ve beraberindekiler Tosya halkından bir kaç kişinin ısrarı üzerine Tosya'ya da geçmişlerdir.²⁹⁸ MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı da Ağustos ayı sonunda Tosya'ya gelerek halkın ihtiyaç ve isteklerini dinlemiş bazı değerlendirmelerde ve temaslarda bulunmuştur. 1 Eylül'de Kastamonu merkezde yeni sinema salonunda bir toplantı yapan Bölükbaşı, partili ve partisiz vatandaşların sorularını cevaplandırmıştır. Bölükbaşı'na sorulan ilk sorulardan birisi koalisyona neden katılmadığı olmuştur. Bölükbaşı, bu soruya cevaben, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in seçimlerden önce 10 Kasım 1961 tarihinde gazetelere yaptığı açıklamada, koalisyonsuz bir hükümetin kurulamayacağını ve bu koalisyonun mutlaka CHP'yi de içermesi gerektiğini ifade ettiğini hatırlatmıştır. Ona göre Cumhurbaşkanı'nın bu beyanı, diğer partilere hükümet kurma imkânı tanımamış, bu nedenle kendisi koalisyona katılmamıştır. İkinci koalisyonda ise bakanlarla fikir ayrılıkları yaşadığını ve CHP ile bir koalisyonun sürdürülemeyeceğini belirterek partiden ayrıldığını açıklamıştır. Ayrıca CKMP Kastamonu milletvekillerinden olan İ. Hakkı Yılanlıoğlu'nun kendisi hakkında basına yansıyan haberlerini "yalan ve iftira" olarak nitelendirmiştir. Yılanlıoğlu'nun üç kez parti değiştirdiğini vurgulayan Bölükbaşı, onu "tam bir menfaatçi" olarak değerlendirmiştir. Cumhurbaşkanı Gürsel hakkında da görüş bildiren Bölükbaşı, İsmet İnönü'nün başbakan seçilmesinin sevabının da günahının da Reisicumhur Cemal Gürsel'e ait olduğunu dile getirmiştir.²⁹⁹ Seçimlerde üçüncü olan CKMP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Hasan Dinçer de beraberinde bir grup Milletvekili ile 4 Kasım 1962'de Kastamonu'ya gelmiş, Kastamonu halkının dert ve isteklerini dinlemiştir.³⁰⁰ Seçimlerde en çok

²⁹⁶ Yenises Gazetesi, "Milletvekilimiz İ. Hakkı Yılanlıoğlu'nun Hakkında Yazılan ve Yapılan Menfi Faaliyetlere Cevabı", 02.08.1962, s.1.

²⁹⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Millet Partisi İl İdare Kurulu Teşekkül Ediyor", 10.07.1962, s.1.

²⁹⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala Dün Şehrimize Geldi", 11.07.1962, s.1.

²⁹⁹ Yenises Gazetesi, "Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı", 03.09.1962, s.1.

³⁰⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Hasan Dinçer ve Bazı Milletvekilleri Dün Akşam Şehrimize Geldiler", 05.11.1962, s.1.

oy alan YTP’de faaliyetlerine hız vermiş ve Bozkurt’ta yapılan ilçe kongresine katılan O. Zeki Oktay da halkın istek ve şikâyetlerini dinlemiştir.³⁰¹ 5 Kasım 1962’de ise CHP İl Kongresi düzenlenmiş ve Pasaj Sinemasında yapılan kongreye CHP Kastamonu milletvekili Avni Doğan ile Elazığ Milletvekili Kemal Satır da katılmıştır. Kongrede yapılan değerlendirmelerde 1961 seçimlerinin kaybedilme nedenleri üzerinde durulmuş ve sebep olarak köy halkının odunu serbest satamaması, şeker fabrikasının inşaatının durdurulması neticesinde fabrikanın faaliyete geçememesi olarak görülmüştür.³⁰²

1963 yılının başlarında Kastamonu halkını sevindiren bir gelişme yaşanmıştır. İlçe Abana’dan DP’ye oy verilmemesi nedeniyle Abana 1953 yılında nahiye haline getirilmişti. Başbakan İsmet İnönü ise siyasi verilen bu kararın kaldırılması ve tekrar ilçe haline getirilmesi için gerekli girişimleri başlatmıştır.³⁰³

1963 yılının Mayıs ayında YTP Kastamonu İl Kongresi yapılmıştır. Kongreye Sağlık Bakanı Yusuf Azizoğlu, Giresun Senatörü Sebahattin Orhon, Tokat Milletvekili Zeyyat Kocamemin de katılmıştır. Kongre genel olarak Kastamonu’nun istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olmuştur. Ballıdağ İşçi Sanatoryumunun ivedi bir şekilde hizmete girmesi, Kastamonu Devlet Hastanesine ek bir binanın yapılması gibi konular konuşulmuştur.³⁰⁴ Ancak Sebahattin Orhon memleket meseleleri üzerine konuşma yaparak hükümetin dış ve iç borçlarını da rakamlarla açıklamıştır. Akabinde söz alan Sağlık Bakanı da hükümetin içinde bulunduğu siyasi durumdan bahsederek YTP’nin içerisinde bulunduğu koalisyonundaki propagandalara cevap vermiştir.³⁰⁵ 1961 seçimlerinde Türkiye genelinde en az oy alan YTP’nin koalisyon ortağı olmasıyla birlikte kabinede etkinliği artmış ve istifa eden Ulaştırma Bakanı Rıfat Ölçten’in yerine YTP Kastamonu Milletvekili İhsan Şeref Dura getirilmiştir.³⁰⁶ İhsan Şeref Dura göreve geldikten bir ay sonra yakından incelemelerde bulunmak üzere Kastamonu’ya gelmiş; Tosya, Taşköprü, İnebolu ve Araç ilçelerinde ziyaretlerde bulunmuştur.³⁰⁷

CMKP il teşkilatını ayakta tutmaya çalışan ve birçok eleştirinin odağı olan İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Metin Toker’in Akis dergisinde kendisini “Türkeşçi” olarak nitelendirdiğini

³⁰¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “YTP Bozkurt İlçe Kongresi Dün Yapıldı”, 02.11.1962, s.1.

³⁰² Yeni Kastamonu Gazetesi, “CHP İl Kongresi Dün Yapıldı”, 06.11.1962, s.1.

³⁰³ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Abana Tekrar İlçe Haline Getiriliyor”, 15.01.1963, s.1.

³⁰⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “YTP İl Kongresi Dün Yapıldı”, 13.05.1963, s.1.

³⁰⁵ Yenises Gazetesi, “Sağlık Bakanı Yusuf Azizoğlu Şehrimize Geldi”, 13.05.1963, s.1.

³⁰⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “İhsan Şeref Dura Ulaştırma Bakanı Oldu”, 12.06.1963, s.1.

³⁰⁷ Yenises Gazetesi, “İhsan Şeref Dura Şehrimizde”, 13.07.1963, s.1.

belirtmiştir. Yılanlıoğlu Toker'i bu iddiaları ispat etmeye davet ederek, "Ben Türkeşçi değil, Türk milliyetçisiyim." ifadelerini kullanmıştır.³⁰⁸

1963 yılında mahalli seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte siyasi partilerde gözlemlenen hareketlilik, dönemin siyasal atmosferi açısından önem arz etmekteydi. Bu doğrultuda Ağustos ayının sonlarına doğru Kastamonu milletvekillerinden Sabri Keskin ve O. Zeki Oktay'ın YTP'den istifa etmeleri dikkat çekmiştir.³⁰⁹ Sabri Keskin ile gerçekleştirilen röportajda istifasının gerekçesi sorulmuştur. Keskin, Ekrem Alican'ın muhtırasının CHP-CKMP işbirliği ile kabul edilmemesine tepki olarak istifa ettiğini belirtmiştir. Ekrem Alican'ın söz konusu muhtırasında özetle partizan idareye son verilmesi, Türk Milletini yakından ilgilendiren konularda müşterek mutabakat mahsulü politikanın izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.³¹⁰

Mahalli seçimlere iki ay kala Kastamonu'da yeni girişimler ve partilerden istifalar dikkat çekmiştir. AP, Kastamonu YTP İl Başkanı Alaaddin Himmetoğlu'nu partiye destek vermesi için ikna etmeye yönelik girişimlerde bulunmuş, fakat başarılı olamamıştır.³¹¹ Kastamonu'da AP'nin etkinliğini artırmak amacıyla Ankara'dan AP heyeti gelmiş; bu gelişmenin ardından mevcut il idare heyeti istifa etmiş ve yerine yeni heyet oluşturularak göreve başlamıştır. Bunu üzerine YTP Kastamonu senatörlerinden A. Nusret Tuna ve Mehmet Çamlıca, CKMP milletvekili İ. Hakkı Yılanlıoğlu ile YTP'den istifa eden Sabri Keskin ve O. Zeki Oktay AP'nin seçim çalışmalarını takip etmek için Kastamonu'da çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu süreçte AP'nin belediye başkanı adayı Tahsin Kurtoğlu olarak belirlenmiştir.³¹² Aynı dönemde CHP ve CKMP'den de istifalar yaşanmıştır. CHP'den Şükrü Atınöz, Mehmet Çemek, Fazıl Yılmaz, Abdullah Kapılı; CKMP İl İdare Kurulu üyelerinden Muhittin Alibeşe istifa etmiştir.³¹³ CHP il merkezinde yapılan toplantıda ise belediye başkan adayları olarak Rusuhi Akalın, Münir Aksoy ve Şerafettin Sabir'in isimleri öne çıkmıştır. Diğer yandan Kastamonu'da MP'ye katılımlar da artmıştır.³¹⁴ Bozkurt ilçesindeki siyasi parti teşkilatları (YTP, CKMP ve AP) topluca istifa ederek MP'ye katılmıştır.³¹⁵ Kastamonu halkı

³⁰⁸ Yenises Gazetesi, "Milletvekilimiz Yılanlıoğlu M. Toker'i İspata Davet Etti", 18.06.1963, s.1.

³⁰⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Sabri Keskin ve Osman Oktay YTP'den İstifa Etti", 29.08.1963, s.1.

³¹⁰ Yenises Gazetesi, "Milletvekilimiz Sabri Keskin İle Yapılan Röportaj", 02.09.1963, s.1.

³¹¹ Yenises Gazetesi, "Şehrimizde Siyasi Faaliyetler Hızlanıyor", 23.09.1963, s.1.

³¹² Yenises Gazetesi, "Senatör ve Milletvekillerimiz Şehrimizde, AP Belediye Başkan Adayı Belli Oldu, CHP İl Merkezinde Toplantı, MP'ye 100'e Yakın İltihak Oldu", 07.10.1963, s.1.

³¹³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "CHP'den İstifalar", 05.10.1963, s.1.

³¹⁴ Yenises Gazetesi, "Senatör ve Milletvekillerimiz Şehrimizde, AP Belediye Başkan Adayı Belli Oldu, CHP İl Merkezinde Toplantı, MP'ye 100'e Yakın İltihak Oldu", 07.10.1963, s.1.

³¹⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Bozkurt'ta Siyasi Parti Teşkilatları Toptan Millet Partisine İltihak Ettiler", 11.10.1963, s.1.

tarafından sevilen ve saygı gören bir isim olan Kuddusi Akay'ın belediye başkanlığı adaylığı ise hem MP hem de YTP tarafından desteklenmiştir.³¹⁶

CKMP Kastamonu milletvekillerinin dikkat çeken isimlerinden İ. Hakkı Yılanlıoğlu seçimlere bir ay kala partisinden istifa etmiştir.³¹⁷ Yenises gazetesine verdiği röportajda kendisine yöneltilen “Neden istifa ettiniz?” sorusuna, Parlamento'daki milletvekilliği görevini bundan sonra bağımsız olarak sürdüreceğini belirterek cevap vermiştir. Yılanlıoğlu, istifasının gerekçesini ise olaylara tarafsız bir gözle yaklaşma partiler üstü bir anlayışla çalışma isteği olarak ifade etmiştir.³¹⁸ Yılanlıoğlu ayrıca, seçime günler kala Alparslan Türkeş'i Kastamonu'da misafir etmiştir.³¹⁹

Seçimlere iki hafta kala MP İl İdare Heyeti yeniden oluşturulmuş, bunun yanı sıra İlçe İdare Heyeti ile Gençlik Kolu da teşkil edilmiştir.³²⁰ Seçim dolayısıyla Ulaştırma Bakanı ve YTP Kastamonu Milletvekili olan İ. Şeref Dura, Tarım Bakanı Mehmet İzmen, YTP Kastamonu senatörlerinden A. Nusret Tuna ve Mehmet Çamlıca Kastamonu'ya gelerek süreci yakından takip etmişlerdir.³²¹ Yerel seçimler için 27 Ekim-16 Kasım 1963 tarihleri arasında propaganda süreci de yaşanmıştır.³²² 17 Kasım'da yapılan yerel seçimlerde Kastamonu'da 35.448 seçmenden 24.900'ü oylamaya katılmış ve 22.212 geçerli oydan AP 5.333, CHP 3.371, YTP 1.802, CKMP 45, bağımsız adaylar toplamda 11.107 oy almıştır.³²³ En yüksek oyu alan AP'nin adayı Tahsin Kurdoğlu Kastamonu Belediye Başkanlığına seçilmiştir. Belediye Encümenine AP'den 9, CHP'den 9, MP'den 3, YTP'den 3 üye seçilmiştir. Kastamonu'nun ilçelerinde ise; Tosya'da AP'den Mehmet Bamyacı, Taşköprü'de bağımsız aday Mustafa Yılmaz, Araç'ta CHP'den İbrahim İplikçioğlu, Çatalzeytin'de CHP'den Seyfettin Karahan, Daday'da CHP'den Hüseyin Ataşalar, Küre'de bağımsız aday Rahmi Özkan, Abana'da bağımsız aday Mehmet Türe, Devrekani'de bağımsız aday Mehmet Kitir, Azdavay'da CHP'den Emrullah Tamer, Cide'de bağımsız aday Memduh İmer ve Bozkurt'ta bağımsız aday Kazım Özcan belediye başkanlıklarına seçilmişlerdir.³²⁴ Tahsin Kurdoğlu, “Particiliği belediyenin dışına astık” diyerek AP İl Başkanlığı ve İl İdare Kurulu üyeliğinden istifa

³¹⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “MP ve YTP Kuddusi Akay'ı Destekliyor”, 12.10.1963, s.1.

³¹⁷ Yenises Gazetesi, “Milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu CKMP'den İstifa Etti”, 09.10.1963, s.1.

³¹⁸ Yenises Gazetesi, “Milletvekilimiz İsmail Hakkı Yılanlıoğlu İle Röportaj”, 11.10.1963, s.1.

³¹⁹ Yenises Gazetesi, “Alparslan Türkeş Şehrimizde”, 08.11.1963, s.1.

³²⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Millet Partisi İl İdare Heyeti Yeniden Kuruldu”, 05.11.1963, s.1.

³²¹ Yenises Gazetesi, “Ulaştırma Bakanı İhsan Şeref Dura ve Tarım Bakanı Mehmet İzmen Bugün Şehrimizde”, 07.11.1963, s.1.

³²² Yeni Kastamonu Gazetesi, “Propagandalar Yarın Saat 18'de Sona Eriyor”, 15.11.1963, s.1.

³²³ 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1965.

³²⁴ Yenises Gazetesi, “Şehrimizde Belediye Başkanlığını Tahsin Kurdoğlu Kazandı, İlçelerimizde Belediye Başkanları Belli Oldu”, 17.11.1963, s.1.

etmiştir.³²⁵ 26 Kasım'da Belediye Meclisi toplanmış; yapılan ilk toplantıda seçimler gerçekleştirilmiş ve Belediye Başkan Vekilliğine Hayri Darende seçilmiştir. Bu toplantıda AP, YTP ve MP üyeleri birlikte hareket ederek CHP'ye karşı oy kullanmıştır.³²⁶

Türkiye geneline bakıldığında oy kullanan 3.937.626 seçmenin oylarının 3.062.423'ü geçerli olmuş ve AP 505, CHP 335, Bağımsızlar 113, YTP 58, CKMP 9, MP 8 belediye başkanlığı kazanmıştır.³²⁷ Kastamonu'daki sonuçlar Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında AP merkez belediyeyi kazanarak önemli bir başarı elde etmiştir. Ancak ilçelerde yalnızca Tosya'da belediye başkanlığı alabilmiştir. AP genel başarıya rağmen Kastamonu'da yerel ölçekte sınırlı bir güç gösterebilmiştir. Türkiye genelinde ikinci büyük olan CHP Kastamonu'da dört belediye kazanarak AP'den daha fazla ilçe belediyesi elde etmiştir. Ancak merkez belediyeyi kaybetmesi partinin Kastamonu'daki siyasi etkisini gölgelemiştir. Türkiye genelinde dikkat çeken bağımsızların etkisi Kastamonu'da çok daha belirgin olmuştur. Bağımsız adaylar altı ilçede belediye başkanlığı kazanmıştır. Bu durum, Kastamonu'da parti aidiyetinden ziyade şahısların ve yerel eşrafın etkili olduğunu göstermiştir. YTP ve özellikle CKMP ise Türkiye genelinde olduğu gibi Kastamonu'da da etkisini kaybetmeye başlamıştır.

Kastamonu'da 1961 genel seçimleri ve 1963 mahalli seçimleri karşılaştırıldığında ise iki yılda değişen siyasi tercihler açıkça görülmektedir. Kastamonu'da 1961 seçimlerinde YTP açık bir üstünlük sağlarken AP oldukça zayıf

kalmıştı. Ancak 1963 seçimlerinde AP Kastamonu merkezinde birinci parti haline gelirken YTP büyük ölçüde oy kaybetmiştir. 1963 seçimleri Kastamonu'da siyasal dengelerin köklü bir biçimde değiştiğini ortaya koymaktadır.

1965 yılında Belediye Başkanı Tahsin Kurdoğlu'nun milletvekili adaylığı amacıyla görevinden istifa etmesi üzerine 19 Eylül'de Belediye Başkanlığı için yeniden seçim sürecine gidilmiştir. 1965 belediye başkanlığı seçiminde önceki seçime göre propaganda faaliyetlerinin yoğunluğu dikkat çekmiştir. Bu çerçevede seçim çalışmalarına ilk olarak CHP adayı Yaşar Karaca başlamış ve Kastamonu'da ilk toplantıyı yapmıştır.³²⁸ Akabinde AP tarafından gerçekleştirilen toplantıda, Kastamonu teşkilatından İhsan Himmetoğlu söz alarak Karaca'ya yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Himmetoğlu "Bu memlekette kazandık ve harcadık. Fakirlere yardım için adaylığımı koydum diyen Yaşar Karaca vekilliğinde fakirlere yardımı kesmiştir." sözleriyle Karaca'nın önceki icraatlarını eleştirmiştir. Toplantıda konuşan diğer

³²⁵ Yenises Gazetesi, "Kurdoğlu, İl Başkanlığından ve İl İdare Kurulundan Ayrıldı", 22.11.1963, s.1.

³²⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Belediye Meclisi Dün Toplandı", 27.11.1963, s.1.

³²⁷ <https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1963-mahalli-i-%CC%87dareler-genel-secimleri/80092>, 19.07.2025.

Erişim:

³²⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Belediye Reis Seçimi İçin CHP İlk Toplantıyı Yaptı", 06.09.1965, s.1.

AP'li isimler de benzer eleştiriler yöneltilmişlerdir. Kemal Bulut “CHP bir tek kişinin sırtına binerek seçimi kazanmak istiyor.” ifadesiyle partinin seçim stratejisini eleştirmiştir. O. Zeki Oktay “*Bu memlekette oy verilebilecek tek aday Himmetoğlu’dur.*” diyerek açıkça destek beyan etmiştir. YTP’den AP’ye geçmiş olan A. Nusret Tuna ise “Yaşar Karaca hakkında ne öğrenmişsek 1963 seçimlerinde CHP’lerden öğrendik” şeklindeki sözleriyle Karaca’ya yönelik olumsuz değerlendirmeleri pekiştirmiştir.³²⁹ Şevket Bohça ise ideolojik bir vurgu yaparak CHP’yi kastetmiş ve “Solun yolu Moskova’ya sağın yolu Milli İrade’ye gider.” ifadesiyle dönemin siyasal söyleminde öne çıkan sağ-sol karşıtlığını dile getirmiştir.

Belediye Başkanlığı seçimi öncesinde siyasal rekabet giderek artmıştır. CHP temsilcileri AP adayını hedef alarak, “Adalet Partisi adayı işçi mevkiindedir. 20000 Kastamonulu kendisine teslim edilemez.” şeklinde bir açıklama yapmış ve seçim atmosferi daha da gerginleşmiştir.³³⁰ Bu süreçte CHP seçim propagandasında sosyal adalet vurgusunu öne çıkararak, “Sosyal adalet tahakkuk etmelidir. Aşırı sağında solunda karşısındayız.” mesajını dile getirmiştir. Buna karşılık AP’liler, Yaşar Karaca’nın geçmişte AP’den belediye başkan adaylığı için başvuruda bulunduğunu, ancak bu başvurunun parti tarafından kabul edilmediğini kamuoyuna açıklamışlardır. Ayrıca AP temsilcileri, CHP’nin sosyal adalet söylemini eleştirerek, “Milli gelirin fertler arasında müsavi dağıtılmasını istemek, sosyal adalet değil, komünizmin ta kendisini istemektir.” ifadeleriyle karşı propaganda yürütmüşlerdir.³³¹

Belediye Başkanlığı seçimine beş gün kala Kastamonu’daki siyasal atmosfer daha da gerginleşmiştir. CHP Kastamonu Milletvekili Ali Dikmenli, AP adayı İhsan Himmetoğlu’na yönelik iddialarda bulunmuştur. Dikmenli, 1958 yılına ait belgelere dayanarak Himmetoğlu’nun o dönemde DP Meclis üyesi olduğunu belirtmiş ve bu görevi sırasında kişisel çıkar sağladığını öne sürmüştür. İddialara göre, kapalı spor salonunun bulunduğu alan, o tarihlerde otobüs garajı yapılmak üzere istimlak edilmiştir. Garaj sahasında kurulacak benzin pompasının işletme hakkının, Himmetoğlu’nun sahibi olduğu firmaya verildiği; üstelik bu pompaya kira bedeli alınmaması karşılığında, yirmi yıl boyunca gelirinin işletmeciyeye bırakılması yönünde karar alındığı ifade edilmiştir. Bu kararın, dönemin Belediye Encümen üyeleri olan İsmail Baysal, Nusret Tuna, Mehmet Emin Özkendirici’nin imzalarıyla alındığı ve belgelerle kanıtlandığı kamuoyuna duyurulmuştur.³³² MP de seçim sürecine yönelik faaliyetlerde bulunmuş ve Topçuoğlu’nda bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda konuşan

³²⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “AP Belediye Reis Seçimi İçin İlk Toplantısını Yaptı”, 07.09.1965, s.1.

³³⁰ Yenises Gazetesi, “Dün Akşamki Konuşmalar İle AP ve CHP’liler Birbirlerini Ağır Şekilde İtham Etiler”, 08.09.1965, s.1.

³³¹ Yenises Gazetesi, “19 Eylül Yaklaşıkça Hatipler Sertleşiyor”, 10.09.1965, s.1.

³³² Yeni Kastamonu Gazetesi, “Ali Dikmenli’nin Demeci”, 14.09.1965, s.1.

Tevfik Yamakoğlu, seçim atmosferine ilişkin değerlendirmesinde, “Belediye Başkanı seçim propagandası ahlak ve fazilet dışı bir safhaya kaymıştır.” ifadeleriyle sürecin olumsuz bir yöne evrildiğini belirtmiştir. Aynı toplantıda konuşan Adil Aydın ise, “Kastamonu’ya çalışkan bir Belediye Başkanı lazım. Bunun üzerinde elbirliği ile durmalıyız.” sözleriyle belediye yönetiminde liyakat ve çalışkanlık vurgusu yapmıştır.³³³ Öte yandan, seçimlerde CHP’ye destek olmak amacıyla Kastamonu’ya gelen İstanbul Milletvekili Suphi Baykam yaptığı konuşmada siyasetin hizmet boyutuna dikkat çekmiştir. Baykam, “Partiler memlekete hizmet için birer vasıta. Biz partimize hizmet etmiyoruz. Partimiz içinde memlekete hizmet ediyoruz.” sözleriyle parti çıkarlarının ötesinde, ülkeye hizmet etmenin esas olduğunu vurgulamıştır.³³⁴

Yoğun geçen propaganda sürecinin ardından, 19 Eylül 1965 tarihinde gerçekleştirilen Kastamonu Belediye Başkanlığı seçimlerinde 10.975 seçmen oy kullanmıştır.³³⁵ Seçim sonucunda CHP adayı Yaşar Karaca, AP adayı İhsan Himmetoğlu’na 111 oy fark atarak belediye başkanlığını kazanmıştır. CHP’ye katılmış olan Kastamonu Milletvekili İhsan Şeref Dura seçimin ardından yaptığı açıklamada, “Halk Partisinden seçilen Belediye Başkanı bu güzel şehre hizmet için çalışacaktır.” ifadelerini kullanarak seçimi değerlendirmiştir.³³⁶ Yeni Belediye Başkanı Yaşar Karaca seçimlerin ardından görevine resmen başlamıştır.³³⁷ AP Kastamonu İl Başkanı ve Belediye Meclisi üyesi Alaaddin Himmetoğlu ile diğer belediye meclis üyeleri, Karaca’yı makamında ziyaret ederek tebriklerini iletmişlerdir.³³⁸

1963 mahalli seçimleri ile 1965 yılında yapılan belediye başkanlığı seçimi birlikte değerlendirildiğinde Kastamonu’daki siyasi dengelerde dikkat çekici bir değişim yaşandığı görülmektedir. 1963’te belediye başkanlığını AP adayı kazanmışken, 1965’te CHP adayı galip gelmiştir. Bu durum, yalnızca iki yıl gibi kısa bir sürede yerel siyasal tercihlerde kayda değer bir yön değişikliğinin ortaya çıktığını göstermektedir. CHP adayı Yaşar Karaca’nın öne çıkması ve AP adayı İhsan Himmetoğlu’nun geçmiş döneme dair tartışmalı uygulamalarla gündeme gelmesi seçmen tercihlerini etkilemiş olabilir. 1965 yılı aynı zamanda milletvekili genel seçimlerinin de yapılacağı ve 27 Mayıs 1960 darbesinin yarattığı vesayet etkisinin görece azalmaya başladığı bir dönemdir. Bu süreçte Türkiye genelinde yeniden sivilleşme

³³³ Yeni Kastamonu Gazetesi, “MP Üçüncü Toplantısını Topçuoğlu’nda Yaptı”, 17.09.1965, s.1.

³³⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Suphi Baykam Dün CHP Toplantısında Konuştu”, 18.09.1965, s.1.

³³⁵ Yenises Gazetesi, “Belediye Başkanı Seçimi İçin Yarın 10975 Seçmen Oy Kullanacak”, 18.09.1965, s.1.

³³⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Kastamonu Belediye Başkanlığı Seçimini CHP Adayı Yaşar Karaca Kazandı, Milletvekilimiz İhsan Şeref Dura’nın Gazetemize Beyanattı”, 20.09.1965, s.1.

³³⁷ Yenises Gazetesi, “Yeni Belediye Reisi Dün Göreve Başladı”, 21.09.1965, s.1.

³³⁸ Yenises Gazetesi, “Himmetoğlu Başkanlığında AP’li Belediye Azaları Bu Sabah Belediye Başkanını Ziyaret Etti”, 22.09.1965, s.1.

eğilimlerinin güçlendiği ve siyasal aktörlerin daha serbest bir rekabet zemini bulduğu söylenebilir.

3.6. 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinde Kastamonu

1961 genel seçimleri ve 1963 mahalli idareler genel seçimi süreçlerinde Türkiye’de ve özellikle Kastamonu özelinde siyasi dengelerin değişimi açıkça görülmüştür. 1963 seçimlerinin ardından kısa bir süre sonra, CHP-CKMP-YTP koalisyon hükümeti fikir ayrılıkları nedeniyle sonlanmış ve 25 Aralık 1963 tarihinde İnönü bağımsızların ve YTP’nin dışarıdan desteği ile üçüncü koalisyon hükümetini kurmuştur. 1961 seçimlerini takip eden iki yıllık dönemde ise, 1960 darbesinin önde gelen isimlerinden Albay Talat Aydemir, darbe sonrasında ortaya çıkan siyasal düzene tepki olarak 1962 ve 1963 yıllarında iki kez darbe girişiminde bulunmuştur. Her iki girişim de başarısızlıkla sonuçlanmış, bu olayların ardından 27 Mayıs çizgisini benimseyen subayların ordudan tasfiye edilmesine yönelik girişimlere öncelik verilmiştir.³³⁹ Her ne kadar 1961 seçimleriyle birlikte sivil yönetime geçildiği ifade edilse de, kurulan koalisyon hükümetleri üzerinde askerî vesayetın sürmesi ve ardı ardına gelen darbe girişimleri, tam anlamıyla sivil hükümetlerin iş başında olduğu düşüncesiyle çelişmektedir. Bu nedenle, 1965 genel seçimleri, kamuoyunda gerçek anlamda sivil bir iktidarın oluşacağı beklentisinin en yüksek olduğu seçimlerden biri haline gelmiştir.

1963 mahalli seçimlerinden 1965 genel seçimlerine uzanan süreçte Kastamonu’daki siyasi dengelerde yine önemli değişimler meydana gelmiştir. 1964 yılı başlarından itibaren AP etkinliğini artırmaya çalışırken, YTP’nin etkisini kaybetmeye başladığı görülmüştür. YTP’den istifa eden senatör ve milletvekillerinin verdiği yetki çerçevesinde mevcut AP Kastamonu İl İdare Heyeti’nin görevine son verilmiş ve yeni bir idare heyeti oluşturulmuştur. Bu yeni heyetin büyük çoğunluğu YTP’den AP’ye katılan isimlerden meydana gelmiştir.³⁴⁰ YTP’nin Kastamonu senatör ve milletvekillerinden A. Nusret Tuna, Mehmet Çamlıca, Sabri Keskin ve O. Zeki Oktay, AP’ye katılan isimler arasında yer almış ve Kastamonu’da AP propagandası faaliyetlerinde bulunmuşlardır.³⁴¹ İlçe teşkilatlarını kurmaya önem veren AP, bu kapsamda Araç ilçesinde ilçe teşkilatını oluşturmuş, aynı zamanda merkez ilçe idare heyetini de teşkil

³³⁹ Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Sina Akşin (yay. yön.), C. 4, Cem Yayınevi, 1989, s. 210-214.

³⁴⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Adalet Partisi Yeni İdari Heyeti YTP’lilerin Ekseriyeti İle Kuruldu”, 19.02.1964, s.1.

³⁴¹ Yenises Gazetesi, “Nusret Tuna, Mehmet Çamlıca, Sabri Keskin ve Osman Oktay Şehrimize Geldiler”, 11.02.1964, s.1.

etmiştir.³⁴² AP 1964 yılından itibaren ilçe kongreleri düzenlemeye başlamıştır.³⁴³ 1963 yılında mahalli seçimler öncesinde CKMP'den istifa ederek Bağımsız Kastamonu Milletvekili olan İ. Hakkı Yılanlıoğlu ise Mayıs ayında AP'ye katılmıştır.³⁴⁴ AP Eylül ayında İl Kongresini düzenlemiş ve Yılanlıoğlu'nun kongredeki konuşmaları dikkat çekmiştir. Yılanlıoğlu parti içerisindeki hizipçilik ve huzursuzluktan bahsetmiştir. Yılanlıoğlu'na cevap, daha önce Kastamonu'dan YTP milletvekili iken sonradan AP'ye katılan Sabri Keskin'den gelmiştir. Keskin, Yılanlıoğlu'nun "ihtilâl"den sonra Milli Birlikçilerle yakın ilişki içinde bulunduğunu ileri sürmüş ve bunu bir suç unsuru olarak değerlendirmiştir. Bunun üzerine yeniden söz alan Yılanlıoğlu, MBK üyelerinden Alparslan Türkeş'in çocukluk arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Bu sırada salondaki delegeler, "Aramızda Milli Birlikçi Görmek İstemiyoruz!" diyerek tepkilerini dile getirmişlerdir. Konuşmasına devam eden Yılanlıoğlu ise kimseye düşmanlık beslemediğini, ister CHP'li ister Milli Birlikçi olsun Türk milletinin selametine ve demokrasisine hizmet eden herkesi kabul edeceğini belirtmiştir.³⁴⁵ Bu dönemde AP açısından önemli bir gelişme olarak, Kasım ayında gerçekleştirilen Genel Kongrede yapılan seçimler sonucunda Süleyman Demirel AP Genel Başkanlığına seçilmiştir.³⁴⁶

CHP de Kastamonu'da etkinliğini artırmak amacıyla faaliyetlerine hız vermiştir. Bu doğrultuda, 1964 yılının Ekim ayında CHP İl Kongresi düzenlenmiş ve kongreye bazı bakanlar da katılmıştır. Kongre, YTP'den CHP'ye katılan Kastamonu Milletvekili İhsan Şeref Dura'nın başkanlığında başlamıştır. Kongrede Sanayi Bakanı Muammer Erten ile Köy İşleri Bakanı Dr. Lebit Yurdoğ hazır bulunmuştur. Söz alan Köy İşleri Bakanı Yurdoğ, konuşmasında nispi temsil sistemini övmüş; ülkedeki "sen-ben" kavgasının sona erdirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca CHP'nin kitlelere yönelen bir parti olduğunu belirten Yurdoğ, işçilere ve esnafa tanınan haklarla bunun ispat edildiğini dile getirmiştir.³⁴⁷

Faaliyetlerine hız veren bir diğer parti ise MP'dir. MP 1964 yılı Ağustos ayında, bir hafta gibi kısa bir sürede Kastamonu'nun tüm ilçelerinde teşkilatlanmasını tamamlamıştır.³⁴⁸ Türkiye genelinde olduğu gibi Kastamonu'da da CKMP siyasal varlığını yitirmiştir. CKMP'nin Kastamonu'daki son üyesi olan İl Başkanı Mehmet Yakamer partiden istifa ederek MP'ye

³⁴² Yeni Kastamonu Gazetesi, "AP Merkez İlçe İdare Heyeti Kuruldu", 27.02.1964, s.1.

³⁴³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "AP İlçe Kongreleri Başlıyor", 09.04.1964, s.2.; Yeni Kastamonu Gazetesi, "İ. Hakkı Yılanlıoğlu AP'ye Girdi, AP Devrekani İlçe Kongresi Yapıldı", 23.05.1964, s.1.

³⁴⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "İ. Hakkı Yılanlıoğlu AP'ye Girdi, AP Devrekani İlçe Kongresi Yapıldı", 23.05.1964, s.1.

³⁴⁵ Yenises Gazetesi, "AP İl Kongresinde Eski YTP'ciler Ağır Bastı", 28.09.1964, s.1.

³⁴⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Demirel AP Genel Başkanı", 30.11.1964, s.1.

³⁴⁷ Yenises Gazetesi, "CHP İl Kongresi Dün Yapıldı", 05.10.1964, s.1.

³⁴⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP İlimizde Teşkilatını Tamamladı", 31.08.1964, s.1.

katılmıştır.³⁴⁹ Teşkilatlanma sürecinin ardından MP, ilçe kongrelerine ağırlık vermiştir. Bu kapsamda Ekim ayı içerisinde Küre,³⁵⁰ Azdavay, Bozkurt,³⁵¹ Daday,³⁵² Merkez ilçe kongreleri gerçekleştirilmiştir. Merkez İlçe Kongresi'nde Ahmet İğdirli, Merkez İlçe Başkanlığına seçilmiştir. Ayrıca bu süreçte MP'ye hem CHP hem de AP'den katılımlar olmuştur.³⁵³ Aynı dönemde MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı da Kastamonu'ya gelerek çeşitli temaslarda bulunmuştur. Bölükbaşı Araç'ta halkla sohbet ederek soruları yanıtlamış; Tosya İlçe Kongresi'ne katılmış; Taşköprü, Küre³⁵⁴ ve İnebolu ilçelerini ziyaret etmiş; ayrıca Daday, Azdavay ve Cide'de sohbet toplantıları gerçekleştirmiştir. Bölükbaşı, 22 Ekim'de yapılan MP İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin her şeyden önce birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyduğunu vurgulamış, sözlerinin amacının gönülleri ayırmak değil birleştirmek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca dış politikanın iflas ettiğini öne sürmüş ve İnönü'nün "saltanatının" temelinde AP'nin bulunduğunu iddia etmiştir.³⁵⁵ Kıbrıs meselesinde İnönü'yü sert bir şekilde eleştiren Bölükbaşı şu ifadeleri kullanmıştır:

İnönü 80 yaşındasın. Devlet adamıyım diyorsun. Kıbrıs'ta kurulan bu sözde müstakil devletin Türkiye'nin başına açacağı belaları hesap ederek tedbirlerini aldın mı? Nasıl bir zihniyetle yetişmişler paşa bilir gerisi adam mı diyorlar. On aydan beri ne gördük paşanın bir şey bildiği yok.³⁵⁶

Kıbrıs meselesi dünyanın olduğu gibi 1964 yılında Kastamonu halkının da dikkatle takip ettiği bir konudur. Yılın ilk aylarından itibaren, Kıbrıslı Türklere yapılan zulümlere karşı Kastamonu halkı kayıtsız kalmamıştır. Merkezde bir yardım komitesi kurulması için Vali Yardımcısı, Belediye Başkanı, Milli Eğitim ve Emniyet Müdürü, Kızılay ve Yardımseverler Derneği Başkanlarının yer aldığı bir toplantı düzenlenmiştir.³⁵⁷ Resmî dairelerde çalışan memurlar yardım komitesine yardımda bulunurken Türk Devrim Ocakları ve Halkevinin yardımlarıyla yapılan bir organizasyonla Kıbrıs Gecesi tertiplenmiştir.³⁵⁸ Kıbrıs için toplanan yardım Kısa bir sürede 20 bin lirayı aşmıştır.³⁵⁹ Ancak Kastamonu senatörlerinden A. Nusret Tuna gerektiğinde Kıbrıs'a çıkarma yapabilme yetkisi verilmesi için TBMM'de yapılan gizli

³⁴⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "CKMP İlimizde Tarihe Karıştı", 07.09.1964, s.1.

³⁵⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP Küre İlçe Kongresi Dün Yapıldı", 06.10.1964, s.1.

³⁵¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP Azdavay Kongresi Dün Yapıldı, MP Bozkurt Kongresi Bugün Yapılıyor", 08.10.1964, s.2.

³⁵² Yenises Gazetesi, "Daday MP İlçe Kongresi Yapıldı", 12.10.1964, s.1.

³⁵³ Yenises Gazetesi, "MP Merkez İlçe Kongresi Dün Yapıldı", 15.10.1964, s.1.

³⁵⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı Dün Akşam Şehrimize Geldi", 19.10.1964, s.1.

³⁵⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP İl Kongresi Dün Yapıldı", 23.10.1964, s.1.

³⁵⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP İl Kongresinde Osman Bölükbaşı'nın Konuşması", 24.10.1964, s.1.

³⁵⁷ Yenises Gazetesi, "Bugün Vilayette Kıbrıs'a Yardım Komitesi Kurulacak", 03.01.1964, s.1.

³⁵⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Memurlar Kıbrıslı İrkdaşlarımıza Yardımda Bulunuyor", 07.01.1964, s.1. Yenises Gazetesi, "Kıbrıs Gecesi Tertiplendi", 08.01.1964, s.1.

³⁵⁹ Yenises Gazetesi, "İlimizden Kıbrıs İçin Toplanan Para 20 Bini Aştı", 20.01.1964, s.1.

oylamada A. Nusret Tuna çekimser oy kullanmıştır.³⁶⁰ Kastamonu halkının Kıbrıs konusundaki hassasiyetini göstermesi bakımından Kore gazisi Onbaşı Celal Oran'ın gösterdiği tepki dikkat çekicidir. Devlet Su İşleri'nde görev yapan Kore gazisi Onbaşı Celal Oran Kore Savaşı'nda göstermiş olduğu başarılarından ötürü kendisine verilen Birleşmiş Milletler (BM) Madalyasını, Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ve Rum tacizine tepki olarak BM'ye yazdığı bir mektupla birlikte iade etmiştir. Oran, mektubunda özetle Kore'de BM'nin idealleri uğruna kan döktüğünü, bu uğurda kendisine verilen madalyayı şerefle taşıdığını ve evlatlarına miras bırakmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Ancak Kıbrıs'ta, geçmişte BM için fedakârlık yapanların savunulması konusunda sergilenen tutuma tanıklık ettiğini belirterek, BM'nin idealler yerine menfaatleri öne çıkardığını dile getirmiştir. Bu nedenle madalyayı artık bir utanç vesilesi olarak gördüğünü ifade etmiş ve BM Genel Sekreteri'ne iade etmiştir.³⁶¹ Ayrıca Kastamonu'dan biri merkez ilçeden Celal Kürkcü, diğeri ise Taşköprü'den Abdullah Yüksel olmak üzere iki Kore gazisi daha aynı gerekçelerle BM madalyalarını iade etmiştir.³⁶²

Partiler seçim hazırlıkları ve siyasi meselelerle ilgilenirken Kastamonu halkı milletvekilleri ve senatörlere beklentilerini duyurmak amacıyla yerel basında bir açık mektup yayınlamıştır. Mektupta, Kastamonu'yu ekonomik açıdan canlandıracağına inanılan Azdavay kömür madenlerine dikkat çekilmiştir. Bölgedeki zengin kömür yataklarının işletilmesi için siyasi çevrelerin desteği talep edilmiştir. Söz konusu maden arazisinin devlet mülkiyetinde bulunması nedeniyle burada herhangi bir şahsi çalışma yapılamamasından yakınılmış, devletin de bu konuya yeterince ilgi göstermediğine dikkat çekilmiştir. İlk beş yıllık kalkınma planında yer almayan bu konunun ikinci kalkınma planında gündeme alınması istenmiştir.³⁶³

1965 yılına gelindiğinde Türkiye yeni yıla yeni bir koalisyon hükümetiyle başlamıştır. Üçüncü İnönü koalisyonu Şubat ayındaki bütçe görüşmelerinde düşürülmüştür. Ardından AP-YTP-CKMP-MP'den oluşan yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Başbakanlığa Bağımsız Kayseri Senatörü Suat Hayri Ürgüplü, Başbakan Yardımcılığına ise AP Genel Başkanı Süleyman Demirel getirilmiştir. Bu gelişme, ordu yüksek komuta kademesinde AP'ye yönelik düşüncelerin değişmeye başladığını göstermesi bakımından önemlidir.³⁶⁴

Türkiye genelinde olduğu gibi Kastamonu'da da siyasi hareketlilik ve propaganda faaliyetleri yoğunlaşmıştır. AP Kastamonu Milletvekili İ. Hakkı Yılanlıoğlu partisinden istifa

³⁶⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Kastamonu Senatörü A. Nusret Tuna Çekimser Oy Kullanmıştır", 18.03.1964, s.1.

³⁶¹ Yenises Gazetesi, "Kastamonu'lu Bir Kore Gazisi de Birleşmiş Milletler Madalyasını İade Etti", 01.05.1964, s.1.

³⁶² Yeni Kastamonu Gazetesi, "İki Kore Gazisi Daha Madalyalarını İade Etti", 14.05.1964, s.1.

³⁶³ Yenises Gazetesi, "Kastamonu'nun İmkanları Neden Kullanılmaz?", 05.11.1964, s.1.

³⁶⁴ Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih 1960-1980", s. 215.

ederek arkadaşı Alparslan Türkeş'in de katıldığı CKMP'ye yeniden katılmıştır.³⁶⁵ 1964 yılında Kastamonu'da siyasi varlığını kaybeden CKMP, 1965 seçimleri yaklaşırken Hasip Yılanlıoğlu başkanlığındaki İl Müteşebbis Heyeti aracılığıyla yeniden teşkilatlanmıştır.³⁶⁶ İ. Hakkı Yılanlıoğlu kısa bir süre sonra Kastamonu'ya gelerek Tosya, Devrekani, Çatalzeytin ve Bozkurt ilçelerinde temaslarda bulunmuştur.³⁶⁷ Akabinde CKMP Genel Müfettişi Alparslan Türkeş de Kastamonu'ya gelmiş ve yaptığı konuşmada, partisinin konumuna ve ülkenin gündemindeki meselelere dair şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

CKMP bugün Türkiye'nin yegane doktrin partisi haline gelmiştir. Reformların bir an önce yapılıp uygulanması lazımdır. Petrol konusunda Türkiye'nin azami menfaatini sağlayacak formülün bulunması geciktiği kanaatindeyim. Sosyal akımlar meselesine gelince demokrasiyi benimseyen her memlekette sağ kanatta vardır sol kanatta.³⁶⁸

MP'nin çalışmaları ise Küre ve İnebolu'da etkisiz kalmış ve her iki ilçedeki MP teşkilatı topluca AP'ye katılmıştır.³⁶⁹ Küre MP teşkilatının topluca istifa ederek AP'ye geçmesinin ardından Küre'de yeniden bir MP Müteşebbis Heyeti kurulmuştur.³⁷⁰

CHP Kastamonu Milletvekili Ali Özdikmenli Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e, Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'ye ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye bir telgraf çekmiştir. Özdikmenli, telgrafında birçok kimsenin namuslu insanlara dil uzatmaktan çekinmediğini, yurtseverlerin hain olarak itham edildiğini belirterek bu ortamın tehlikesine dikkat çekmiştir. Milletvekili sıfatıyla yetkilileri uyarmak istediğini ifade eden Özdikmenli, "27 Mayıs 1960 öncesinden daha tehlikeli bir devrin arifesindeyiz".³⁷¹ sözleriyle durumu vurgulamıştır.

Etkinliği artırmaya çalışan partilerden biri olan YTP Kastamonu İl teşkilatı YTP Müfettişlerinden Yusuf İleri tarafından kurulmuştur.³⁷² Aynı dönemde Kastamonu'da MP'den istifalar devam ederken, CHP milletvekili adaylarını hızla belirlemeye başlamıştır. MP'den ise adaylığını koyacak isim olan Adil Aydın Kastamonu'ya gelmiştir.³⁷³ MP'den adaylığını koyacak isimlerden biri olan Adil Aydın Kastamonu'ya gelmiş, kısa süre önce münfesihi duruma düşen MP İl İdare Kurulu ise MP Meclis Grubu Başkan Vekili Adil Bilgin tarafından

³⁶⁵ Yenises Gazetesi, "Ticaret ve Sanayi Odasınca Senatör ve Milletvekillerimize Gönderilen Mektup, Yılanlıoğlu CKMP'ye Giriyor", 05.05.1965, s.1.

³⁶⁶ Yenises Gazetesi, "CKMP Şehrimizde Kuruldu", 25.05.1965, s.1.

³⁶⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Kastamonulu İşçilere Müjdeli Bir Haber, CKMP'li İsmail Hakkı Yılanlıoğlu İlçeleri Dolaşıyor", 22.06.1965, s.1.

³⁶⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Dün Şehrimize Gelen Türkeş Dedi ki", 03.07.1965, s.1.

³⁶⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "AP'ye İltihaklar", 15.06.1965, s.1.

³⁷⁰ Yenises Gazetesi, "Küre'de Münfesihi Duruma Düşen MP Yeniden Kuruldu", 16.06.1965, s.1.

³⁷¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Milletvekili Ali Özdikmenli Dün Cumhurbaşkanı Başbakanına ve İnönü'ye Birer Telgraf Çekti", 08.07.1965, s.1.

³⁷² Yenises Gazetesi, "YTP İlimizde Teşkilat Kuruyor", 08.07.1965, s.1.

³⁷³ Yenises Gazetesi, "MP'den İstifalar Devam Ediyor, CHP Adayları Hızlıca Belirlemeye Başladı, Adil Aydın Şehrimizde", 10.07.1965, s.1.

yeniden oluşturulmuştur.³⁷⁴ Çok geçmeden Ankara'dan Kastamonu'ya "yıldırım tel" ile gece saat 2.30'da gönderilen telgrafta MP'nin Kastamonu'daki birinci sıra adayı olarak Adil Aydın'ın belirlendiği bildirilmiştir.³⁷⁵ Ancak genel merkeze gönderilen rapor ile Adil Aydın'ın birinci sıra adaylığı halinde MP İl teşkilatı topluca istifa edeceğini bildirmiştir. Bu gelişmelerin ardından Tefik Yamakoğlu MP Kastamonu İl Başkanlığı görevinden çekilmiştir.³⁷⁶ Ayrıca AP Kastamonu Belediye Başkanı Tahsin Kurdoğlu görevinden istifa ederek AP'den milletvekili adaylığını koymuştur.³⁷⁷

Kastamonu'da yapılan ön seçimde toplam 49 aday yarışmış, partilerini temsilen birinci sıraları kazanan isimler AP'den Sabri Keskin, CHP'den Adil Toközlü, CKMP'den İ. Hakkı Yılanlıoğlu, MP'den Adil Aydın olmuştur.³⁷⁸ Kastamonu'da yapılan ön seçim sonuçları AP üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Bunun temel nedeni, parti tarafından desteklenen bazı adayların listeye girememiş olmasıdır. Bu durum parti içinde huzursuzluklara yol açmış ve birtakım istifalara sebebiyet vermiştir. Söz konusu istifalardan biri Abdullah Yahyaoğlu'na aittir. Yahyaoğlu, istifasının ardından milletvekili adaylığını bağımsız olarak açıklamıştır.³⁷⁹ Yahyaoğlu'nun bağımsız adaylığını duyurmasının ardından Kastamonu'da bağımsız aday sayısında artış gözlenmiş, Faruk Algur ve Servet Meriçkar da bağımsız adaylıklarını ilan etmişlerdir.³⁸⁰

Seçimlere bir aydan az bir süre kala Partiler Kastamonu'da miting faaliyetlerine başlamışlardır. MP, AP ve YTP'nin Tosya'da düzenlediği mitinglerde MP Tosya halkı tarafından ilgi ile karşılanmış, AP ve YTP'nin mitinglerine MP'ye olduğu kadar ilgi gösterilmemiştir. Basının değerlendirmesine göre Tosya halkı bu tutumuyla ilçenin adeta MP'nin bir "kalesi" olduğunu göstermek istemiştir. İsmet İnönü ise Kastamonululara telgraf çekerek "Vatandaşlarım emin olabilirler ki büyük seçimde bize teveccüh gösterilerse, yurda ve Kastamonu'ya hizmet yolunda bu teveccühe layık olduğumuzu görecektir." ifadeleriyle seçimde Kastamonuluların desteğini istemiştir.³⁸¹ Mitinglerine devam eden AP-CHP-MP-CKMP Devrekani, Taşköprü, Azdavay, Hanönü ilçelerinde konuşmalar yapmışlardır. Seçime

³⁷⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "MP İl İdare Kurulu Yeniden Teşekkül Etti", 12.07.1965, s.1.

³⁷⁵ Yenises Gazetesi, "İlimiz MP Listesinin (1) Numarası Genel Merkezce Adil Aydın'a Verildi", 03.08.1965, s.1.

³⁷⁶ Yenises Gazetesi, "İlimiz MP Teşkilatı Adil Aydın'ı İstemiyor, Tefik Yamakoğlu'nun MP İl Başkanlığından Çekildiği Haberimiz Doğrudur", 12.08.1965, s.1.

³⁷⁷ Yeni Kastamonu Gazetesi, "AP İl Başkanı A. Himmetoğlu Kurdoğlu'nun İstifası İle İlgili Olarak", 21.07.1965, s.1.

³⁷⁸ Yenises Gazetesi, "Adaylar Belli Oldu", 30.08.1965, s.1.

³⁷⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Abdullah Yahyaoğlu AP'den İstifa Etti ve Adaylığını Bağımsız Olarak Koydu", 01.09.1965, s.1.

³⁸⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Bağımsız Aday Sayısı Üçe Yükseldi", 02.09.1965, s.1.

³⁸¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Tosyalılar MP'nin Yıkılmaz Kalesi Olduğunu İspata Hazır, İnönü'nün Kastamonululara Telgrafı", 22.09.1965, s.1.

sayılı gün kala propagandalar artmıştır. CKMP'yi temsilen Devrekani'de konuşma yapan İ. Hakkı Yılanlıoğlu “Demokrasinin şart koştuğu hürriyet zaruretlerin yok edilmesiyle kazanılır. Partimizin programı sefaletin önlenmesi vatandaşları imkan eşitliğine kavuşturmakla mümkün sayılır. Kalınmayı gaye edinen bir millet olmalıyız.” sözleriyle partisinin siyasal vizyonunu ortaya koymuştur. Bu hedefin ise ancak dirayetli, kararlı ve israfa son verebilen devlet adamlarıyla gerçekleştirilebileceğini vurgulamıştır.³⁸²

Seçim arifesinde ortaya atılan, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in mason olduğuna dair iddia kamuoyunda tartışmalara neden olmuştur. Bu konu Kastamonu basınında yer bulmuş; 1961 seçimlerinde Kastamonu'da son sırada yer alan AP açısından, söz konusu iddianın seçmen davranışlarını olumsuz etkilemesinden duyulan endişe dikkat çekmiştir. Nitekim AP Çankırı adayı Nurettin Ok'un, Tosya'da yaptığı konuşmada bu durumu “ispatlı belgelerle” yalanladığı aktarılmıştır. Aynı gün Tosya'da konuşma yapan AP Kastamonu Milletvekili Sabri Keskin ise CHP'yi hedef alarak partiyi “samimiyetsizlikle” suçlamıştır. Keskin, bu suçlamasını 1961 seçimlerinde CHP'nin iktidara gelmesi halinde köylüden vergi alınmayacağı yönündeki vaadine dayandırmış; buna karşın CHP'nin üç buçuk yıllık iktidarı boyunca vergilere sürekli zam yaptığını belirterek söz konusu vaadin yerine getirilmediğini dile getirmiştir.³⁸³ Öte yandan, CHP Kastamonu milletvekili adayı İhsan Şeref Dura İnebolu'da gerçekleştirdiği konuşmada AP'lilerin eleştirilerine cevap niteliğinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Dura, “Tanrı bile insanları eşit yaratmamıştır.” ifadesiyle mutlak eşitliğin mümkün olmadığını savunmuş; sosyal adalet ve “ortanın solu” kavramlarına değinerek insanların her konuda eşit olmalarının imkânsız olduğuna dikkat çekmiştir.³⁸⁴

MP Kastamonu Cumhuriyet Meydanında düzenlediği olduğu açık hava mitinginde konuşan Adil Aydın “Çalışmayan milletvekillerine gereken ders verilecektir.” ifadesini kullanmış, ayrıca MP'nin menfaat ve ikbal peşinde koşanların değil “hakiki memleketçilerin partisi” olduğunu vurgulamıştır. CKMP Kastamonu milletvekili ve adayı İ. Hakkı Yılanlıoğlu kapalı salon toplantısında konuşmuş ve devletin yükünü artık milletin taşımakta zorlandığını, bütçenin her yıl zararlar kapandığını ve devlette tasarruf anlayışının bulunmadığını belirtmiştir. Bu sorunları meclis kürsüsünde de dile getirdiğini hatırlatan Yılanlıoğlu, “Politikacılar nefsin değil, milletin adamı olmalılar.” sözleriyle siyaset anlayışına yönelik eleştirilerini dile getirmiştir.³⁸⁵

³⁸² Yenises Gazetesi, “Siyasi Parti Hatırlar Dün Muhtelif Yerlerde Konuştular”, 04.10.1965, s.1.

³⁸³ Yenises Gazetesi, “Seçime 5 Gün Kala Partilerin Faaliyetleri Hızlandı”, 05.10.1965, s.1.

³⁸⁴ Yenises Gazetesi, “CHP'li İhsan Şeref Dura: Tanrı Bile İnsanları Eşit Yaratmamıştır, Dedi”, 06.10.1965, s.1.

³⁸⁵ Yenises Gazetesi, “Dün MP Mitinginde Konuşan Adil Aydın”, 07.10.1965, s.1.

Yerel basında aktarılan faaliyetleri incelendiğinde, siyasi partilerin seçmen kitlesini etkilemek amacıyla farklı temalar üzerinden kendilerini konumlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda Millet Partisi (MP) yerel güç ve samimiyet vurgusuyla öne çıkarken, Adalet Partisi (AP) güven ve icraat eleştirisi söylemini benimsemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) sosyal adalet kavramı etrafında bir söylem geliştirirken, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ise ekonomik düzen ve ahlaki siyaset üzerinden seçmene ulaşmayı hedeflemiştir. Siyasi partilerin seçim propaganda faaliyetleri 9 Ekim’de sona ermiştir.³⁸⁶ Seçmenin bilgilendirilmesi amacıyla, milletvekili seçimlerinde kullanılacak olan ve beş siyasi partiyi temsilen beş bölümden oluşan oy pusulası yerel basında yayımlanmıştır.³⁸⁷

Milletvekili Genel Seçimleri 10 Ekim 1965 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Toplam 13.679.753 seçmenden 9.748.678’i (%71,3) sandığa gitmiş, geçerli sayılan 9.307.563 oyun dağılımı ise şu şekilde olmuştur: AP 4.921.235 (%52,9), CHP 2.675.785 (%28,7), MP 582.704 (%6,3), YTP 346.514 (%3,7), Bağımsızlar 296.528 (%3,2), TİP 276.101 (%3), CKMP 208.696 (%2,2) oy almıştır. 1961 seçimleriyle karşılaştırıldığında, katılım oranında %10,4’lük bir düşüş yaşandığı görülmektedir.³⁸⁸ Kastamonu’da ise 222.489 kayıtlı seçmenden 157.658’i sandığa gitmiş, geçerli 147.572 oyun dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:³⁸⁹ AP 90.738 (%61,49), CHP 29.315 (%19,86), MP 14.385 (%9,75), CKMP 7.466 (%5,06), YTP 4.888 (%3,31), Bağımsızlar 780 (%0,53) oy.³⁹⁰

Bu sonuçlara göre Kastamonu’da çıkarılacak 7 milletvekilliğinin 4’nü AP, 1’ni CHP kazanmıştır. Kalan 2 milletvekilliği ise milli bakiye sistemine³⁹¹ göre CHP ve MP’ye dağıtılmıştır.³⁹² Ancak Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) yaptığı incelemede Kastamonu’da gerçekleştirilen tasnifte hata olduğu tespit edilmiş ve milli bakiye kontenjanından milletvekili çıkaran partilerden biri CHP değil CKMP olarak düzeltilmiştir.³⁹³ Sonuç itibarıyla

³⁸⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Siyasi Partilerin Propagandaları Yarın Akşam Sona Eriyor, Sandık Kurulu Başkanları Görevleri Başına Hareket Etti”, 08.10.1965, s.1.

³⁸⁷ Yenises Gazetesi, “10 Ekim Seçimlerinde Kullanılacak Birleşik Oy Pusulası Örneği”, 29.09.1965, s.1.

³⁸⁸ <https://web.archive.org/web/20150402112214/http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/1950-1977-MVSecimleri/Turkiye.pdf>, Erişim Tarihi: 17.07.2025.

³⁸⁹ Yenises Gazetesi, “İlimizde Kesin Netice”, 12.10.1965, s.1.

³⁹⁰ <https://www.ysk.gov.tr/tr/19-ekim-1965-xiii-donem-milletvekili-genel-secimi/80059>, Erişim Tarihi: 12.06.2025.; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965, Erişim Tarihi: 18.07.2025.

³⁹¹ Milli bakiye sisteminde seçim bölgelerindeki milletvekili sayıları nispi temsil sistemine göre bulunur. Partilerin seçim çevrelerinde aldığı bütün artık oylar toplanır. Açıkta kalan milletvekili sayısına bölünerek milli seçim kotası bulunur. Her partinin elindeki toplam artık oy milli seçim kotasına bölünerek, bununla orantılı bir şekilde milletvekilleri dağıtılır. Bkz. Ebru Gençalp, “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: TİP ve 1965 Seçimleri”, *Political Communication in Theory and Practise: Non-Western Approaches (12-13 October 2018)*, Proceeding Book, Aydın, 2018, s. 221.

³⁹² Yenises Gazetesi, “İlimizde Kesin Netice”, 12.10.1965, s.1.

³⁹³ Yenises Gazetesi, “Yılanhoğlu İlimiz Milletvekili Oldu”, 21.10.1965, s.1.

Kastamonu'dan TBMM'ye giren milletvekilleri şu şekilde olmuştur: AP'den H. Sabri Keskin, O. Zeki Oktay, Muzaffer Akdoğanlı, Ahmet Şevket Bohça, CHP'den Adil Toközlü, CKMP'den İ. Hakkı Yılanlıoğlu ve MP'den Adil Aydın.³⁹⁴ 1965 seçimleriyle AP tek başına iktidara gelmiş³⁹⁵ ve Süleyman Demirel başkanlığında hükümeti kurmuştur.³⁹⁶ AP Kastamonu Milletvekilleri A. Nusret Tuna AP Senato Grup Başkan Vekilliğine, Sabri Keskin ise AP Millet Meclisi Grup Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiştir.³⁹⁷

Kastamonu'daki sonuçlar değerlendirildiğinde AP %61,49 oy oranıyla ülke ortalamasının yaklaşık 8,5 puan üzerinde bir başarı sağlarken, CHP %19,86 oy oranıyla ülke ortalamasının yaklaşık 9 puan altında kalmıştır. 1961–1965 dönemi Kastamonu seçim sonuçları incelendiğinde seçmen tercihlerinde belirgin bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. 1961 milletvekili seçimlerinde YTP (%34,6) ve CHP (%30,6) Kastamonu siyasetinde öne çıkarken, AP yalnızca %9,3'lük oy oranıyla geride kalmıştır. Ancak 1963 yerel seçimlerinde AP (%24,6) ciddi bir yükseliş kaydederken, CHP (%15,6) oy kaybına uğramış ve bağımsız adayların toplamda çoğunluğu elde etmesi dikkat çekmiştir. 1965 belediye seçimlerinde ise CHP (%50,3) ile AP (%49,7) arasında başa baş bir yarış yaşanmış, bu da seçmen eğilimlerinin hızla kutuplaştığını göstermiştir. Aynı yıl yapılan genel seçimlerde ise AP %61,5 gibi yüksek bir oy oranına ulaşarak Kastamonu'da açık ara birinci parti olmuş; CHP %19,9'a gerileyerek etkisini kaybetmiş, MP (%9,8) ve CKMP (%5,1) ise görece sınırlı fakat dikkate değer bir varlık göstermiştir. Seçmen davranışı açısından değerlendirildiğinde orduyla ilişkilendirilen YTP³⁹⁸ Kastamonu'da son sırada yer alarak Türkiye genelinde olduğu gibi tercihini sivil politikacılardan yana kullanmıştır. Böylece 1961'de parçalı bir görünüm sergileyen Kastamonu siyaseti, 1965'e gelindiğinde iki ana parti arasında kutuplaşmış ve nihayetinde AP'nin belirleyici üstünlüğüyle şekillenmiştir.

3.7. Kastamonu'da Millî Bayram ve Tarihî Gün Kutlamaları

27 Mayıs 1960 askerî darbesinden 1965 seçimlerine kadar geçen süreçte, askerî vesayetin gölgesinde kurulan hükümetler döneminde Kastamonu'da millî bayramlar ve tarihi günlerin özenle ve büyük bir coşkuyla kutlandığı görülmektedir. Dönemin yerel basınında yer alan haber ve yorumlarda da aynı coşku ve heyecanın yansıtıldığı dikkat çekmektedir. Darbe

³⁹⁴ Cüneyt Akalın vd., "Kastamonu", *a.g.e.*, s.4598.

³⁹⁵ Tevfik Çavdar, "Adalet Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Murat Belge (haz.), C. 8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 2091.

³⁹⁶ Yenises Gazetesi, "Demirel Hükümeti Kurdu", 27.10.1965, s.1.

³⁹⁷ Yenises Gazetesi, "Nusret Tuna AP Grup Senato Başkan Vekilliğine, Sabri Keskin AP Millet Meclisi Grup Yönetim Kurulu Üyeliğine Seçildiler", 03.11.1965, s.1.

³⁹⁸ Hale, *a.g.e.*, s. 217.

sonrasında kutlanan ilk millî bayram 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'dır. Darbe öncesindeki siyasi atmosfer nedeniyle ertelenen kutlamalar 26 Haziran tarihinde Gazi Stadyumu'nda gerçekleştirilmiştir.³⁹⁹ 1962 yılındaki törenler sabah saat 08.30'da kaleden yapılan top atışlarıyla başlamış, ardından Gazi Stadyumu'nda devam etmiştir.⁴⁰⁰ 1963 yılında ise kutlamalar, saat 08.30'da Cumhuriyet Meydanı'nda Atatürk Anıtı'na çelenk sunulmasıyla başlamıştır. Daha sonra okullar ve spor kulüpleri Gazi Stadyumu'nda toplanmış, burada çeşitli spor müsabakaları düzenlenmiştir. Törenin ilerleyen kısmında Vali, Garnizon Komutanı, Millî Eğitim Müdürü ve Beden Terbiyesi Bölge Müdürü tarafından günün anlam ve önemine dair konuşmalar gerçekleştirilmiştir.⁴⁰¹ 1964 yılındaki kutlamalarda da şehir zafer takları ve bayraklarla süslenmiş, merasim sabah saat 9.30'da stadyumda sabah saat 9.30'da başlamış ve öğrenciler tarafından gösteriler düzenlenmiştir. Ayrıca gösterilere gece Kastamonu Garnizon Komutanlığı Fener Alayı da katılmıştır.⁴⁰² 1965 yılında ise kutlamalar sabah 8.30'da Cumhuriyet Meydanı'nda başlamış, öğleden sonra Gazi Stadyumu'nda öğrencilerin gösterileriyle devam etmiştir.⁴⁰³

Darbeden sonra kutlanan ikinci millî bayram 30 Ağustos Zafer Bayramı'dır. 1960 yılında kutlanan Zafer Bayramı'nın Kastamonu'da da neşe içerisinde kutlandığı basına yansımıştır. Şehirde hususi ve resmî bütün işletmeler bayraklarla donatılmış, kutlamalar meydana yer alan büyük Atatürk heykelinin önünde başlamış ve kutlamalarda protokol eksiksiz olarak hazır bulunmuştur.⁴⁰⁴ 1961 yılında da 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın Kastamonu'da sevinç ve huzur içerisinde kutlandığı aktarılmıştır.⁴⁰⁵ 1962 yılındaki kutlamalar, bütün yurttaki olduğu gibi Kastamonu'da da büyük bir coşkuyla gerçekleştirilmiş; etkinlikler kapsamında Gazi Stadyumu'nda bir futbol müsabakası düzenlenmiştir.⁴⁰⁶ 1963 yılında Zafer Bayramı'nın 41. yıl dönümü, Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı'na çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından çelenk sunulmasıyla başlamış, İstiklâl Marşı'nın okunmasının ardından Garnizon Komutanı ve diğer protokol üyeleri sırayla konuşmalar yapmıştır. Akşam saatlerinde ise şehrin belirli bölgelerinde davul çalınarak millî oyunlar oynanmıştır.⁴⁰⁷ 1964 yılında Zafer

³⁹⁹ Yenises Gazetesi, "Gençlik ve Spor Bayramı Kutlama Programı", 22.06.1960, s.1.

⁴⁰⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı", 19.05.1962, s.1.

⁴⁰¹ Yenises Gazetesi, "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlandı", 20.05.1963, s.1.

⁴⁰² Yenises Gazetesi, "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Büyük Milletimize Kutlu Olsun", 19.05.1964, s.1.

⁴⁰³ Yeni Kastamonu Gazetesi, "19 Mayıs Törenlerle Kutlanıyor", 19.05.1965, s.1.

⁴⁰⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Büyük Zaferimizin 38. Yıl Dönümü", 30.08.1960, s.1.

⁴⁰⁵ Tosya Postası Gazetesi, "Bütün Yurtta Olduğu Gibi Kazamızda da 30 Ağustos Zafer Bayramını Göğsümüz Kabarak Kutladık", 01.09.1961, s.1.

⁴⁰⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "30 Ağustos Zafer Bayramının 40. Yıl Dönümü", 30.08.1962, s.1.

⁴⁰⁷ Yenises Gazetesi, "Büyük Zaferin 41. Yıl Dönümü", 30.08.1963, s.1.

Bayramı'nın 42. yıl dönümü, Halk Eğitim Merkezi'nde düzenlenen bir balo ile kutlanmıştır.⁴⁰⁸ 1965 yılında da Zafer Bayramı yurtta olduğu gibi Kastamonu'da sevinç ve heyecan içerisinde kutlanmıştır. Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı'na çelenkler sunulmuştur.⁴⁰⁹

1960 yılında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında Kastamonu'da çeşitli spor müsabakaları düzenlenmiştir.⁴¹⁰ 1961 yılında ise Cumhuriyet'in ilanının 38. yıl dönümü vesilesiyle gerçekleştirilen kutlamalar için resmî ve özel tüm binalar bayraklarla süslenmiştir.⁴¹¹ Bayram kutlamaları 28 Ekim günü kaleden atılan top atışlarıyla başlatılmıştır.⁴¹² Cumhuriyet'in 38. yıldönümü şehirde büyük bir sevinç içerisinde kutlandığı aktarılmıştır.⁴¹³ 1962 yılında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla, yurdun diğer bölgelerinde olduğu gibi Kastamonu'da da sokaklar bayrak ve taklarla donatılmış; Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı'na çelenk bırakılmıştır. Kutlamalar Gazi Stadyumu'nda devam etmiş ve çeşitli spor müsabakaları düzenlenmiştir.⁴¹⁴ 1963 yılında Cumhuriyet Bayramı halkın ve öğrencilerin katılımlarıyla Cumhuriyet Meydanında bulunan Atatürk Anıtı'na konan çelenkle saat 12.00'de başlamıştır. Bayram günü Halk Eğitim Müdürlüğü ve Belediyece hoparlörlerden yayınlar yapılmıştır. Ayrıca Vali protokol sırasına göre bayram tebriklerini kabul etmiştir.⁴¹⁵ 1964 yılında Cumhuriyet'in 41. yıl dönümü Kastamonu'da coşkuyla kutlanmıştır. Resmî ve sivil binalar bayraklarla süslenmiş, Atatürk Anıtı'na çelenk konulmuş, İstiklâl Marşı'nın okunmasının ardından bayrak göndere çekilmiştir. Ayrıca, bayram münasebetiyle Yardımseverler Derneği'nde bir balo düzenlenmiştir.⁴¹⁶ Kutlamalar 1965 yılında da her yıl olduğu gibi Atatürk Anıtı'na çelenk konulmasıyla başlamış ve akabinde tören stadyumda devam etmiştir. Vali, tebrikleri kabul ettikten sonra Garnizon Komutanı ve Belediye Başkanı ile birlikte törene katılmıştır.⁴¹⁷

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı 1960 yılında 22 Nisan günü öğlen saat 12.00'da kaleden atılan top atışlarıyla başlamıştır. Okullar ve çeşitli teşekküller, İstiklal Marşı'nın söylenmesinin ardından Atatürk Anıtı'na çelenk sunmuş; kutlamalar 23 Nisan

⁴⁰⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, "30 Ağustos Zafer Bayramı Törenle Kutlandı", 31.08.1964, s.1.

⁴⁰⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "30 Ağustos Zafer Bayramı Şenliklerle Kutlanıyor", 30.08.1965, s.1.

⁴¹⁰ Yenises Gazetesi, "Kastamonu Valiliğinden, Şehrimizde Cumhuriyet Bayramında Spor Müsabakaları Yapılacak", 21.10.1960, s.1.

⁴¹¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Cumhuriyet Bayramına Hazırlık", 27.10.1961, s.1.

⁴¹² Yeni Kastamonu Gazetesi, "Cumhuriyetin 38'inci Yıl Dönümünü Kutlayacağız", 28.10.1961, s.1.

⁴¹³ Yenises Gazetesi, "Cumhuriyetin 38'inci Yıl Dönümü Şehrimizde Parlak Bir Şekilde Kutlandı", 30.10.1961, s.1.

⁴¹⁴ Yenises Gazetesi, "Cumhuriyetin 39. Yılı Bugün Milletçe Kutluyoruz", 29.10.1962, s.1.

⁴¹⁵ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Cumhuriyetimizin 40. Yıl Dönümü", 29.10.1963, s.1.

⁴¹⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "Cumhuriyetimizin 41. Yıl Dönümü Kutlanıyor", 29.10.1964, s.1.

⁴¹⁷ Yenises Gazetesi, "Cumhuriyetimizin 42. Yıl Dönümü Bugün Kutlanıyor", 29.10.1965, s.1.

akşamına kadar devam etmiştir.⁴¹⁸ 1961 yılındaki kutlamalar hakkında halka bilgilendirme yapılmış, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarının 22 Nisan saat 12’de kaleden atılan topla başlayacağı belirtilmiştir.⁴¹⁹ 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dün saat 9.30’da başlayan tören Vali Necdet Yalçın ve protokolün katılımı ile başlamış gerekli konuşmalar yapılmıştır. Resmi geçit törenin yapılmasının ardından akşam Cumhuriyet Meydanında milli oyunlar oynanmıştır.⁴²⁰ 1962 yılında yurttta olduğu gibi Kastamonu’da da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı sevinçle kutlanmıştır. Törenler kapsamında tüm resmî daireler ve kurumlar bayraklarla süslenmiş, şehrin belirli noktalarına zafer takları kurulmuştur. Bayram kutlamaları, bir gün öncesinde Kastamonu Kalesi’nden atılan top ile başlatılmıştır.⁴²¹ 1963 yılında Cumhuriyet’in ilânının 43. yıl dönümü vesilesiyle düzenlenen törende, Kastamonu öğrencilerinden Sezener Sarısoy bir konuşma yapmıştır.⁴²² 1964 yılında bayram kutlamaları bir gün öncesinden halka tören programı hakkında bilgilendirme yapılmış ve programın Gazi Stadyumunda 10.40’ta başlayacak ve vali ve protokolün bayramının kutlanacağı belirtilmiştir.⁴²³ 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk bayramı dolayısıyla Kastamonu’da resmi ve özel binalar bayraklarla donatılmıştır. Muhtelif yerlere zafer takları asılmıştır. 23 Nisan günü Gazi Stadyumunda erken saatlerde yapılan tören de Vali ve protokol üyeleri halkın bayramını kutlamıştır. Gece ise Fener Alayı şehrin bazı bölgelerinde gösteri yapmış ve milli oyunlar oynanmıştır.⁴²⁴ 1965 yılında da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı büyük coşkuyla kutlanmıştır. Şehir genelinde her yer bayraklarla süslenmiş, belirli noktalara zafer takları kurulmuştur.⁴²⁵

1963 yılından itibaren resmî bayram statüsü kazanan 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı bu tarihten önce yıldönümü olarak anılmıştır. Bu kapsamda yerel basında yer alan haberlere göre, 1961 yılında yerel basın 27 Mayıs Bayramı yurdun dört bir yanında sevinçle kutlanmıştır. Saat 11.00’de resmî ve özel kurumların temsilcileri garnizonu ziyaret ederek bayramı tebrik etmişlerdir.⁴²⁶ 1962 yılında “27 Mayıs İnkılabı”nın ikinci yıl dönümü mehteran

⁴¹⁸ Yenises Gazetesi, “23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı Bugün Öğleden İtibaren Başlayacak”, 22.04.1960, s.1.

⁴¹⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yarın 23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı”, 22.04.1961, s.1.

⁴²⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, “23 Nisan Çocuk Bayramı Neşe İçinde Kutlandı”, 24.04.1961, s.1.

⁴²¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı Türk Milletine Kutlu Olsun”, 23.04.1962, s.1.

⁴²² Yenises Gazetesi, “23 Nisan Bayramı Bugün Kutlanıyor”, 23.04.1963, s.1.

⁴²³ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Yarın 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı”, 22.04.1964, s.1.

⁴²⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını Neşe İçerisinde Kutladık”, 27.04.1964, s.1.

⁴²⁵ Yenises Gazetesi, “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Bugün Kutlanıyor”, 23.04.1965, s.1.

⁴²⁶ Yenises Gazetesi, “27. Mayıs Hürriyet Bayramını Büyük Sevinçle Kutladık”, 29.05.1961, s.1.

gösterileri eşliğinde kutlanmıştır.⁴²⁷ 1963 yılında 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı merasimle kutlanmıştır.⁴²⁸ Kastamonu'daki öğrenciler “27 Mayıs İnkılâbı”na ve Atatürk’e bağlılıklarını ifade etmek amacıyla bir miting düzenlemişlerdir. Bu mitinge lise öğrencileri ile Kız Öğretmen Okulu ve Erkek Sanat Enstitüsü öğrencileri katılmış, Samanpazarı mevkiinde bir araya gelmişlerdir. Mitingde şiirler okunmuş, çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Etkinliğe halktan da katılım gerçekleşmiş, herhangi bir taşkınlık yaşanmamıştır.⁴²⁹ 1964 yılında 27 Mayıs Anayasa ve Hürriyet Bayramı, bütün yurttaki olduğu gibi Kastamonu’da da “parlak bir törenle” kutlanmıştır. Kastamonu Devrim Ocağı da 27 Mayıs dolayısıyla bir bildiri yayımlayarak bayramı kutlamıştır.⁴³⁰ 1965 yılında 27 Mayıs Anayasa ve Hürriyet Bayramı, Gazi Stadyumu’nda büyük bir tören eşliğinde icra edilmiş; bu kapsamda Kastamonu baştan başa bayraklarla donatılmıştır.⁴³¹

Kastamonu için önemli devrimlerden olan dil ve şapka devrimi de çeşitli tören ve etkinliklerle kutlanmıştır. Dil devrimin 30. yıldönümünde Abdurrahman Paşa Lisesinde tören düzenlenmiş, törene Vali, öğrenciler ve halk da katılmıştır.⁴³² Kastamonu halkı Şapka Devrimi vesilesi ile Atatürk’ün Kastamonu’ya gelişinin 39. yıl dönümünü törenle kutlamışlardır. 23 Ağustos 1925 tarihi Kastamonulular tarafından “şehrin en mesut ve bahtiyar günü” olarak nitelendirilmiştir.⁴³³ Düzenlenen törene Adalet Bakanı Mehmet Sedat Çumralı ile Kültür ve Turizm Bakanı Ali İhsan Göğüş de katılmıştır.⁴³⁴ 1965 yılında ise Atatürk’ün Kastamonu’da gerçekleştirdiği Şapka İnkılâbı’nın 40. yıl dönümü büyük bir sevinç ve coşkuyla kutlanmıştır.⁴³⁵ Ayrıca, Atatürk’ün şapka devrimini ilan etmek amacıyla Kastamonu’ya gelişinin yıl dönümü, 25 Ağustos 1965 tarihinde İnebolu’da da törenlerle kutlanmıştır.⁴³⁶ İnebolu bu dönemde tarihî günlere ilişkin kutlamalarıyla da dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, İnebolu Şeref ve Kahramanlık Günü⁴³⁷ ile Deniz Bayramı, ilçede coşkulu törenlerle kutlanan önemli günler arasında yer almıştır.⁴³⁸

⁴²⁷ Yenises Gazetesi, “27 Mayıs İnkılabının İkinci Yıl Dönümü Dün Parlak Bir Şekilde Kutlandı”, 28.05.1962, s.1.

⁴²⁸ Yenises Gazetesi, “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı Dün Merasimle Kutlandı”, 28.05.1963, s.1.

⁴²⁹ Yenises Gazetesi, “Büyük Öğrenci Mitingi Cumartesi Günü Yapıldı”, 01.04.1963, s.1.

⁴³⁰ Yeni Kastamonu Gazetesi, “27 Mayıs, Devrim Ocağının Bildirisi”, 27.05.1964, s.1.

⁴³¹ Yenises Gazetesi, “27 Mayıs Anayasa ve Hürriyet Bayramı”, 27.05.1965, s.1.

⁴³² Yeni Kastamonu Gazetesi, “Dil Devriminin 30. Yıl Dönümü Dün Şehrimizde Törenle Kutlandı”, 27.09.1962, s.1.

⁴³³ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Tarihi Kastamonu’nun Büyük Günü”, 22.08.1964, s.1.

⁴³⁴ Yenises Gazetesi, “Kastamonu Dün Müstesna Günü Yaşadı”, 24.08.1964, s.1.

⁴³⁵ Yenises Gazetesi, “Kastamonulular 40 Yıl Önce Bugünü Yaşıyor”, 23.08.1965, s.1.

⁴³⁶ Yenises Gazetesi, “Ata’nın Şapka Devrimi Bugünde İnebolu’da Kutlanıyor”, 25.08.1965, s.1.

⁴³⁷ Yenises Gazetesi, “İnebolu’nun Kahramanlık Günü Kutlandı”, 10.06.1960, s.1.; Yenises Gazetesi, “İnebolu’nun Şeref ve Kahramanlık Günü”, 07.06.1961, s.1.

⁴³⁸ Yenises Gazetesi, “Vilayetimizde Basın Bürosu Kuruldu, Gazete Toplama ve Dağıtma Bürosu Kuruldu, İnebolu’da Deniz Bayramı Neşe İçerisinde Kutlandı”, 04.07.1960, s.1.

Millî bayram kutlamalarının şehre ve halka en önemli katkısı, toplumsal bütünleşmeyi ve ortak kimlik bilincini güçlendirmesidir. Bu törenler, farklı toplumsal kesimlerin aynı mekânda bir araya gelmesini sağlayarak birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirmektedir. Ayrıca kutlamalar devlet erkânının halka görünür olması ve Cumhuriyet değerlerinin yeniden vurgulanması açısından önem taşımıştır. Dolayısıyla millî bayram kutlamaları, Kastamonu örneğinde olduğu gibi, toplumsal aidiyetin kuvvetlendirilmesi, siyasal mesajların halka iletilmesi ve şehir hayatının canlandırılması bakımından çok yönlü bir katkı sunmaktadır. Askerî vesayet gölgesindeki hükümetler için ise bayramlar sadece bir kutlama değil, aynı zamanda siyasal iktidarın meşruiyetini pekiştiren bir araç olarak değerlendirilebilir.

3.8. 1960 Askerî Darbesi Sonrasında Kastamonuluların Beklentileri: Sanayi ve Fabrika Talepleri

27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonrasında yerel basında yayımlanan haberlerde Kastamonuluların istek ve taleplerinin geniş bir biçimde yer aldığı görülmüştür. Darbe sonrasında Kastamonu'ya gelen siyasî aktörlere olduğu gibi, 1961–1965 seçim süreçlerinde şehre gelen milletvekilleri ve adaylarına da bu talepler sürekli olarak iletilmiştir. Bir kentin ekonomik kalkınmasında ve istihdam alanlarının genişlemesinde sanayinin oynadığı rolün bilincinde olan Kastamonulular, memleketlerine çeşitli fabrikaların kurulması için yoğun çaba göstermiştir. Bu mücadeleler içerisinde en dikkat çeken, Kastamonu Şeker Fabrikası'nın açılmasına yönelik girişimler olmuştur.

Kastamonu halkı, kendilerini temsil eden milletvekilleri ve senatörlere yönelik beklentilerini, yerel basında yayımlanan açık mektuplar aracılığıyla dile getirmiştir. Parti farklılıklarını bir kenara bırakarak ortak bir irade ortaya koyan Kastamonulular, temsilcilerinden kenti geri kalmışlıktan kurtararak en kısa sürede kalkınma yoluna sokmalarını talep etmişlerdir. Bu doğrultuda, belirli bir program hazırlanmasını ve tüm temsilcilerin bu programa birlikte uymalarını istemişlerdir.⁴³⁹

Şeker fabrikasının açılmasına yönelik girişimlerin 1961 yılından itibaren başladığı görülmektedir. Kastamonu'ya gelen Sanayi Bakanı şeker fabrikasının ivedilikle çalışmaya başlayacağını duyurmuştur.⁴⁴⁰ Ancak ödenek ayrılamaması nedeniyle bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Bu mesele, Kastamonu milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine de taşınmıştır. Aralık ayı sonunda İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'nun şeker fabrikası

⁴³⁹ Yenises Gazetesi, "Senatör ve Milletvekillerimize Açık Mektup", 17.09.1962, s.1.

⁴⁴⁰ Yenises Gazetesi, "Kastamonu Şeker Fabrikası", 05.09.1961, s.1.

hakkında TBMM’de yönelttiği sorulara verilen yanıtta, karşılık Kastamonu’da yapılan şeker Fabrikası için ayrılan tahsisatın ödenemeyeceği bildirilmiş ve fabrikanın yarım kalacağı öngörülmüştür.⁴⁴¹ Ancak 1962 yılı bütçe müzakerelerinde söz alan YTP Genel Başkanı Ekrem Alican, Kastamonu şeker fabrikasının mutlaka tamamlanması gerektiğini vurgulamıştır. Alican’a göre bu fabrikanın hayata geçirilmesi, hem ülkenin şeker ihtiyacının karşılanması hem de Kastamonu ve çevresinde yeni iş olanakları yaratması açısından büyük önem taşımaktadır.⁴⁴² YTP Genel Başkanına cevap veren dönemin Maliye Bakanı Şefik İnönü ise fabrikanın tamamlanmasının hükümet programına alındığını ifade etmiştir.⁴⁴³ Konu, üst düzey görüşmelerde de gündeme gelmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile Kastamonu Valisi Necdet Yalçın arasındaki görüşmede Gürsel, fabrikanın 1963 yılında tamamlanacağını dile getirmiştir.⁴⁴⁴ Bu açıklamalardan iki ay sonra CHP Kastamonu Milletvekili Avni Doğan şeker fabrikasının yapılması için talimat verildiğini ve gerekli olan malzemelerin yola çıktığı bilgisini paylaşmıştır.⁴⁴⁵ Bu gelişmeler doğrultusunda açılması planlanan şeker fabrikasının üretim maliyetlerini düşürmek ve fabrikanın hammadde ihtiyacını karşılamak amacıyla 1962 yılı sonlarında Kastamonu’da şeker pancarı ekimine başlanmıştır.⁴⁴⁶ Diğer yandan, fabrikanın makinelerinin peyderpey gelmesiyle birlikte, tesiste görev yapacak memurların temini amacıyla arayışlara başlanmıştır.⁴⁴⁷ Fabrikada çalışacak işçilerin belirlenmesi ise dikkat çekici bir yöntemle gerçekleştirilmiş, işçi seçimi için yeni bir kura usulü olarak “kibrit çöpü çekme” yöntemi uygulanmıştır.⁴⁴⁸

1963 yılında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Kastamonu’da yapılması öngörülen yatırımlar arasında 23 proje ön plana çıkmıştır. Bu projeler arasında en dikkat çeken, 16,3 milyon lira ile Kastamonu Şeker Fabrikası olmuştur. Kastamonu’ya yapılacak yatırımların, İktisadî Devlet Teşekkülleri (İDT) tarafından yürütülmesi planlanmıştır. İktisadî açıdan önem arz eden projelerden bir diğeri ise Küre Pirit Madenleridir.⁴⁴⁹ Kastamonu Şeker Fabrikası, 1963 yılının Ekim ayında faaliyete geçerek ilk satışını 6 bin ton ile gerçekleştirmiştir.⁴⁵⁰ Fabrikanın resmî açılışı ise 20 Kasım 1963 tarihinde

⁴⁴¹ Tosya Postası Gazetesi, “Kastamonu’daki Şeker Fabrikası Yarım Kalacak”, 15.12.1961, s.1.

⁴⁴² Yenises Gazetesi, “YTP Genel Başkanı Ekrem Alican”, 19.02.1962, s.1.

⁴⁴³ Yenises Gazetesi, “Kastamonu Şeker Fabrikası Programa Alınmıştır”, 21.02.1962, s.1.

⁴⁴⁴ Yenises Gazetesi, “Şeker Fabrikamız 1963’te Tamamlanacak”, 31.03.1962, s.1.

⁴⁴⁵ Yenises Gazetesi, “Şeker Fabrikamız Derhal Yapılacak”, 29.05.1962, s.1.

⁴⁴⁶ Yenises Gazetesi, “Vilayetimizde Şeker Fabrikası İçin Pancar Ekimine Başlanıyor”, 17.12.1962, s.1.

⁴⁴⁷ Yenises Gazetesi, “Şeker Fabrikasının Memurları Toplanıyor”, 18.07.1962, s.1.

⁴⁴⁸ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Şeker Fabrikasında Dün Kibrit Çöpü Çekmek Sureti İle İhale Yapıldı”, 07.01.1963, s.1.

⁴⁴⁹ Yenises Gazetesi, “5 Yıllık Kalkınma Planında Vilayetimizde Yapılacak Yatırımlar”, 04.04.1963, s.1.

⁴⁵⁰ Yenises Gazetesi, “Şeker Fabrikamız İlk Satışını Yaptı”, 19.10.1963, s.1.

Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş, Ulaştırma Bakanı ve YTP Kastamonu Milletvekili İhsan Şeref Dura ile Kastamonu milletvekillerinin katılımıyla düzenlenen törenle yapılmıştır.⁴⁵¹ Fabrika, üretim sürecine başlamak üzere 1964 yılının Eylül ayında törenle pancar alımlarına başlamıştır.⁴⁵²

Kastamonuluların talep ettikleri önemli yatırımlardan bir diğeri ise kâğıt fabrikasıdır. Türkiye’de önemli yatırımlardan biri olan kâğıt fabrikalarının kuruluşu için 1963 yılının Temmuz ayında Ankara’da bir toplantı düzenlenmiştir. Türkiye genelinde beş adet kâğıt fabrikasının yapılması planlanmış, bunlardan birinin de Kastamonu’da kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası, Ankara’da gerçekleştirilen toplantıya katılmak üzere bir heyet göndermiştir.⁴⁵³ Ancak Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası, yalnızca toplantıya katılmakla yetinmemiş, aynı zamanda Ankara’da bulunan Kastamonu senatör ve milletvekillerine hitaben bir açık mektup da yayımlamıştır. Söz konusu mektupta, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Kastamonu’nun yer almaması, buna karşın Filyos, Giresun ve Muğla’da kâğıt fabrikası projelerinin plana dâhil edilmesinin hem Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası hem de Kastamonu halkı açısından büyük bir hayal kırıklığı yarattığı ifade edilmiştir. Ayrıca, kâğıt fabrikası için gerekli hammaddenin Kastamonu’da mevcut olduğuna dikkat çekilmiş ve bu nedenle fabrikanın İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına alınması talep edilmiştir. Kastamonu’da kâğıt fabrikasının kurulması yönündeki talepler, 7 Mayıs 1965 tarihinde başlatılan açlık grevi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte Başbakan Suat Hayri Ürgüplü’ye, altı maddeden oluşan bir muhtıra sunulmuştur. Muhtıranın altında Kastamonu senatörlerinden Ahmet Nusret Tuna ve Mehmet Çamlıca’nın, ayrıca Adalet Partisi Kastamonu milletvekillerinden Osman Zeki Oktay ile Sabri Keskin’in imzaları yer almıştır. Muhtırada özetle şu hususlar dile getirilmiştir: Kastamonu halkının geçim kaynaklarının güçlendirilmesi amacıyla bölgenin şartlarına uygun yatırımların araştırılması, bir kâğıt sanayi tesisi kurulması, Kastamonu’dan toplama merkezlerine gönderilen tomrukların maliyetlerinin yüksekliği sebebiyle şehirde bir kereste fabrikasının açılması, Azdavay’daki kömür madeninin faaliyete geçirilmesi, ova köylerinde gelişen meyveciliğin verimliliğinin artırılması ve düşük kaliteli ürünlerden faydalanmak üzere marmelat ve ispiRTOSunun üretileceği tesislerin kurulması. Bu taleplerin hayata geçirilmesinin, Kastamonu’nun ekonomik sıkıntılarının aşılmasına katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.⁴⁵⁴ “Memleket Dilekçesi” olarak adlandırılan bu metinle Ankara’ya

⁴⁵¹ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Şeker Fabrikası Dün Törenle İşletmeye Açıldı”, 21.11.1963, s.1.

⁴⁵² Yeni Kastamonu Gazetesi, “Şeker Fabrikamız Zengin Bir Törenle Pancar Alımına Başladı”, 04.09.1964, s.1.

⁴⁵³ Yenises Gazetesi, “Kağıt Fabrikası Mevzuunda”, 08.07.1963, s.1.

⁴⁵⁴ Yeni Kastamonu Gazetesi, “Başbakan Ürgüplü’ye Verilen Muhtıra, Açlık Grevi Bugün Başladı”, 07.05.1965, s.1.

giden heyet, olumlu haberlerle geri dönmüştür. Başbakan Suat Hayri Ürgüplü, Kastamonu halkının dileklerini yerine getireceğini belirterek kâğıt fabrikasının Kastamonu'da kurulacağına dair söz vermiştir.⁴⁵⁵

Kastamonu'da gerçekleştirilen önemli yatırımlardan biri de, kentin iktisadî gelişimine katkı sağlaması öngörülen ve inşaatı 1958 yılından itibaren süren İnkılâp Kiremit ve Tuğla Fabrikasıdır.⁴⁵⁶ Beypınar'da kurulan fabrikanın bazı malzemeleri İtalya'dan temin edilmiş, bir kısmı ise İstanbul'da üretilmiştir.⁴⁵⁷ CKMP Kastamonu Milletvekillerinden İ. Hakkı Yılanlıoğlu 1962 yılında fabrikayı ziyaret ederek tesis üzerinde incelemelerde bulunmuştur.⁴⁵⁸ Fabrika, 1963 yılında üretime geçerek imalata başlamıştır.⁴⁵⁹

Kastamonuluların sıkça dile getirdikleri diğer iki önemli talep, Azdavay'daki kömür madeninin yeniden faaliyete geçirilmesi ve sülfürik asit fabrikasının kurulması olmuştur. On yıldır faaliyette olan Azdavay kömür madeninin işletilmesine ara verilmesi, 1961 yılında Kastamonu'da protesto edilmiştir. Bu kapsamda Azdavay halkı sessiz bir yürüyüş düzenleyerek taleplerini dile getirmiştir.⁴⁶⁰ Sülfürik asit fabrikası konusunda ise Kastamonu halkı, senatör ve milletvekillerine hitaben yazdıkları açık mektuplarla görüş ve şikâyetlerini kamuoyuna yansıtmıştır. Hammaddesinin Küre'de bulunduğunu belirten Kastamonulular, fabrikanın kendi bölgelerinde kurulmasını talep etmişlerdir. Buna karşın, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda fabrikanın Bandırma'da kurulmasının öngörülmesi, Kastamonu halkının tepkisine neden olmuş ve halk, senatörler ile milletvekillerini bu konuda girişimde bulunmaya davet etmiştir.⁴⁶¹

Bütün bu gelişmeler değerlendirildiğinde, 1960 askerî darbesi sonrasında askerî vesayet altındaki hükümetler döneminde Kastamonu'da sanayileşmeye yönelik önemli adımlar atılmış, aynı zamanda halkın yoğun talepleri gündeme gelmiştir. Bu süreçte Şeker Fabrikası ile İnkılâp Kiremit ve Tuğla Fabrikası gibi yatırımlar üretime geçerek bölgenin ekonomik yapısına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte Kastamonulular, yerel basın ve toplumsal girişimler aracılığıyla kâğıt fabrikası, sülfürik asit fabrikası ve kereste fabrikası kurulması ile Azdavay kömür madeninin yeniden faaliyete geçirilmesi gibi taleplerini ısrarla dile getirmiştir. Açık mektuplar,

⁴⁵⁵ Yenises Gazetesi, "Başbakan Kastamonuluların Dileğini Yerine Getireceğini Vadetti", 08.05.1965, s.1.

⁴⁵⁶ Yeni Kastamonu Gazetesi, "İnkılâp Kiremit ve Tuğla Fabrikası İmalata Başladı", 13.06.1963, s.1.

⁴⁵⁷ Yenises Gazetesi, "Kiremit ve Tuğla Fabrikasının Kazanları Dün Geldi", 02.06.1962, s.1.

⁴⁵⁸ Yenises Gazetesi, "Milletvekilimiz İ. Hakkı Yılanlıoğlu Kiremit ve Tuğla Fabrikası Gezdi", 20.07.1962, s.1.

⁴⁵⁹ Yeni Kastamonu Gazetesi, "İnkılâp Kiremit ve Tuğla Fabrikası İmalata Başladı", 13.06.1963, s.1.

⁴⁶⁰ Yenises Gazetesi, "Azdavaylıların Sessiz Yürüyüşü", 10.12.1961, s.1.

⁴⁶¹ Yenises Gazetesi, "Senatör ve Milletvekillerimiz Vilayet Davalarında Söz Sahibi Olanları Vazifeye Davet Ediyoruz", 19.06.1965, s.1.

protestolar ve hatta açlık grevleriyle desteklenen bu girişimler, Kastamonu'nun kalkınma planlarında daha fazla yer alması yönündeki güçlü toplumsal iradeyi ortaya koymuştur.

SONUÇ

1960 askerî darbesi öncesine ilişkin incelemelerle birlikte, darbe sonrasında Kastamonu’da meydana gelen değişim ve gelişmeler bütüncül bir biçimde analiz edilmiştir. Darbe öncesinde Kastamonu basınında yer alan haber ve yorumlar, Demokrat Parti iktidarının siyasal, ekonomik ve dış politikadaki olumlu girişimlerinin yanı sıra artan ekonomik sıkıntılar, muhalefetle derinleşen gerilimler ve Kıbrıs meselesi gibi uluslararası sorunların kamuoyu tarafından yakından takip edildiğini göstermiştir. Bu gelişmeler, hem Kastamonu basınında hem de yerel siyasette giderek yoğunlaşan bir tartışma ortamı yaratmış ve nihayetinde 27 Mayıs 1960 askerî darbesine giden sürecin yerelde de güçlü biçimde hissedildiğini ortaya koymuştur.

Kastamonu basınındaki yansılarda 1960 askerî darbesinin yerelde “inkılap/harekât” söylemiyle olumlandığı ve kamu düzeninin hızla tesis edildiği görülmüştür. MBK üyelerinin sahaya inen ziyaretleri, valilerdeki sık değişim, muhtar ve belediye meclisi düzenlemeleri ile “hürriyet mücadelesi” vurgulu toplantılar, darbe sonrası geçişin yerelde disiplin ve propaganda bileşimiyle yürütüldüğünü ortaya koymuştur. 1961 Anayasası süreci, Kurucu Meclis’in kuruluşundan halkoylamasına kadar Kastamonu’da yoğun tanıtım, miting ve bilgilendirmeyle ilerlemiş; referandumda “evet” oranı ülke ortalamasının biraz altında kalsa da yeni düzene temkinli bir kabulün işaretlerini vermiştir. 1961 genel seçimlerinde YTP’nin bölgesel üstünlüğü, 1963 yerelde bağımsızların gücü ve AP’nin merkezde belediyeyi alması, 1965’te ise AP’nin açık ara birinciliği; Kastamonu siyasetinin kısa sürede parçalı yapıdan iki eksenli rekabete evrildiğini ve partiler arası geçişlerin seçmen davranışını hızla yeniden biçimlendirdiğini göstermiştir. Aynı dönemde millî bayramların coşkuyla kutlanması, Kastamonu’da hem halkın hem de yerel idarenin millî günlere atfettiği önemi ve bunların siyasal-toplumsal aidiyet üretimindeki sembolik değerini ortaya koymaktadır. Ekonomik planda ise Şeker Fabrikası ve İnkılâp Kiremit–Tuğla gibi yatırımlar hayata geçerken, kâğıt ve sülfürik asit fabrikaları ile Azdavay kömürü ve kereste sanayii talepleri açık mektuplar, mitingler ve hatta açlık grevine varan girişimlerle ısrarla gündemde tutulmuştur. Böylece Kastamonu örneği, darbe sonrası askerî vesayet koşullarında dahi halkın taleplerini örgütlü biçimde dile getirebildiğini, yerel basının ve siyasî aktörlerin de bu taleplerin gündemde tutulmasında önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI CUMHURİYET ARŞİVİ

BCA, 10-9-0-0/34-103-2, S. 4.

BCA, 10-9-0-0/34-103-2, S. 5.

BCA, 10-9-0-0/34-103-2, S. 7-8.

BCA, 30-11-0/307-32-18, S. 2.

BCA, 30-1-0-0/52-313-6, S. 3.

TBMM ZABIT CERİDELERİ

TBMM ZC, 10. Dönem, C.4, İçtima 1, 26.01.1955.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.7, İçtima 1, 20.05.1955.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.10, İçtima 2, 26.02.1956.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.11, İçtima 2, 07.05.1956.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.13, İçtima 2, 17.08.1956.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.13, İçtima 2, 18.08.1956.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.13, İçtima 2, 24.08.1956.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.17, İçtima 3, 13.02.1957

TBMM ZC, 10. Dönem, C.18, İçtima 3, 10.04.1957.

TBMM ZC, 10. Dönem, C.18, İçtima 3, 12.04.1957.

RESMÎ GAZETE

Resmî Gazete, 26.02.1947, S.6542.

Resmî Gazete, 04.02.1954, S.8625.

Resmî Gazete, 24.05.1957, S.9615.

Resmî Gazete, 30.05.1961, S.10815.

Resmî Gazete, 20.07.1961, S. 10859.

ARAŞTIRMA, TELİF ESER VE TEZLER

Akalın, Cüneyt vd., *Yurt Ansiklopedisi*, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, C.6, 1982,83.

Akgün, Seçil Karal, “Toplumsal Sıkıntılar Çoğalıyor: Geliyorum Diyen İhtilal”, *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, Ankara, Odtü Yayıncılık, 2009.

Albayrak, Mustafa, “Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.23, S.67,69, 2007, s.219-250.

Alkan, Murat, *Demokrat Parti Kastamonu Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, *Karabük Üniversitesi*, 2020.

- Arslan, Durmuş Ali vd., *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes*, Mersin, Mer-Ak Mersin Akademi Yayınları, 2020.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1993.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1950-1964*, İstanbul, 1998.
- Aydın, Abdullah, Murat Yıldız, "1950-1960 Döneminde Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Yasama Dergisi*, S.33, Mayıs-2016, s.50-67.
- Aydoğmuş, Çiğdem, "Milli Muhalefet Cephesine Karşı İktidarın Yanıtı: Vatan Cephesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.8, S.3, Eylül-2021, s.1172-1188.
- Başgil, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2021.
- Coşar, Nevin, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.60, S.1, Ocak-2005, s.29-58.
- Çakır, Hamza, Deniz Elif Yavalar, "Demokrat Parti İktidarı ve Basın", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.3, 2017, s.257-270.
- Çarparlar, Mehmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Kastamonu Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.54, 2021, s.427-458.
- Çavdar, Tevfik, "Adalet Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Murat Belge (haz.), C. 8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 2089-2101.
- Çelebi, Ercan, "Milli Mücadele'de Kastamonu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, S.19, Bahar-2014, s.105-117.
- Çetin, Vahide, *Demokrat Parti ve İşçi Hakları (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi 2017.
- Demir, Şerif, "Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.12, 2007, s.37-63.
- Demir, Şerif, "27 Mayıs 1960 Darbesinin Gölgesinde Milli Birlik Komitesi ile Silahlı Kuvvetler Birliği Arasındaki Güç ve İktidar Kavgası", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Eylül 2018)- Kongreye Sunulan Bildiriler*, Semiha Nurdan ve Muhammed Özler (yay. Haz.), C. VI, Ankara, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022, s. 749-769.
- Demirel, Tanel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Doğu, Aydın, "Milli Korunma Kanunu'nun Cezai Hükümleri ve Demokrat Parti Döneminde Uygulanması", *İstanbul University Press Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.39, 2021, s.189-228.

- Doğu, Aydın, *Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Durğut, Semih, *Yerel Basına Göre Kastamonu Siyasi Hayatı (1928-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2019.
- Elif, Ayşe, Kaya, Emre, “Demokrat Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C.1, S.39, 2010, s.93-118.
- Elyiğit, Gamze, *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Karadeniz Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2021.
- Emiroğlu, Atiye vd., “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, S.7, 2012, s.73-92.
- Eski, Mustafa, *İmparatorluktan Cumhuriyete Kastamonu Ekonomisi 1180-1960*, Kastamonu, Özeller Medya Tanıtım Matbaacılık, 2016.
- Eski, Mustafa, *Kastamonu Valileri 1838-2000*, Önder Matbaacılık, Ankara, 2000.
- Gençalp, Ebru, “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: TİP ve 1965 Seçimleri”, *Political Communication in Theory and Practise: Non-Western Approaches (12-13 October 2018)*, Proceeding Book, Aydın, 2018, s. 221.
- Geniş, Kaan Cem, “Londra-Zürich Antlaşmalarına Giden Süreç (1959)”, *Belgi Dergisi*, C.3, S.21, Kış-2021, s.233-252.
- Gül, Tülay, “Ulusal Basında Türkiye’nin Kore’ye Asker Gönderme Kararı”, *Belgi Dergisi*, S.7, Kış-2014/1, s.871-879.
- Güzel, Hasan Celal vd., *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, C.17, 2002.
- Hale, William, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014.
- Kanca, Osman Cenk, “1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9, S.19, 2012, s. 47-63.
- Kar, Ayşe Tuğba, Gündüz, Uğur, “6-7 Eylül 1955 Olayları Işığında Türkiye’de Basın, Toplum, Siyaset İlişkisi”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.2, Aralık-2020, s.452-486.
- Karakök, Tunay, “Menderes Döneminde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.1, S.2, Ağustos-2011, s.89-97.
- Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- Kaya, Yakup, Bülent Yeter, “Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, S.2, Eylül-2018, s.15-229.

- Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Mahmutoğlu, Tansu Barış, *Çok Partili Sisteme Geçiş Sürecinde Kastamonu (1945-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2007.
- Öngel, Alparslan, *Demokrat Parti Döneminde Basının Kıbrıs Politikasına ve 6-7 Eylül Olaylarına Etkisi*, Tartışma Metinleri, İstanbul Ticaret Üniversitesi 2017.
- Özakman, Turgut, *1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2021.
- Özdemir, Hikmet, “1960-1980 Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Hasan Celal Güzel, vd. (ed.), C. 17, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.10-70.
- Özdemir, Hikmet, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Sina Akşin (yay. yön.), C. 4, Cem Yayınevi, 1989, s. 188-261.
- Özkaya, Yücel, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, C.16, 2002.
- Pür, Emine, *Kastamonu’da Siyasi Hayat (1923-1950)*, (Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), s.21,22.
- Pür, Emine, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Kastamonu Gezileri*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2016.
- Sarikoyuncu Değerli, Esra, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)”, *Akademik Bakış Dergisi*, C.6, S.11, Kış-2012, s.85-101.
- Sürücü, Beytullah, “İlk Bölünme: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın Doğuşu”, *Turkish Business Journal*, C.3, S.6, Aralık-2022, s.1-28.
- Takım, Abdullah, “*Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları*”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.67, S.2, Şubat-2012, s.157-187.
- Tangülü, Zafer, “Demokrat Parti Döneminde Eğitim Politikaları (1950-1960)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.10, S.2, Bahar-2012, s.389-410.
- Temuçin, Faik Ertan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2020.
- Tuna, Işıl, “Uşakta Vatan Cephesi (12 Ekim 1958- 27 Mayıs 1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.35, S.100, Kasım-2019, s.621-646.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Nesil Türkiye*, Ankara, Bilgi Yayınevi, C.4, 1999.
- Yanar, Halil İbrahim, *Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-7 Eylül Olayları*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2015.

Yıldırım, Sema, Zeynel, Behçet Kemal, *TBMM Albümü (1920-2010)*, Ankara, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Yıldırım, Seyfi, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, C.2, 2021.

Yıldırım, Yılmaz, *Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.

Yıldız, Nuran, "Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.51, S.1, Ocak-1996, s.487,488. 481-505.

Yılmaz, Hakan, *Kastamonu Basınında Demokrat Parti (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi 2010.

Yücel, İdris, "Demokrat Parti Dönemi Türk Basını Üzerine İngiliz ve Fransız Gözlemleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.1, Mart 2017, 206-233.

17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1965.

SÜRELİ YAYINLAR

Günegöre

Halk

Tosya

Tosya Postası

Yeni Kastamonu

Yenises

Yeşil Cide

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.inebolu.bel.tr/kultur-ve-sanat-detay.asp?Id=34&kultursanadetay=9-haziran-inebolu-seref-ve-kahramanlik-gunu>. Erişim: 14.01.2024.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/12-temmuz-beyannamesi/>. Erişim: 07.01.2024.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vatan-cephesi/>. Erişim: 23/12/2023.

<https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1961-xii-donem-milletvekili-genel-secimi/80060>, Erişim: 11.06.2025.

[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1701/Kurucu-Meclis-\(1961\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1701/Kurucu-Meclis-(1961)). Erişim: 30.07.2025.

<https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1963-mahalli-i-CC%87dareler-genel-secimleri/80092>, Erişim: 19.07.2025.

https://web.archive.org/web/20150402112214/http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKU_CM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/1950-1977-MVSecimleri/Turkiye.pdf, Erişim Tarihi: 17.07.2025.

<https://www.ysk.gov.tr/tr/19-ekim-1965-xiii-donem-milletvekili-genel-secimi/80059>, Erişim

Tarihi: 12.06.2025.

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965,

Erişim Tarihi: 18.07.2025.

ÖZGEÇMİŞ**SİNAN BAYIR****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans 2022-2025	Amasya Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜRE DOĞAN
Lisans 2017-2021	Amasya Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı